

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra veřejné a sociální politiky

Diplomová práce

2021

Mgr. Angelika Nelly Petrová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra veřejné a sociální politiky

**Informovanost osob bez domova
o dostupných sociálních službách**

Diplomová práce

Autor práce: Mgr. Angelika Nelly Petrová

Studijní program: Veřejná a sociální politika

Vedoucí práce: Mgr. Martin Nekola, Ph. D.

Rok obhajoby: 2021

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 27.07.2021

Mgr. Angelika Nelly Petrová

Bibliografický záznam

PETROVÁ, Angelika Nelly. *Informovanost osob bez domova o dostupných sociálních službách*. Praha, 2020. 119 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra veřejné a sociální politiky. Vedoucí diplomové práce Mgr. Martin Nekola, Ph. D.

Rozsah práce: 183 872 znaků

Anotace

Předkládaná diplomová práce se zaměřuje na povědomí lidí bez domova o dostupných sociálních službách, které by jim mohly pomoci při zlepšování jejich současné životní situace. Hlavním cílem této práce je zjistit, jaké sociální služby pro bezdomovce tyto osoby znají, které z nich využily, jaké s nimi mají zkušenosti a zda tyto služby dle jejich názoru mohou vést k návratu do majoritní společnosti, či zda napomáhají pouze přežívat. Jedná se o případovou studii, která proběhla na území hlavního města Prahy. Údaje byly shromažďovány formou polostrukturovaných hloubkových rozhovorů přímo s lidmi bez domova. Celkem proběhlo 29 rozhovorů. V diplomové práci je nejdříve v teoretické části popsána definice bezdomovectví, možné příčiny vzniku bezdomovectví a sociální systém České republiky. V metodologické části práce popisují cílovou populaci, techniku výběru informantů, metodu sběru dat, výhody i nevýhody polostrukturovaných rozhovorů, metodu zpracování a analýzy dat a etiku výzkumu. Následuje prezentace výsledků, jejich analýza, zodpovězení výzkumných otázek, diskuze použitých metod, reflexe nedostatků vlastní práce a doporučení pro budoucí výzkum. Proběhlá analýza napomohla k zjištění, že nejznámějšími a nejvyužívanějšími sociálními službami jsou nízkoprahová denní centra. Druhá nejvyužívanější služba je sociální poradenství a následně na třetím místě jsou noclehárny. Informanti znali v průměru o 1,1 služby více než sami aktuálně využívají či v minulosti využili. Co se týká zhodnocení, zda sociální služby pomáhají dostat se z ulice, polovina osob si myslí, že ano v případě, že má však sám bezdomovec vnitřní motivaci se snažit.

Klíčová slova

bezdomovectví, sociální služby, sociální systém České republiky, polostrukturované rozhovory

Annotation

The presented diploma thesis focuses on the awareness of homeless people about available social services that could help improve their current life situation. The main goal of this work is to find out what social services for the homeless these people know, which of them they have used, what is their experience with them and whether these services can lead to a return to the majority society in their opinion or whether they only help the homeless to survive. This is a case study that took place in the capital city of Prague. Data were collected in the form of semi-structured in-depth interviews directly with homeless people. A total of 29 interviews took place. The diploma thesis first describes the definition of homelessness in the theoretical part, possible causes of homelessness and the social system of the Czech Republic. In the methodological part of the work, I describe the target population, the technique of selecting informants, the method of data collection, the advantages and disadvantages of semi-structured interviews, the method of data processing and analysis, and the ethics of research. This is followed by a presentation of the results, their analysis, answering research questions, discussion of the methods used, reflection on the shortcomings of my own work, and recommendations for future research. The analysis helped to find out that the most well-known and used social services are low-threshold day centers. The second most used service is social counseling and in the third place are doss-houses. On average, informants knew 1.1 more services than they currently use or have used in the past. Regarding the assessment of whether social services help to get off the streets, half of the people agree, but only if the homeless person her/himself has the inner motivation to try.

Keywords

homelessness, social services, social system in the Czech Republic, semistructured interviews

Title

Awareness of homeless people about available social services

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce Mgr. Martinu Nekolovi, Ph. D. za jeho cenné připomínky, trpělivost a podporu při tvorbě této diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat svému příteli a svým přátelům za projevenou pomoc a útěchu v krizovějších fázích tvorby výzkumu. Mé díky bych taktéž chtěla věnovat i dvěma ženám, které umravnily moje gramatické a stylistické kreace – Zuzaně Blatné a PhDr. Miluši Typoltové.

Mé největší díky patří mým rodičům, kteří po dobu mého dosavadního života byli mou velkou oporou, a to nejen ve studentském životě. Bez Vás bych nedošla až sem.

Moc Vám všem upřímně děkuji!

Acknowledgement

At this point, I would like to thank the supervisor Mgr. Martin Nekola, Ph.D. for his valuable comments, patience and support while creating this diploma thesis. I would also like to thank my boyfriend and my friends for their help and consolation in the more crisis phases of my research. I would also like to dedicate my thanks to two women who have improved my grammatical and stylistic creations – Zuzana Blatná and PhDr. Miluše Typoltová.

My biggest thanks go to my parents, who have been my great support during my life, not only in my student life. I wouldn't have come this far without you.

Thank you all very much!

Obsah

1. Úvod	12
1.1 Cíle práce	14
2. Teoretická část	16
2.1 Definice bezdomovectví	16
2.2 Příčiny bezdomovectví	19
2.2.1 Nezaměstnanost	20
2.2.2 Závislost na návykových látkách	21
2.2.3 Rozpad rodiny a sociální izolace	22
2.2.4 Pobyt v ústavu či ve vězení	23
2.2.5 Psychické obtíže či nemoci	23
2.2.6 Covid-19 pandemie	24
2.3 Sociální systém České republiky	25
2.3.1 Sociální poradenství	26
2.3.2 Služby sociální péče	27
2.3.3 Služby sociální prevence	27
2.3.4 Sociální systém a osoby bez domova	32
2.4 Související zákony	33
2.5 Informovanost osob bez domova	36
3. Metodologie	39
3.1 Cílová populace	39
3.2 Technika výběru informantů	40
3.3 Metoda sběru dat	42
3.3.1 Polostrukturované rozhovory	42
3.3.1.1. Silné stránky polostrukturovaných rozhovorů	43
3.3.1.2. Slabé stránky polostrukturovaných rozhovorů	43
3.3.1.3. Validita	44
3.3.1.4. Reliabilita	45
3.4 Metoda zpracování a analýzy dat	46
3.5 Etika výzkumu	48
4. Výsledky	50
4.1 Postoj výzkumníka	50
4.2 Rekrutace informantů	50
4.3 Sběr dat	52
4.3.1 Slovník pojmů	55
4.4 Základní informace o informantech	56
4.4.1 Základní přehled znalosti a využívání sociálních služeb	61
4.5 Souhrnné výsledky	63
4.5.1 Znalost sociálních služeb	63
4.5.2 Využívání sociálních služeb	66

5. Analýza a diskuze	68
5.1 Analýza výsledků provedeného výzkumu	68
5.1.1 Zhodnocení aktuální životní situace	68
5.1.2 Využívané sociální služby	76
5.1.3 Znalost prozatím nevyužitých sociálních služeb	83
5.1.4 Zhodnocení přínosu sociálních služeb	86
5.1.5 Existence sociální služby, která by významně pomohla	89
5.2 Diskuze použitých metod	92
5.3 Omezení práce	94
5.4 Doporučení pro budoucí výzkum	95
6. Závěr	96
Summary	99
Přílohy	102
Použitá literatura	106

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č. 1: Typologie ETHOS

Obrázek č. 2: Leták noclehárny pro muže na Žižkově

Obrázek č. 3: Leták noclehárny Teplárna Michle

Obrázek č. 4: Lokality, kde se osoby bez domova scházejí, sepsáno informantem

Obrázek č. 5: Mapa, kde byly jednotlivé rozhovory uskutečněny

Obrázek č. 6: Lokalizace přespávání bezdomovců v Praze, 2012

Obrázek č. 7: Lokalizace sociálních služeb poskytovaných bezdomovcům v Praze, 2012

Obrázek č. 8: Mobilní sociální služba Naděje, stanoviště platná od 2.3.2020

Obrázek č. 9: Rozpis veřejného výdeje stravy od poskytovatele Naděje

Obrázek č. 10: Rozdíl mezi Housing Ready a Housing First

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1: Příčiny bezdomovectví

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Skladba duševních nemocí u bezdomovců v ordinaci praktického lékaře pro bezdomovce v období 1.1.2005 až 31.5.2006

Tabulka č. 2: Všeobecná deklarace lidských práv (zjednodušeno)

Tabulka č. 3: Souhrnné základní informace o jednotlivých informantech (N=29)

Tabulka č. 4: Znalost a využívání sociálních služeb jednotlivými informanty, zdroj informací (N=29)

Tabulka č. 5: Znalost jednotlivých sociálních služeb

Tabulka č. 6: Škála míry znalosti sociálních služeb

Tabulka č. 7: Znalost osob, které odpověděly na 10 sociálních služeb

Tabulka č. 8: Znalost osob, které odpověděly na 9 sociálních služeb

Tabulka č. 9: Znalost osob, které odpověděly na 8 sociálních služeb

Tabulka č. 10: Znalost osob, které odpověděly na 7 sociálních služeb

Tabulka č. 11: Využívání sociálních služeb, které jsou informantům známy

Tabulka č. 12: Poměr využívání sociálních služeb

Tabulka č. 13: Počet sociálních služeb, které informant zná, ale nevyužívá je/ doposud je nevyužil a mohl by je využít

Seznam užívaných zkratk

Zkratka	Význam
APA	American Psychological Association
ČR	Česká republika
ČSFR	Česká a Slovenská Federativní republika
ČSSZ	Česká správa sociálního zabezpečení
ČSÚ	Český statistický úřad
DZR	Domovy se zvláštním režimem
ETHOS	Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení (European Typology on Homelessness and Housing Exclusion)
EU	Evropská Unie
FEANTSA	Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci (European Federation of National Organisations working with the Homeless/ Fédération européenne des Associations Nationales Travaillant avec les Sans-Abri)
MHD	Městská hromadná doprava
MPSV ČR (MPSV)	Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky
MŠMT ČR (MŠMT)	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky
MZ ČR (MZ)	Ministerstvo zdravotnictví České republiky
MV ČR (MV)	Ministerstvo vnitra České republiky
NDC	Nízkoprahová denní centra
OSN	Organizace spojených národů
OSP	Oddělení sociální prevence
OSPOD	Oddělení sociálně-právní ochrany dětí
PPVSS	Podpora procesů v sociálních službách (projekt)
PSP ČR	Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky
TA	Tematická analýza
USA	Spojené státy americké

1. Úvod

Bezdomovectví lze považovat za celosvětový fenomén, jehož šíře se liší napříč jednotlivými státy a oblastmi. Bezdomovectví je problematika, která má vliv na konkrétního jedince, na jeho okolí i na celou společnost.

Bezdomovectví neznamena pouze absenci domova, znamená ztrátu jak formálního místa, kde pobývat, tak emocionálního prostoru, kam se uchýlovat. Je to ztráta stability, ztráta zázemí. Domov je součástí identity osob, bez něj je mnohem komplikovanější či téměř nemožné vytvořit stabilnější sociální vazby. Bez domova dochází ke snížení pocitu bezpečí [Nemiroff 2010]. Bezdomovectví představuje formu extrémního sociálního vyloučení. Je však podstatné zmínit, že se nejedná o jev, který je definitivní. Tito lidé se mohou vrátit zpět do majoritní společnosti, stejně tak ale může dojít k opětovnému propadu k bezdomovectví [Hradecký 2015]. Dlouhodobější pobyt na ulici vede k postupné desocializaci a k přijímání prvků bezdomovecké komunity. Stigmatizace bezdomovců a odsuzování ze strany většinové společnosti nepomáhají ke změně tohoto trendu, naopak napomáhají k osobnostním změnám u osob bez domova [Ravenhill 2014]. K samotnému propadu na ulici často vede celá síť rizikových faktorů: špatné mezilidské vztahy, nemožnost či neschopnost sehnat si zaměstnání, užívání návykových látek či alkoholu a celá řada dalších. Nelze říci, že by profil osoby bez domova byl jednotný. Primárních, sekundárních či terciárních příčin bezdomovectví je opravdu mnoho. Lze říci, že pobyt na ulici podporuje znevýhodňující osobnostní charakteristiky [Štěchová et al. 2008] a jak dodává Davies [2010], vede k poškození vztahů s členy většinové společnosti.

Dostupná jsou čísla z celkového sčítání osob bez domova v České republice, je však nutné dodat, že se nejedná o finální počet, spíše o indikativní číslo¹. Největší počet osob bez domova je dle této statistiky v Moravskoslezském kraji, a to 3541, z toho je 3180 dospělých osob a 361 dětí. V těsném závěsu je hlavní město Praha, kde bylo sečteno 3057 dospělých osob bez domova a 194 dětí bez domova, celkem tedy 3251 osob. Hranice tří tisíc byla překročena pouze v těchto dvou krajích. Na třetím místě je Jihomoravský kraj, který má celkem 2453 osob bez domova, z toho 318 dětí, což je ve srovnání s ostatními kraji největší počet dětí bez domova. Nejméně bezdomovců bylo nasčítáno v Jihočeském kraji, a to konkrétně 656 dospělých a 118 dětí, celkem 774 osob, což je více než 4,5krát méně než v Moravskoslezském kraji, který je na prvním místě. Do této statistiky byly zahrnuty osoby

¹ Například Liberec se tohoto sčítání nezúčastnil.

spící venku, v noclehárnách, přebývající v azylových domech, v domech na půl cesty, v ubytovacích zařízeních pro ženy, v obecních ubytovnách a ve vězeňských či zdravotnických zařízeních. Dle dostupných dat a dopočtů pomocí extrapolace je v Praze 2075 osob venku a v noclehárnách, 482 osob v azylových domech pro dospělé, 191 dětí v azylových domech, 23 dospělých v domovech na půl cesty, 2 osoby pod 18 let v domovech na půl cesty, 57 osob ve věznici, 419 dospělých osob v nemocnici a 1 dítě v nemocnici [Nešporová et al. 2019].

Podíváme-li se ale na statistiku pouze z hlediska osob přespávajících venku nebo v noclehárnách, na první příčku se namísto Moravskoslezského kraje posune hlavní město Praha. V Praze bylo nasčítáno takových osob 2075, v Moravskoslezském kraji 1679 a v Jihomoravském kraji 1233. Na poslední příčce již nyní není Jihočeský kraj (ten je dle této optiky předposlední), ale kraj Vysočina – 331 osob. Věkový průměr osob spících venku a v noclehárnách byl v roce 2019 vypočítán na 47,4 let. Nejvyšší průměrný věk byl ve Zlínském kraji (50,3 let), Olomouckém kraji (49,6 let) a v Královéhradeckém kraji (48,3 let). Hlavní město Praha se nachází na šesté příčce s věkovým průměrem 47,9 let. Nejnižší věkový průměr osob bez domova můžeme najít v Ústeckém kraji, a to 45,2 let [Ibid.].

Dle sčítání osob bez domova z roku 2019 signifikantně převažují mezi osobami bez domova muži, kteří zastupují přibližně 81 % této populace. Podobný výsledek představil i Český statistický úřad, který v roce 2011 ve spolupráci se Sdružením azylových domů v České republice a s Asociací poskytovatelů sociální služeb ČR provedl v rámci sčítání lidu i snahu o zmapování počtu osob bez domova. Dle jejich výsledků je žen na ulici o pár procent více než mužů, a to konkrétně 21,5 % z celé populace bezdomovců. Ze stejného průzkumu vyšla rovněž data týkající se rodinného stavu, kdy 49 % bylo bezdomovců bylo svobodných a 38,3 % rozvedených. Data prezentují i míru vzdělání této populace a ukazují, že nejvíce osob má středoškolské vzdělání bez maturity (47,2 %). Na druhém místě jsou zastoupeny osoby se základním vzděláním (28,5 %), přičemž v celkové společnosti je zastoupení těchto osob 17,4 %. K vysokoškolskému vzdělání se přihlásilo 2,6 % dotazovaných. Ekonomická aktivita byla jedním z dalších měřených parametrů v rámci tohoto výzkumu. Ukázalo se, že 40,2 % osob bez domova nemá zaměstnání, 28,5 % je ekonomicky aktivních, a to nejčastěji ve zpracovatelském průmyslu (33,0 %), ve stavebnictví (19,0 %) nebo v dopravě a skladování (8,6 %). V rámci bezdomovecké populace můžeme také najít 14,2 % nepracujících důchodců [ČZSO 2011: online].

Tomeš [2010] ve své práci zmiňuje, že tato cílová skupina nemá zájem sociální

služby využívat, nestojí o ně, má pocit, že je nepotřebuje, a tudíž je ani nemusí znát. Právě znalost sociálních služeb a jejich využívání je jádrem mé diplomové práce.

1.1 Cíle práce

Cílem mé práce je zaměřit se na osoby bez domova, na jejich znalost a využívání sociálních služeb dostupných v hlavním městě Praha. Důvodem, proč jsem si vybrala pouze Prahu, je mimo jiné to, že v rámci České republiky „*existují velké regionální rozdíly v přístupu k lidem bez domova*“ [Pěnkava et Schneiderová 2018: 279]. Existují malé obce, ve kterých služby zaměřené na osoby bez domova nelze najít. Chtěla bych poukázat na to, že i přes existenci řady sociálních služeb, počet lidí bez domova je stále vysoký, a to nejen v Praze. V rámci své práce se pokusím najít odpověď na to, zda důvodem nelepších se situace je neinformovanost osob bez domova o službách, které jsou jim nabízeny, či naopak dostatečně informovány jsou a jejich nenavrácení do majoritní společnosti má tudíž jiné důvody.

Přínosem této práce je náhled na problematiku z pohledu osob bez domova, pro něž jsou tato opatření apriorně vytvářena a měla by napomoci k prevenci bezdomovectví, či ke zmírnění jeho dopadů. Dostupných dat, která by reflektovala znalosti těchto opatření a služeb mezi lidmi bez domova, je však velmi málo. Sekundárním přínosem mé diplomové práce a provedené případové studie je informování informantů o možnostech využívání sociálních služeb, o kterých doposud nevěděli.

Diplomová práce nejprve představí v teoretické části samotnou definici bezdomovectví. Následují možné příčiny bezdomovectví jako je nezaměstnanost, závislost na návykových látkách, rozpad rodiny a sociální izolace, pobyt v ústavu či ve vězení, psychické potíže a nemoci a rovněž stále trvající celosvětová pandemie Covid-19. Jako další představím sociální systém ČR a související zákony a zmíním i téma informovanosti osob bez domova o sociálních službách.

Výzkumný problém byl definován takto: Jaká je míra informovanosti osob bez domova o sociálních službách, které mají sloužit ke zlepšení jejich současné situace?

V návaznosti na výzkumný problém bych se ráda zaměřila na tyto výzkumné otázky:

VO1: Jak hodnotí dotazované osoby svou aktuální životní situaci?

VO2: Jaké sociální služby jsou využívány informanty v období jejich bezdomovectví?

VO3: Jaká je znalost sociálních služeb, které nebyly informanty zatím využity?

VO4: Do jaké míry hodnotí informanti využití zmíněných sociálních služeb jako přínosné?

VO5: Existuje sociální služba, která by dle informantů mohla významně zlepšit jejich aktuální životní situaci?

2. Teoretická část

V následující části diplomové práce představím její teoretické pozadí. Základním východiskem pro můj výzkum byl předpoklad, že vybraná cílová skupina, tedy osoby bez domova, nejsou zcela znalé širě sociálních služeb a možností, které jim mohou poskytovat. Další předpoklad, se kterým jsem výzkum navrhovala, byl fakt, že část informantů pravděpodobně nebude mít zájem svou aktuální životní situaci měnit a jejich momentální stav žití jim takto vyhovuje. Tuto skupinu informantů předpokládám jako minoritní.

2.1 Definice bezdomovectví

Bezdomovectví je problémem zasahující celý svět. Je-li procento lidí bez domova v rámci jednoho státu vysoké, může dojít k ohrožení stability daného státu [Haycock 1993]. Standardně se rozlišuje bezdomovectví rodin nebo bezdomovectví jednotlivců. Marek et al. [2012] zmiňuje, že bezdomovectví rodin je v legislativě České republiky nedostatečně řešeno. V České republice nabízí stát azylové domy pro matky či otce s dětmi, i pro rodiny, je jich však omezený počet. Na základě toho často dochází k jejich rozdělení, což paradoxně vzato může už tak špatnou situaci ještě zhoršit. [Ibid.]

Podíváme-li se na pojem bezdomovectví z etymologického hlediska nejrozšířenějších evropských jazyků, zjistíme, že pojem bezdomovectví není všude stejný. V češtině je možné rozdělit slovo bezdomovec na dvě separátní slova ‚bez‘ a ‚domova‘. Angličtina představuje ekvivalent ve formě *homeless*, což lze přeložit jako bez domova/vlasti. V němčině je tento pojem *Obdachlose*, ve francouzštině *sans-patrie* a ve španělštině *sin techo*. Etymologický problém tkví ve slově domov, konkrétněji v jeho významu, který je na rozdíl od slova přístřeší mnohoznačný. Domov označuje jak určitou míru fyzického soukromí, tak bezpečí, sociální zázemí. Tyto prvky domova osobám bez domova chybí [Průdková 2008].

V literatuře se proto můžeme setkat s řadou pojmů popisujících bezdomovce jako osoby bez přístřeší, osoby sociálně slabé, nepřizpůsobivé občany a s dalšími pojmy.

Hradecký [2007] upozorňuje na to, že u bezdomovců dochází k zásahu jak do zázemí fyzického (tyto osoby spí venku), právního (dochází ke ztrátě práv), tak i sociálního (jejich situace vede k sociálnímu vyloučení, jsou izolováni). FEANTSA (European Federation of National Organisations Working with the Homeless) vytvořila typologii těchto osob (detail

viz obrázek č. 1 v příloze):

- a) osoby bez přístřeší
- b) osoby bez bytu
- c) osoby v nejistém bydlení
- d) osoby v nevyhovujícím bydlení [FEANTSA 2020: online]

Kutálková [2002] mluví o bezdomovcích jako o osobách, které žijí v podmínkách zamezujících těmto osobám vést běžný život. Hartl [2000] naopak definuje bezdomovce jako osoby, které jsou bez bydliště, přespávají tudíž v parcích, pod mosty a podobně. Fitzpatricková [2000] zase upozorňuje na možné rozdělení definic na minimalistické a maximalistické. Dle jejího tvrzení minimalistickou definici bezdomovectví využívají vlády, maximalistickou definici bezdomovectví naopak preferují neziskové organizace. Ideální situací je však kombinace obou přístupů. Při preferování pouze minimalistického přístupu může docházet k nedbání na preventivní opatření, která mají zamezit tomu, aby se na ulici dostávali noví lidé. Naopak preferování pouze maximalistického přístupu může vést k tomu, že pomoc bude poskytována i osobám, které pomoc nepotřebují. Hradecký [2007] zde ještě dodává, že je nutné bezdomovectví rozumět jako jevu, který nestagnuje, ale dynamicky se vyvíjí a má několik vývojových fází. Průdková [2008] dodává, že bezdomovectví ústí v nekompatibilitu požadavků okolí a toho, co je jedinec schopný zvládat, což následně vede k sociálnímu vyloučení. Kutálková popisuje bezdomovectví jako „*opak jistoty domova*“ [Kutálková 2002, in Marek, Strnad a Hotovcová 2012: 14].

FEANTSA vytvořila v roce 2005 typologii s názvem ETHOS (European Typology of Homelessness and Housing Exclusion), která dělí bezdomovectví do tří typů:

- a) zjevné
- b) skryté
- c) potenciální

Zjevné bezdomovectví lze přirovnat k již výše zmíněné definici od Hartla. Jedná se o osoby, které nemají žádné přístřeší a nezbývá jim nic jiného než být na ulici, ve veřejném prostoru, kde jsou viděni. „*Veřejnost je považuje za bezdomovce a oni sami nechtějí nebo nejsou schopni zastírat své bezdomovectví*“ [Marek et al. 2012: 14]. Skryté bezdomovectví (jak vyplývá již z názvu) není tolik viditelné jako zjevné bezdomovectví. Tyto osoby nespí na ulici, ale uchylují se například ke známým, do nocleháren nebo ubytoven. Stejně jako zjevní i skrytí bezdomovci nemají své vlastní bydlení. Potenciální bezdomovci na rozdíl od dvou zmíněných typů mají zatím kde bydlet, ale nejedná se o bydlení stabilní. Jsou ve stavu, kdy

pocitují riziko, že by se mohli stát bezdomovcem. Těmto osobám bývá většinou pomoc nabídnuta, až když se jejich situace překlene do fáze bezdomovectví [Hradecký, Hradecká 1996]. Je tedy očividné, že bezdomovectví je velmi různorodé a je třeba k němu přistupovat za pomoci různých metod.

Koukolík [2001] přidává ještě nový pohled na věc, a to typologii dle:

- a) času (typ bezdomovce, který je chronický, epizodický či přechodný)
- b) geografie (dělení dle toho, kde bezdomovec přespává)
- c) příčin (z jakého důvodu se stal bezdomovcem)

Typologii je také možné vytvořit na základě využívání sociálních služeb – tomuto se věnuje například Pěnkava [2002], který rozlišuje:

- a) krátké jednorázové krizové intervence
- b) služby, kterých využívají již rezignované osoby bez domova, protože v nich nevyžadují jejich aktivní účast

S obdobným dělením přišla i Bruntálová [2001], která osoby bez domova dělí dle délky pobytu na ulici a dle toho, jak se na danou situaci adaptují.

Typologií je opravdu mnoho. Další možnou variantou je Pěnkavovo dělení [2002] dle způsobu obživy:

- a) krádeže
- b) žebrání
- c) sbírání kovů
- d) obcházení popelnic
- e) využívání služeb neziskových organizací

Marek a jeho kolegové poznamenávají, že „*se vždy nedaří oslovovat osoby, na něž se tyto služby vztahují*“ [Marek et al. 2012: 15]. Důvodem je, že na ulici se můžeme setkat s řadou osob, které vizuálně jako osoby bez přístřeší vypadají, avšak reálně se jedná například pouze o člověka zašpiněného z práce, osobu, která se o svůj vzhled nestará, nebo o osobu, která nemá dostatek financí na kvalitní oblečení. Druhou stranou mince jsou pak osoby, které nejsou součástí zjevné populace osob bez domova a cíleně se k nim nehlásí, avšak ohrožení bezdomovectvím jsou.

2.2 Příčiny bezdomovectví

Existuje široká škála důvodů, na základě kterých se osoba může dostat na ulici. Bezdomovectví není pouze absencí domova, místa, kde by daná osoba mohla stabilně bydlet. Jedná se o celou řadu vnitřních i vnějších faktorů, jež mohly vést k bezdomovectví, ale které zároveň člověka na ulici dále udržují. Považuji za podstatné ve své práci představit příčiny bezdomovectví, abych ukázala, jak je populace osob bez domova heterogenní v důvodech, proč se na ulici dostaly, a jak je celá problematika bezdomovectví komplexní, a tudíž i obtížně plošně řešitelná.

Dle Marka et al. může být „*bezdomovectví některých skupin obyvatel (...) výsledkem kulturního a národního příslušenství*“ [2012: 12]. Jedná se konkrétní skupiny osob, které si volí tento způsob života. Můžeme jmenovat například „*skupiny romského etnika, původní indiánské obyvatelstvo či australské Aborigince*“ [Ibid.: 12].

Stejně jako v případě typologií zmíněných u definic bezdomovectví, je i v rámci příčin několik možných úhlů pohledu. Jako první bych ráda zmínila objektivní versus subjektivní příčiny bezdomovectví. Objektivní příčiny bezdomovectví mohou být spojovány například s chybným systémem, subjektivní příčiny se následně pojí s negativními vlastnostmi jedince, které vedly k bezdomovectví. Na objektivní příčiny se musí zaměřit stát, nejsou lehce odstranitelné jednotlivcem, naopak na subjektivních příčinách musí zapracovat jednotlivec bez domova sám [Ibid.].

Jiné dělení je možné aplikovat na základě atribuční teorie, která dělí atributy na situační versus dispoziční. Tato teorie je primárně využívána v kognitivní psychologii. Situační atributy se mění dle okamžiků, dispoziční atributy jsou konstantní – ovlivněné vlastnostmi jedince – jak uvádí Hewstone [2001]. Dochází často k tomu, že majoritní společnost přisuzuje skupině bezdomovců dispoziční atributy i přesto, že by mělo dojít k přisouzení atributů situačních. Nebezpečí tkví v tom, že pokud někomu přisoudíme stabilní, konstantní atributy jeho chování, vnímáme pak změnu jako nefunkční, zbytečnou [Výrost 2008].

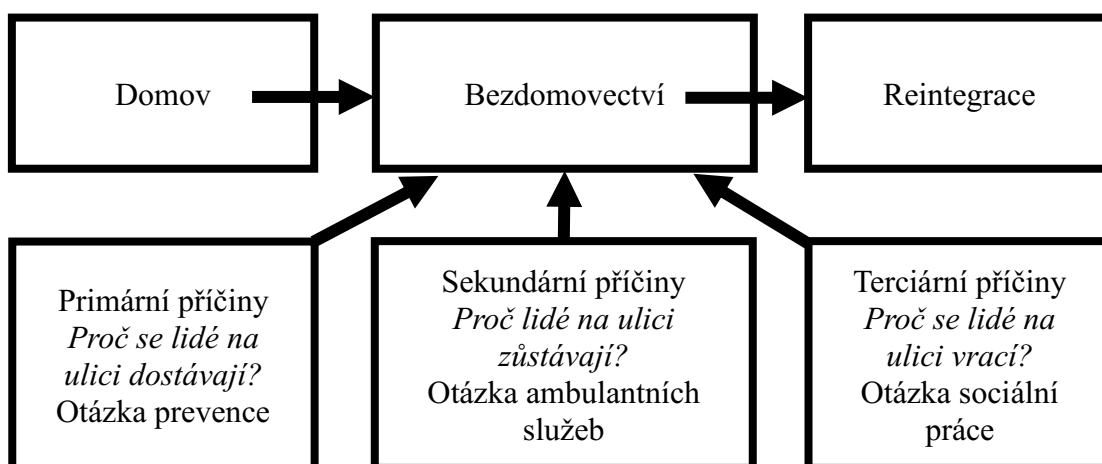
Eysenheck [2007] upozorňuje na chybu opačnou, již mohou pociťovat sociální pracovníci, kteří své selhání svádí na atributy situační. Pozitivní situace pak následně řadí do kategorie dispozičních atributů. Podíváme-li se na výzkum pocházející z českého prostředí, můžeme jmenovat například výzkum Zapletalové [2006], která prováděla rozhovory s prodejci *Nového prostoru*. Zjistila, že dané osoby nespívají svou aktuální situaci

na objektivní příčiny, ale na atributy situační.

Příčiny bezdomovectví je nutné dělit na primární, sekundární a terciární. Primární příčiny jsou důvody, proč se daná osoba na ulici dostala. Tyto důvody by měly být podchyceny hlavně preventivní složkou sociálního systému. Sekundární příčiny pak označují důvody, proč člověk na ulici zůstává, ty „*přináší spíše psychický úpadek osobnosti, a ta ztrácí sílu se sebou něco dělat*“ [Marek et al. 2012: 19]. Terciární příčiny označují důvody, proč se případně daná osoba na ulici vrací. Může to být proto, že má problém najít místo ve společnosti, kde by „zapustila kořeny“, a vrací se tudíž zpět na ulici (viz graf č. 1).

V nadcházející kapitole bych ráda popsala několik nejčastějších příčin, které mohou být jak primárního, sekundárního, tak i terciárního charakteru. Podstatné je však dodat, že vznik bezdomovectví je komplexní jev a často k němu dochází kombinací řady faktorů.

Graf č. 1: Příčiny bezdomovectví

Zdroj: Marek et al. 2012: 19

2.2.1 Nezaměstnanost

Ztráta zaměstnání je velkým zásahem do finančních příjmů. Ty mohou ovlivňovat jak bydlící situaci, obživu, tak i narušení mezilidských vztahů. Zaměstnání je nejen zdrojem financí, ale i společenského statusu; uspokojuje potřebu seberealizace, podporuje aktivitu, sociální kontakt, nezávislost a dodává určitou míru jistoty a bezpečí [Vágnerová 2004]. Mareš [2002] upozorňuje na to, že řada bezdomovců buď byla zaměstnána na takzvaném sekundárním trhu práce, nebo nadále zde zaměstnaná je. Sekundární trh práce je specifický pouze přínosem financí, nikoliv jiných benefitů práce (může se jednat například o sezónní práce). Osoby bez domova zde získávají často pouze minimální plat, který je dostačující jen

k pokrytí základních potřeb a nedovoluje pořídit si samostatné bydlení.

Krátkodobá nezaměstnanost nemusí mít tak drastické dopady jako nezaměstnanost dlouhodobá, tedy taková, která trvá déle než 12 měsíců. Zde bych ráda představila Engbersonovu (a spol.) teorii adaptace na dlouhodobou nezaměstnanost. Engbersen, Schuyt a Timmer [1990] představili dělení nezaměstnaných do šesti kategorií:

- a) Konformisté – osoby, které se snaží opětovně získat zaměstnání, chodí na úřady práce, případně podstupují rekvalifikace, většinou nezneužívají sociální systém ani nepracují v šedé ekonomice.
- b) Ritualisté – na rozdíl od konformistů již ztratili naději na získání zaměstnání, nadále však plní zásady spojené s nezaměstnaností jako je kupříkladu chození na úřad práce. Stejně jako konformisté neinklinují ke zneužívání sociálního systému, ani k práci na černo.
- c) Odrazení – osoby, které rezignovaly na získání zaměstnání. Nechodí na úřady práce, nevidí smysl v rekvalifikaci, přesto nemají tendence (stejně jako dva výše zmíněné typy) využívat neformálních strategií na pracovním trhu.
- d) Podnikaví – stejně jako konformisté se snaží opětovně být zaměstnání, na rozdíl od nich však nemají problém dosáhnout toho neformálními strategiemi. Podle jejich názoru je hlavním cílem formální či neformální práce získat vyšší příjmy.
- e) Kalkulující – jejich cílem není najít si co nejrychleji práci. Studenti v této kategorii však plánují získat zaměstnání do budoucna. Jsou jen výjimečně aktivní v šedé ekonomice.
- f) Autonomní – osoby, které nepřikládají práci velkou váhu, někteří ani nechtějí uvažovat o formálním zaměstnání a využívání formálních způsobů hledání práce (kupříkladu prostřednictvím úřadu práce). Chtějí dělat svoje aktivity, například dobrovolnictví či koníčky. Této skupině se podařilo přizpůsobit své potřeby svým omezeným finančním prostředkům. Cítí, že sociální systém je pro ně dostačující, nesnaží se z něj získat neprávem víc [Engbersen, Schuyt et Timmer 1990: 43-45].

Dle Marka et al. není značné procento aktuálních bezdomovců schopno „*vytrvat v dlouhodobějším úvazku nebo v tom nevidí smysl, protože postrádají smysl svého života*“ [Marek et al. 2012: 21].

2.2.2 Závislost na návykových látkách

V médiích jsou osoby bez domova často zobrazovány jako uživatelé návykových látek či uživatelé nadměrného množství alkoholických nápojů, což zajisté přispívá k jejich stigmatizaci. Faktem však zůstává, že „[...] *základním pravidlem většiny sociálních služeb*

je podmínka strážlivého stavu případného uživatele [...]“ [Marek et al. 2012: 25]. Pokud chce tedy osoba bez domova využít sociální pomoci, nemůže být v opilém stavu nebo po užití drog, jinak by byla z poskytnutí služby vyloučena. Marek et al. [2012] taktéž přináší zajímavou informaci, kdy tvrdí, že osoby bez domova od třicátého roku života jsou spíše nachýlní k problémům s alkoholem, zatímco mladší osoby bez domova volí spíše nelegální drogy. Mezi problémové uživatele alkoholu se řadí takzvaní chronici, což jsou osoby pijící konstantně, a takzvaní kvartální alkoholici, tedy osoby, u kterých se střídá období užívání alkoholu a období abstinence. U již zmíněné mladší skupiny bezdomovců je pervitin nejrozšířenější drogou. Nejkomplikovatelněji léčitelná se však ukazuje závislost na toluenu, rozpouštědlech či na heroinu, který je rychle návykový.

Je ovšem podstatné zmínit, že v rámci české populace nejsou většinou drogově závislé osoby bez domova. Ty tvoří pouze circa 1/4, jak uvádí organizace Sananim, která se v České republice stará o toxikomany [Sananim 2020]. Pro řadu osob bez domova nemusí být závislost primární příčinou bezdomovectví, ale může k ní dojít až poté, co se ocitnou na ulici.

2.2.3 Rozpad rodiny a sociální izolace

Jedny z nejběžnějších důvodů, proč se osoba objeví na ulici, jsou rodinného či partnerského původu. Štechová z Institutu pro kriminologii a sociální prevence uvádí mezi možné předpoklady budoucího bezdomovectví sexuální a psychické zneužívání dané osoby v dětství případně i v dospívání, rozpad rodiny a rodinné konflikty [MVCR 2009: online]. Problematická je především ztráta sociální sítě, která má sloužit jako opora v případě, že nastane nějaká životní krize. Průzkumy ukázaly, že *„izolovaný muž je čtyřikrát více ohrožen bezdomovectvím než manželský pár, sedmnáctkrát vyšší riziko bezdomovectví existuje u rodin s jedním rodičem [...]“ [Marek et al. 2012: 33]. Dle Hradeckého a Hradecké [1996] byl v 90. letech 20. století rozpad rodiny nejčastější příčinou, proč se muži ocitli na ulici. Vágnerová [2000] zde dodává, že ženy mají častěji vyšší očekávání od manželství než muži, a jelikož nejsou často naplněna, v 65-80 % případů podává návrh na rozvod právě žena. Proč může rozvod vést k bezdomovectví? Mohou se s ním totiž pojit sociální, osobnostní, tedy psychologické či ekonomické problémy. Nestabilní rodinné zázemí je problematické jak pro dospělé osoby, tak i pro děti, které jsou součástí dysfunkční rodiny. „Většina mladých bezdomovců se považuje za děti z dysfunkčních rodin“ [Marek et al. 2012: 36]. Jak zmiňuje Atkinson [1995] u osob bez domova jsou typické nekvalitní sociální vazby. Jejich nepevnost*

si však často nechtějí přiznat, protože se jedná o jediné mezilidské vazby, které mají.

2.2.4 Pobyt v ústavu či ve vězení

Mezi další možné příčiny, proč se osoby ocitají na ulici, patří pobyt v ústavním zařízení nebo ve vězení. Osoby opouštějící obdobná zařízení mají často problém začlenit se do společnosti a dochází tak k jejich opětovnému sociálnímu vyloučení. Dle Musila [2000] se zejména jedná o osoby, které byly v dětských domovech, ve výchovných institucích, ve vězení, či o imigranty, kteří byli v uprchlických táborech. Tito lidé jsou zvyklí na jasně daný řád, který se pojí s konkrétním ústavem, a problém vyvstává, jakmile tento řád opustí. Součástí těchto zařízení je často i odborník, který poradí a pomůže (například vychovatelky v dětských domovech, které suplují roli rodiče). Jakmile však daná osoba ústav či vězení opustí, přichází zároveň o zmíněnou pomocnou ruku a ocitá se v situaci, kdy nemusí mít nikoho, kdo by pro ni vytvářel stabilní zázemí.

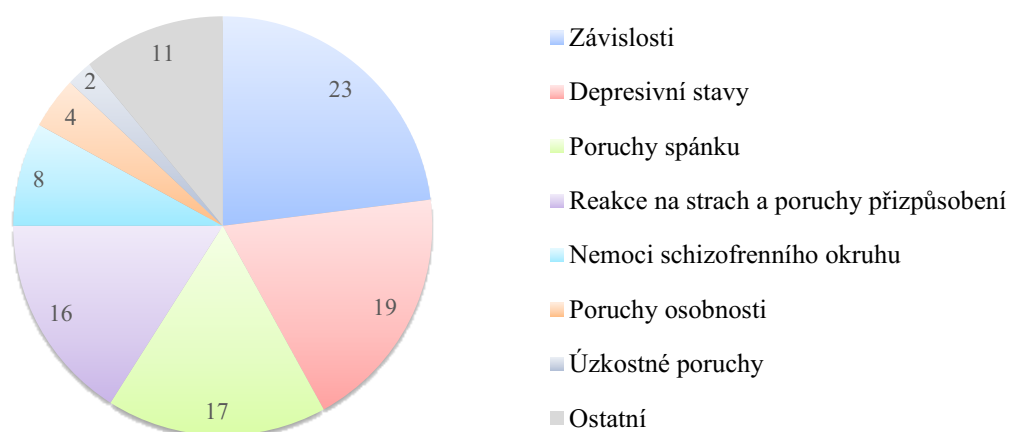
2.2.5 Psychické obtíže či nemoci

Psychické obtíže či nemoci jsou dalším možným faktorem, který může vést k bezdomovectví. Jedná se o bludný kruh, kdy psychická onemocnění mohou být příčinou či následkem bezdomovectví, případně se na ulici ještě zhoršují. Sovinová a Csémy [2010] tvrdí, že v 70 % duševně nemocných osob bez domova cítilo potíže ještě před tím, než se na ulici dostaly. Jak můžeme vidět v práci Šupkové a kolegů [2007], mezi hlavní duševní nemoci, které byly diagnostikovány u praktického lékaře pro osoby bez domova, patří závislosti (23 %), depresivní stavy (19 %), poruchy spánku (17 %) a reakce na strach a poruchy přizpůsobení (16 %). Výjimečná není ani kombinace jednotlivých onemocnění, současný výskyt vícero onemocnění (takzvaná komorbidita). U mužů se často jedná o kombinaci závislosti a poruchy osobnosti, u žen závislosti s úzkostně-depresivními poruchami [Pěnkava 2010]. Úzkostně-depresivní porucha je nejrozšířenějším psychickým onemocněním i v majoritní společnosti. Co se týká poruch osobnosti, jsou zastoupeny cca z 6-9 % [Vágnerová 2000]. Dle Bines [1994]² je v noclehárnách osmkrát více osob postižených duševním onemocněním než v majoritní společnosti. Ve srovnání s osobami, které přespávají na ulici, je tento poměr jedenáctkrát vyšší. Tato data vychází ze statistik v nemocnici, což je jiná metodika než ta prezentovaná v práci Šupkové a kolegů, kde data pochází od praktického lékaře.

² Britská studie

Mezi osobami bez domova můžeme také najít psychózy (např. schizofrenii), sebevražedné sklony či mentální retardaci, demenci. Zajímavý poznatek přináší Kulhman [1994], který říká, že jedinci, kteří jsou postiženi psychickým onemocněním a jsou bezdomovci, často do svých bludů zahrnují i to, že jsou na ulici. Jejich odůvodněním je například to, že zkoumají komunitu osob bez domova. Tato představa v jejich imaginárním světě zvyšuje jejich sociální status a upíná na ně pozornost, což je opakem reality, kdy jsou často sociálně izolováni. Těmto osobám je velmi těžké pomoci, jelikož sociální pracovníky často vnímají jako agenty, kteří se je snaží zmanipulovat k léčbě.

Tabulka č. 1: Skladba duševních nemocí u bezdomovců v ordinaci praktického lékaře pro bezdomovce v období 1.1.2005 až 31.5.2006

Zdroj: Vlastní zpracování dle Šupková 2007: 27

Zajisté se nejedná o výčet všech možných faktorů, které mohou být hlavní příčinou bezdomovectví. Na základě dohledané literatury se však jedná o ty, které se mezi autory nejčastěji opakují. K bezdomovectví může například dojít i kvůli přírodní katastrofě či celosvětové pandemii.

2.2.6 Covid-19 pandemie

Pro rok 2020 i 2021 bylo nové onemocnění s názvem SARS-CoV-2, neboli Covid-19, či lidově korona, velkým tématem. Celosvětově docházelo k velkému počtu nálezů i úmrtí osob z důvodu tohoto virového onemocnění, jehož původ byl hojně diskutován.

K 13.07.2021 bylo celosvětově potvrzeno 188 130 595 případů (což je více než trojnásobek od listopadu 2020), z nichž 172 058 938 se uzdravilo, 4 056 972 zemřelo a

zbylých 12 014 685 jsou nadále aktivními případy. 99,3 % z aktivních případů je označováno jako skupina osob s lehkým či středně těžkým průběhem nemoci, 0,7 % je pak ve vážném stavu. Co se týká konkrétně České republiky, ke stejnému datu je 1 669 745 celkových případů, z toho je 1 637 251 uzdravených a 30 333 zemřelých. Ostatní jsou nadále aktivními případy. Z pohledu celkových případů na 1 milion obyvatel je momentálně Česká republika celosvětově na čtvrtém místě [Worldometers.info 2021: online].

Onemocnění Covid-19 však s sebou nepřináší pouze nemoc samotnou či úmrtí, ale i snížení příjmů řady obyvatel, a tudíž zvýšení nezaměstnanosti. Dle analýzy, již provedli zaměstnanci Deloitte, se mezi odvětví, která byla nejvíce paralyzována, řadí „*maloobchod, sport, kultura, školství, knihovny, letecká doprava, stravování a ubytování nebo cestovní kanceláře, které se na tvorbě HDP podílí zhruba 10 procenty*“ [Marek et al. 2020: online]. K udržení práce bohužel často nepomáhají ani opatření týkající se uzavření škol. Děti zůstávají doma a rodiče nemusí mít podporu prarodičů či přátel, kteří by děti pohlídali, aby mohli jít dané osoby do práce. Na druhou stranu však mnoho firem zavedlo povinné práce z domova. Jak nejefektivněji tuto situaci řešit a jaké scénáře se mohly stát, kdyby opatření byla volnější či přísnější jsou však jen úvahami, které nikdo v tuto chvíli nedokáže se stoprocentní správností predikovat. Co je však pro účely mé diplomové práce podstatné je reflexe faktu, že i koronavirus SARS-CoV-2 mohl být příčinou nově vzniknuvších bezdomovectví, případně se jejich šance na návrat do majoritní společnosti ztížil, nebo úplně znemožnil.

2.3 Sociální systém České republiky

V následující části textu se budu věnovat sociálnímu systému České republiky, konkrétně službám, které jsou spojeny s bezdomovectvím. Na úvod představím několik klíčových zákonů, které se s touto problematikou pojí.

Jeden ze základních kamenů je *zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách*, který přinesl oproti nastavení v minulém režimu širokou škálu změn: „*Opustil dosavadní paternalisticko-direktivní praxi a vytvořil prostředí pro rozvoj vztahů mezi poskytovateli sociálních služeb a jejich uživateli, založený na rovnoprávnosti, dobrovolnosti, důsledně individuálním přístupu, na úsilí o nevyčleňování adresátů sociálních služeb z přirozeného prostředí ze společnosti*“ [Čámský et al. 2011: 16]. Osoba, která má zájem o službu, uzavírá smlouvu o poskytnutí sociální služby dobrovolně. Poskytovatelé sociálních služeb musí

dodržovat takzvané standardy kvality sociálních služeb, které je možné najít jako přílohu k tomuto zákonu. Jedná se o souhrn kritérií, díky nimž dochází k evaluaci kvality personálního i provozního zabezpečení těchto služeb [MPSV 2021a].

Tento zákon se ve své třetí části zabývá základními druhy a formami sociálních služeb. Ty se dělí na:

- a) sociální poradenství
- b) služby sociální péče
- c) služby sociální prevence

Formy poskytovaných služeb jsou pak následně děleny na služby pobytové, ambulátní a terénní. „*Pobytovými službami se rozumí služby spojené s ubytováním v zařízeních sociálních služeb. Ambulantními službami se rozumí služby, za kterými osoba dochází nebo je doprovázena nebo dopravována do zařízení sociálních služeb a součástí služby není ubytování. Terénními službami se rozumí služby, které jsou osobě poskytovány v jejím přirozeném sociálním prostředí*“ [MPSV 2020a: 14].

Pro účely poskytování sociálních služeb jsou v zákonu š. 108/2006 Sb. definovaná následující dostupná zařízení: centra denních služeb, denní stacionáře, týdenní stacionáře, domovy pro osoby se zdravotním postižením, domovy pro seniory, domovy se zvláštním režimem, chráněné bydlení, azylové domy, domy na půl cesty, zařízení pro krizovou pomoc, nízkoprahová denní centra, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, noclehárny, terapeutické komunity, sociální poradny, sociálně terapeutické dílny, centra sociálně rehabilitačních služeb, pracoviště rané péče, intervenční centra, zařízení následné péče [Zakonyprolidi 2021: online].

2.3.1 Sociální poradenství

Sociální poradenství je možné rozdělit na základní a odborné. Základní má informovat osoby o tom, jak se vymanit z aktuální nepříznivé životní situace. Každý poskytovatel sociálních služeb je povinen zabezpečit základní sociální poradenství. Odborné sociální poradenství se následně orientuje již na specifické skupiny obyvatel. Kromě osob bez domova se může jednat například o oběti domácího násilí, osoby se zdravotním postižením či o osoby navštěvující manželskou poradnu. Sociální poradenství je poskytováno zadarmo [MPSV 2021a].

2.3.2 Služby sociální péče

Služby sociální péče slouží k tomu, aby napomáhaly „*osobám zajistit jejich fyzickou a psychickou soběstačnost, s cílem podpořit život v jejich přirozeném sociálním prostředí a umožnit jim v nejvyšší možné míře zapojení do běžného života společnosti, a v případech, kdy toto vylučuje jejich stav, zajistit jim důstojné prostředí a zacházení. Každý má právo na poskytování služeb sociální péče v nejméně omezujícím prostředí*“ [Zakonyprolidi 2021: online].

Mezi služby sociální péče řadíme osobní asistenci (terénní služba), pečovatelskou službu (terénní nebo ambulantní služba), tísňovou péči (terénní služba), průvodcovské a předčitatelské služby (terénní nebo ambulantní služba), podporu samostatného bydlení (terénní služba), odlehčovací službu (terénní, ambulantní služba nebo pobytová služba), centra denních služeb (ambulantní služba), denní stacionáře (ambulantní služba), týdenní stacionáře (pobytová služba), domovy pro osoby se zdravotním postižením (pobytová služba), domovy pro seniory (pobytová služba), domovy se zvláštním režimem (pobytová služba), chráněná bydlení (pobytová služba) a sociální služby poskytované ve zdravotnických zařízeních lůžkové péče (pobytová služba).

2.3.3 Služby sociální prevence

Zákon uvádí dvacet typů zařízení sociálních služeb, ne všechny jsou přímo relevantní pro osoby bez domova. Ty, které však relevantní jsou, můžeme rozdělit na ty, jež se věnují osobám, které již za osoby bez domova označit lze, a na služby, jež mohou fungovat jako prevence před bezdomovectvím. Obecně jsou služby pro tuto skupinu primárně součástí služeb sociální prevence, proto se této kapitole (ve srovnání se službami sociálního poradenství či péče) chci věnovat detailněji. Dle *zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách* je definován tento typ služeb následovně: „*Služby sociální prevence napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí a ohrožení práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby. Cílem služeb sociální prevence je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů*“ [MPSV 2020a: 20]. Člověk, který chce služeb využívat, by zároveň měl být ochoten změnu provést a měl by zároveň být schopný a ochotný této změny sám dosáhnout [Vágnerová et al. 2018].

Do první skupiny, tedy do služeb pro již existující bezdomovce, řadíme primárně nízkoprahová denní centra, noclehárny, azylové domy a terénní programy.

Nízkoprahová denní centra (§61) jsou ambulantní službou sloužící osobám bez domova. Jejich cílem je pomoc v oblastech hygieny, stravy a při „*uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí*“ [MPSV 2020a: 23]. Dle Registru poskytovatelů sociálních služeb je aktuálně v České republice 71 nízkoprahových denních center, z toho 7 můžeme najít v Praze [MPSV 2021c]. V rámci registru je možné najít jedno nízkoprahové centrum Armády Spásy s názvem Centrum sociálních služeb Bohuslava Bureše (Tusarova 1271/60, Praha 7), dvě centra poskytovaná Nadějí (U Bulhara 46, Praha 2 a Bolzanova 1604/7, Praha 1), dvě centra Arcidiecézní charity (Pernerova 336/20, Praha 8 a Žitná 35, Praha 1), jedno centrum poskytovatele R-Mosty (Husitská 114/74, Praha 3) a poslední nízkoprahové denní centrum od poskytovatele K Srdci klíč v ulici Antonína Čermáka 35, Bubeneč, Praha 6 [Ibid.]. Nízkoprahová denní centra jsou často tvořena pro nejširší část bezdomovecké populace, což jsou osoby ve středním věku. Pro nízkoprahová denní centra je tudíž složité reagovat na požadavky všech věkových skupin. Vágnerová et al. cituje proběhlý workshop v květnu 2018 na téma *Aplikace výsledků výzkumu v rámci praxe nízkoprahových denních center*, kde došlo ke shodě mezi odborníky a osobami z terénu, že „*není možné reagovat na všechny potřeby klientů z kapacitních důvodů personálních i odborných*“ [Vágnerová et al. 2018: 286]. Přestože pro osobu z majoritní společnosti mohou osoby bez domova působit jako jedna skupina, pravdou je, že i bezdomovci mezi sebou vnímají rozdíly především založené na jiných hodnotách a na odlišných projevech chování, které vychází z různých věkových skupin. Csémy et al. napsali v roce 2014 knihu na téma bezdomovectví mladých lidí, kde popisují rozdíly mezi staršími a mladšími bezdomovci. Mladé osoby bez domova více inklinují k braní drog a ke kriminální činnosti, starší osoby bez domova jsou mírnější, ale mají horší hygienu a často špatný zdravotní stav [2014]. Z výše jmenovaných nízkoprahových denních center se pouze jedno z nich zaměřuje na mladší bezdomovce (do 26 let), a to v Bolzanově ulici, Praha 1. Výstavba nízkoprahových denních center stejně jako nocleháren a dalších zařízení směřovaných na osoby bez domova, ale i například na psychicky nemocné, se často setkávají s takzvaným NIMBY syndromem. NIMBY je akronymem pro „*Not in my back yard*“, česky „*ne na mém dvorku*“. Tento pojem popisuje nevoli lidí mít v blízkosti svého bydliště veřejně prospěšná místa, jelikož je interpretují jako zdroj potenciálního nebezpečí [MPSV 2020b].

Noclehárny (§63) jsou ambulantní služby sloužící k přenocování a jsou často

propojeny s již zmíněnými nízkoprahovými denními centry. Dle zákona o sociálních službách 18/2006 je jejich hlavním úkolem „*pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, poskytnutí přenocování*“ [MPSV 2021a: online]. Některé z těchto nocleháren fungují pouze v zimním období (viz obrázky v příloze č. 2 a 3). V hlavním městě se celkem nachází sedm nocleháren pro osoby bez domova.

Jednu z nejznámějších nocleháren, loď Hermes, můžeme najít pod Štefánikovým mostem na nábřeží Kapitána Jaroše. Ta funguje již od roku 2007 a je zde 233 míst k přespaní. Provozovatelem je Centrum sociálních služeb Praha.³ Před vstupem musí osoby projít negativním testem na alkohol v dechu. Další místo, které provozuje Centrum sociálních služeb Praha, můžeme najít v Záběhlicích v areálu teplárny v Chodovské ulici 8. Tato noclehárna má kapacitu 80 lůžek a jedná se o službu zdarma.⁴ Třetí noclehárna, kterou osoby bez domova v Praze mohou využít, je na Vackově, Malešická 74. Provozovatelem je Armáda spásy. Stejně jako v Záběhlicích je zde nabízených 80 lůžek.⁵ Všechny tyto noclehárny nabízí nejen ubytování a prostor pro hygienu, ale i pomoc zdravotní, psychologickou či sociální [Cerqueirová 2018]. Menší noclehárnu o dvaceti lůžkách pro muže zajišťuje Naděje na Praze 3 v Husitské ulici 70. Poplatek je zde 40 Kč za noc.⁶ Za stejných podmínek funguje i druhá noclehárna Naděje, a to konkrétně na Praze 2, v ulici Na Slupi 12 [Naděje 2020]. Poslední noclehárnu je možné najít na adrese Pernerova 20 v Praze 8 – Karlín. Noclehárna o celkové kapacitě 42 lůžek je jak pro muže tak pro ženy. Je otevřena od 18:00 do 7:00 [Arcidiecézní charita Praha 2021].

Nevýhodou a zároveň důvodem, proč řada bezdomovců ani v mrazech noclehárnu nevyužije, je fakt, že noclehárny nepouští do nocleháren psy, které značná část osob bez domova vlastní.

Požádala jsem vedoucí jedné z pražských nocleháren, zda by mi sdělila informace týkající se obsazenosti jednoho ze zařízení: 2013 – 65,5 %; 2014 – 79,5 %; 2015 – 84,1 %; 2016 – 87,5 %; 2017 – 85,2 %; 2018 – 74,8 % a 2019 – 84,8 %. Jak vidíme, kapacita nebyla plně využita ani jeden rok.

³ Za přespaní vybírají poplatek 20 Kč, a když jsou mrazy, je možné přespat zadarmo. K ubytování může dojít mezi 19:30 a 20:30, ráno musí osoby bez domova toto zařízení opustit do 6:30.

⁴ Příjem osob k ubytování zde probíhá mezi 20:30 a 21:30, opustit noclehárnu pak musí klienti nejpozději do sedmé hodiny ranní.

⁵ V případě, že osoba bez domova má zájem noclehárnu využít, může si udělat na Vackov rezervaci v 18 hodin u Armády spásy v Tusarově ulici, případně může zkusit do noclehárny přijít rovnou bez rezervace. Osoby, které si udělaly rezervaci, mohou přijít mezi 20:15 a 20:45, osoby bez rezervace poté. Odejít musí následující den opět do sedmé hodiny ranní. Využití služby je zdarma.

⁶ Zájemci mohou přijít již v 19:00 a musí odejít následující den do 7:00.

Azylové domy (§57) slouží k zajištění přechodného bydlení pro osoby, které se objevily v nepříznivé situaci zapříčiněné ztrátou bydlení. Jejich úkolem je dle zákona 106/2006 Sb., „*poskytnutí stravy nebo pomoci při zajištění stravy, poskytnutí ubytování, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí*“ [MPSV 2021a: online]. Na rozdíl od nízkoprahových denních center a od nocleháren se jedná o celodenní ubytování, které je dostupné většinou po dobu jednoho roku. Aby mohl klient v azylovém domě bydlet, musí mít platné doklady, musí mít stálý příjem a zároveň dodržovat řadu pravidel. Často je podmínkou pro přijetí i schopnost domluvit se v českém jazyce a být soběstačný při pohybu a sebeobsluze. Dle cílové skupiny existuje několik typů azylových domů. Můžeme najít azylové domy pouze pro ženy, pouze pro muže, pro rodiny s dětmi, pro matky s dětmi, pro důchodce a další. Dle Vágnerové a jejích kolegů skupina mladých bezdomovců azylových domů příliš nevyužívá, a to hned z několika důvodů. Mladí bezdomovci často nechtějí být někde vázáni a dodržovat pravidla, která jsou v azylových domech podmínkou. Chtějí být spíše v kolektivu stejně starých a také si chtějí vybírat, s kým budou bydlet – tato možnost výběru v azylových domech není. Na rozdíl od starších bezdomovců se v případě krize také častěji snaží najít záchranou síť u rodinných příslušníků nebo u známých. Dalším důvodem je fakt, že většina mladých bezdomovkyň je na ulici v páru a azylové domy se často dělí dle pohlaví. Výzkumníci zároveň dodávají, že „*mladí bezdomovci často o možnostech ubytování v azylovém domě ani neví*“ [Vágnerová et al. 2018: 290]. Ve vlastním prováděném výzkumu jsem tuto hypotézu nemohla potvrdit či vyvrátit pro malé zastoupení mladých bezdomovců ve vzorku. Zajímavým zjištěním vzhledem k věku této cílové populace je fakt, že průměrný věk klienta azylového domu je 52 let [Marek 2017]. S azylovými domy se také pojí pojem *azylová turistika*, což znamená opakovaný pobyt klientů v azylových domech, jejich cestování mezi nimi, případně cestování mezi azylovými domy a komerčními ubytovnami. Této problematice se věnuje hned několik prací (např. Králová 2010, Bulvová 2012), které došly k výsledku, že azylový turismus je velmi specifický pro matky s dětmi, které jsou na mateřské dovolené. V roce 2018 proběhla konference na téma osob bez domova, kde byly mj. diskutovány důvody „zacyklení“ v azylových domech. Účastníci představili z vlastních zkušeností například tyto důvody – osoby bez domova nemají dostatek financí, aby se mohly přemístit do standardního bydlení, nejsou často dostatečně kompetentní, aby vedly samostatný život, bojí se osamocení, nemohou žít samy, protože jsou ve špatném zdravotním stavu. Dle registru poskytovatelů sociálních služeb je v České republice aktuálně 187 azylových domů, přičemž

19 z nich se nachází v Praze [MPSV 2021c].

Terénní programy (§ 69) jsou zákonem č. 106/2006 Sb., definovány jako služba, která má za cíl „zprostředkování kontaktu se společenským prostředím a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí“ [PSP ČR 2021: online]. Osoby jsou navštěvovány ve svém prostředí, v místech, kde se scházejí. Cílem je těmto osobám bez domova pomoci, seznámit je se sociálními službami, které by mohly využít, motivovat je k jejich používání a minimalizovat rizika, jež jsou spojena s jejich stylem života [Marek et al. 2012].

Do druhé skupiny služeb, které svým zaměřením slouží jako prevence před bezdomovectvím, řadíme domovy se zvláštním režimem (§ 50), kontaktní centra (§ 59), domy na půl cesty (§ 58), krizovou pomoc (§ 60) a terapeutické komunity (§ 68).

Domovy se zvláštním režimem (§ 50) jsou pobytové služby určené osobám které „mají sníženou soběstačnost z důvodu chronického duševního onemocnění nebo závislosti na návykových látkách, a osobám se stařeckou, Alzheimerovou demencí a ostatními typy demencí, které mají sníženou soběstačnost z důvodu těchto onemocnění, jejichž situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné fyzické osoby. Režim v těchto zařízeních při poskytování sociálních služeb je přizpůsoben specifickým potřebám těchto osob“ [MPSV 2021a: online]. Tato služba má pomoci s poskytnutím ubytování, stravy, podmínek pro vlastní hygienu, pomoci při zvládnání úkonů při péči o sebe sama. Mezi další cíle této služby patří snaha o zprostředkování kontaktu se společností, terapie, aktivizační činnosti a v neposlední řadě taktéž služba napomáhá při uplatňování práv, oprávněných zájmů apod.

Kontaktní centra (§ 59) slouží osobám závislým na návykových látkách, jedná se o služby ambulantní i terénní. Kontaktním centrům je taktéž přezdíváno „káčko“. Na tomto místě je klientům nabízena pomoc jak zdravotní, sociální, tak motivační – v praxi se tedy jedná např. o výměnu použitých jehel či stříkaček, ošetření míst na těle od vpichů, pomoc se zařizováním dokladů, zařizování léčby a mnoho dalšího. „Tato káčka často supluje nízkoprahové služby pro mladé bezdomovce mimo Prahu“ [Vágnerová et al. 2018: 310]. Někteří centra navíc nabízí jídlo a možnost provedení hygieny. Celkem jich v České republice můžeme najít 69, z toho v Praze 5. Mezi poskytovatele této služby se v rámci Prahy řadí Sananim z.ú. s dvěma kontaktními centry (Janovského 26, Praha 7 a Šternberkova 16, Praha 7), dále můžeme od poskytovatele Progressive o.p.s. najít další centrum v Mahenově 4, Praha 5. Třetím poskytovatelem kontaktního centra v Praze je Prev-Centrum (Meziškolská 2, Praha 6) a posledním je Středisko prevence a léčby drogových závislostí

DROP IN o.p.s. (Karoliny Světlé 18, Praha 1) [MPSV 2021c].

Domovy na půl cesty (§ 58) jsou zařízení pro osoby do 26 let, které opouští ústavní nebo ochranné zařízení. Primárně jsou tedy zařízení zamýšlena pro děti, které vyrůstaly v dětských domovech, pro mladé osoby, které se vrací z odvykací kúry, či pro osoby duševně nemocné, které byly hospitalizovány. Mezi základní činnosti této služby se řadí: a) poskytnutí ubytování; b) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím; c) sociálně terapeutická činnost; d) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí [PPVSS.MPSV 2021: online]. Jak opět zmiňuje Vágnerová a kolegové (stejně jako u azylových domů), lidé, kteří by této službě mohli využít, o ní často ani nevědí [2018]. V rámci České republiky můžeme takovýchto zařízení najít 48, v Praze pak 6, tři od poskytovatele DOM – Dům otevřených možností o.p.s. (Braunerova 22, Praha 8; U plynárny 75, Praha 10 a Konšelská 14, Praha 8), dva od poskytovatele Ekumenická síť pro aktivity mladých, o.p.s. (U michelského mlýna 25, Praha 4 a Tulipánova 1, Praha 10) a jeden poslední od Organizace pro pomoc uprchlíkům, z.s. (Irvingova 3, Praha 9). Poslední zařízení se však orientuje na jinou cílovou skupinu. Na rozdíl od azylových domů mají klienti v domovech na půl cesty většinou samostatný pokoj.

Krizová pomoc (§ 60) je definována jako „*terénní, ambulantní nebo pobytová služba na přechodnou dobu poskytovaná osobám, které se nacházejí v situaci ohrožení zdraví nebo života, kdy přechodně nemohou řešit svoji nepříznivou sociální situaci vlastními silami*“ [MPSV 2020a: 22].

Poslední z této kategorie služeb, o kterých bych se ráda zmínila, jsou **terapeutické komunity (§ 68)**, které slouží k poskytnutí potravy, ubytování, zprostředkování lepšího začleňování do společnosti a nabízejí i terapie pro osoby závislé na návykových látkách či s chronickým duševním onemocněním. Podmínkou úspěchu je, aby tyto osoby měly samy zájem začlenit se zpět do majoritní společnosti. [Ibid.]

2.3.4 Sociální systém a osoby bez domova

Dle Vágnerové a jejich kolegů [2018] je podstatným problémem při řešení sociálních služeb ve spojitosti s bezdomovectvím místní příslušnost osob bez domova. Často se setkáváme s osobami bez domova, které žijí jinde, než mají trvalé bydliště. Toto je platné například pro Prahu. Dle jejich slov má však politická reprezentace tendenci bezdomovectví spíše schovávat než řešit, jelikož je volena majoritní společností, která tyto služby nechce mít v blízkosti svého bydliště nebo nechce vidět vkládané finance do minoritní společnosti,

kteřá se dle názoru mnohých do této situace dostala sama, málo se snaží a podporu si nezaslouží. Zároveň je problematika bezdomovectví zajímavá pro majoritní společnost méně než například finance vkládané do školství a (v době celosvětové pandemie zvláště) zdravotnictví. I když se osoba bez domova rozhodne svou situaci řešit, je nutné, aby si na úřadě zařídila doklady. Úřady však bohužel nejsou natolik flexibilní, aby byly schopny reagovat na požadavky a potřeby této skupiny. Díky své aktuální životní situaci řada osob bez domova ztratila určité návyky, jako je například příchod ve stanovený čas. V případě, že daná osoba nedorazí v určený čas, čelí restrikcím. Restrikce mohou být značnou komplikací při snaze o vyvázání z bezdomoveckého stavu, jelikož tito lidé mohou být například vyřazeni z evidence uchazečů o zaměstnání na úřadu práce. To následně více komplikuje možnost získání zaměstnání, finančního příjmu a následně úspěšné zapojení do majoritní společnosti. Jedná se o velmi komplikovanou situaci. Tato skupina osob by potřebovala individuální přístup, úřad však nemůže reagovat rozdílně, musí působit jednotně. Řešením by bylo zapojit sociální pracovníky v pomoci s vyřizováním dokladů. Mohli by tak být jakýmsi mostem mezi těmito rozdílnými přístupy a požadavky osob bez domova a úřady. Nejedná se pouze o doprovod, ale i o přípravu klienta na komunikaci s úřady. Přesto však jakákoliv snaha sociálních pracovníků o navrácení klientů do majoritní společnosti přijde vniveč v případě, že samotní klienti se dostatečně nesnaží či v případě, že systém sociálních služeb není nastaven správně. Někdy na sebe jednotlivé služby logicky nenavazují nebo chybí sociální služba, která by mohla pokrýt konkrétní potřeby – například v případě, že má klient nějakou duální diagnózu. „*Je nutné, aby jednotlivé sociální služby na sebe navazovaly. Když na sebe tyto sociální služby nenavazují, hrozí klientovi sociální služby vypadnutí ze systému pomoci v polovině procesu reintegrace. Spolupráce je důležitá nejen při návratu člověka bez domova do společnosti, ale také v prevenci bezdomovectví. Tam, kde prevence selhává, lidé končí častěji na ulici*“ [Vágnerová 2018: 281]. Další problematikou je i časová dotace, po jakou může být daná služba poskytována. Určitou část této populace tlak na čas může aktivovat, na jinou však tento tlak působí negativně a vede k přesouvání ze služby do služby jiné.

2.4 Související zákony

Jelikož hlavním tématem mé práce jsou sociální služby a zákon s nimi spojený (zákon o sociálních službách), zmínila bych v této části jen okrajově několik základních

zákonů, které taktéž ovlivňují osoby žijící na ulici [Zakonyprolidi 2021: online].

Jedná se o **zákon č. 40/1993 Sb.**, o nabytí a pozbytí státního občanství České republiky, ve znění pozdějších předpisů. V rámci tohoto zákona je definované, jak se státního občanství nabytí i pozbytí, a je zde taktéž možné najít ustanovení o státním občanství ČR v souvislosti se zánikem ČSFR.

V **zákoně č. 20/1966 Sb.**, o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů jsou informace týkající se účasti občanů České republiky, profesních organizací či sdružení a občanských sdružení v péči o zdraví. Další část tohoto zákona mluví o zdravotnictví, dále úkolům vědy a výzkumu, řízení a rozhodování při výkonu zdravotní péče atd.

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů definuje pravidla o přídavcích na děti, na bydlení, o rodičovském příspěvku, porodném a pohřebném.

Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných čísel a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů informuje o trvalých pobytech občanů, o rodných číslech, o přestupcích při vedení a užívání informačního systému a další.

Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví, ve znění pozdějších předpisů se věnuje změnám: živnostenského zákona, zákona o ochraně spotřebitele, zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ČR, zákona o veřejném zdravotním pojištění, zákona o výkonu vazby, zákona o regulaci reklamy, zákona o pojistném na všeobecném zdravotním pojištění a další.

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, pojednává o statní politice zaměstnanosti, o rovném zacházení, o zákazu diskriminace, o Úřadu práce, o právu na zaměstnání, o podpoře v nezaměstnanosti a při rekvalifikaci osob, o zprostředkování práce agenturami práce, o zaměstnávání osob se zdravotním handicapem, o zaměstnávání cizinců apod.

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů informuje o životním minimu jednotlivce, což je 3 860 Kč měsíčně. Pokud je životní minimum posuzováno společně s jinými osobami, je částka jiná. Zákon též informuje o existenčním minimu, které je měsíčně 2 490 Kč. Tuto částku „nelze použít u nezaopatřeného dítěte, u poživatele starobního důchodu, u osoby invalidní ve třetím stupni a u osoby starší 68 let“ [Zakonyprolidi 2021: online].

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů mluví o podmínkách poskytování hmotné nouze, informuje o tom, že každý občan má právo

na základní sociální poradenství ve chvíli, kdy je v situaci hmotné nouze, případně jí chce předejít. V rámci tohoto zákona jsou rovněž definovány pojmy jako příjem, zvýšení příjmu vlastním přičiněním či vlastní prací, celkové sociální a majetkové poměry, nezaopatřené dítě, veřejná služba a další.

V tomto bodě je podstatné zmínit i všeobecnou deklaraci lidských práv, pro přehled zpracováno v tabulce č. 2.

Tabulka č. 2 – Všeobecná deklarace lidských práv (zjednodušeno)

1	Všichni lidé se rodí svobodní a sobě rovni co do důstojnosti a práv.
2	Každý má všechna práva a všechny svobody, bez jakéhokoli rozlišování, zejména podle rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení.
3	Každý má právo na život, svobodu a osobní bezpečnost.
4	Nikdo nesmí být držen v otroctví nebo nevolnictví; všechny formy otroctví a obchodu s otroky jsou zakázány.
5	Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.
6	Každý má právo, aby byla všude uznávána jeho právní osobnost/subjektivita.
7	Všichni jsou si před zákonem rovni a mají právo na stejnou ochranu zákona bez jakéhokoli rozlišování.
8	Každý má právo, aby mu příslušné vnitrostátní soudy poskytly účinnou ochranu.
9	Nikdo nesmí být svévolně zatčen, držen ve vazbě nebo vyhoštěn do vyhnanství.
10	Právo na spravedlivý a veřejný soudní proces.
11	Právo na to být považován za nevinného, dokud není soudem prokázána vina.
12	Nikdo nesmí být vystaven svévolnému zasahování do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence, ani útokům na svou čest a pověst.
13	Právo volně se pohybovat a svobodně si volit bydliště uvnitř státu. Každý má právo opustit kteroukoli zemi, i svou vlastní, a vrátit se do své země.
14	Právo vyhledat si před pronásledováním útočiště v jiných zemích a požívat tam azylu.
15	Právo na státní příslušnost. Nikdo nesmí být svévolně zbaven své státní příslušnosti ani práva svou státní příslušnost změnit.
16	Právo na svobodný vstup do manželství a na založení rodiny.
17	Právo vlastnit majetek, kterého nikdo nemůže být svévolně zbaven.
18	Právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství.
19	Právo na svobodu přesvědčení a projevu; toto právo zahrnuje právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky jakýmkoli prostředky a bez ohledu na hranice.
20	Každému je zaručena svoboda pokojného shromažďování a sdružování.
21	Právo účastnit se vlády své země a právo účastnit se svobodných voleb.
22	Každý člen společnosti má právo na sociální zabezpečení a nárok na to, aby mu byla zajištěna hospodářská, sociální a kulturní práva.
23	Právo na práci za uspokojivých životních podmínek a právo zakládat odbory.
24	Každý má právo na odpočinek a na zotavení, zejména také na rozumné vymezení pracovních hodin a na pravidelnou placenou dovolenou.

25	Každý má právo na takovou životní úroveň, která by byla s to zajistit zdravý a důstojný život jeho i jeho rodiny. Mateřství a dětství mají nárok na zvláštní péči a pomoc.
26	Každý má právo na vzdělání. Vzdělání, necht' je bezplatné, alespoň v počátečních a základních stupních. Vzdělání má směřovat k rozvoji osobnosti, k posílení porozumění ve společnosti a k úctě k lidským právům.
27	Každý má právo účastnit se kulturního života společnosti, užívat plodů umění a vědeckého pokroku. Každý má právo na ochranu morálních a materiálních zájmů, které vyplývají z jeho vědecké, literární nebo umělecké tvorby (např. autorská práva).
28	Každý má právo na to, aby vládl takový sociální a mezinárodní řád, ve kterém by práva a svobody stanovené v této deklaraci byly plně uplatněny.
29	Každý má povinnosti vůči společnosti. Každý je při výkonu svých práv a svobod podroben jen zákonem stanoveným omezením za účelem zajistit uznání a zachování práv a svobod ostatních.
30	Nic v této deklaraci nemůže být vykládáno jako by dávalo komukoli jakékoli právo vyvíjet činnost nebo dopouštět se činů, které by směřovaly k potlačení některého z práv nebo některé ze svobod v této deklaraci uvedených.

Zdroj: Vlastní zpracování dle Lidskaprava.cz 2021: online

2.5 Informovanost osob bez domova

Jedním z informačních zdrojů, odkud se osoby bez domova mohou dozvědět o sociálních službách, jsou terénní pracovníci. Jak uvádí Janoušková [2008], terénní sociální práce je nutná pro práci s částí této cílové populace, která nechce chodit např. do nízkoprahových denních center nebo je (a jiné služby) vůbec nezná. Marek a jeho kolegové [2012], kteří mají zkušenosti s ambulantními sociálními službami tvrdí, že se osvědčilo při prvním setkání terénního pracovníka a osoby bez domova nepřehlcovat klienta informacemi. Dobrou strategií se jeví předat nejzákladnější informace o sociálních službách formou letáku. Jednou z aktivit, kterou by měl sociální pracovník nabízet, je „osvětová činnost, tedy informovat a upozornit jednotlivce a skupinu na rizika pobytu ‚na ulici‘, na nebezpečí zadlužování i návykového chování, na požární rizika v místě přespávání, na nepříznivou předpověď počasí [...] apod.; upozorňuje také na nové služby a strategie přežití. Pracovník v rámci osvěty je aktivní ve své informační činnosti, i když klient o zprávy nejeví zájem“ [Ibid.: 119]. Alternativou k pěší terénní službě či podávání informací v kamenných centrech, je mobilní sociální služba. Tato služba vznikla v roce 2008 a kromě rozdávání jídla a ošacení či základní lékařské konzultace slouží také k předávání nebo vyhledávání informací.

Podíváme-li se na informovanost z pohledu samotné cílové skupiny, tedy osob bez domova, vidíme, že míra jejich informovanosti je klíčová nejen kvůli možné reintegraci, ale i z celé řady dalších důvodů. Příčin jejich bezdomovectví je mnoho stejně tak jako informací,

kteřé jim více či méně mohou pomoci. Jako příklad zde můžeme uvést informace týkající se zdravotního stavu – stanovení diagnózy, léčení nemoci nebo nabídka zařízení, ve kterých se osoba bez domova může léčit. Bližší informace o psychických obtížích a nemocích mohou rovněž být záchranou nejen před vznikem dalších psychických problémů, ale i problémů spojených např. s kriminální činností či s pokusem o sebevraždu, tj. jevy, které nejsou v této cílové populaci neobvyklé. Častou příčinou bezdomovectví jsou mj. i finanční problémy, exekuce, zadlužení. Zde může vyšší míra informovanosti o finanční gramotnosti a nabízené pomoci situaci bezdomovců významně zlepšit. Zvýšení informovanosti osob drogově závislých o možnostech léčby nebo o výměně a likvidaci injekčních stříkaček napomáhá nejen těmto osobám, ale i většinové společnosti, do které by onemocnění spojená se špinavými injekčními stříkačkami (žloutenka atd.) mohla významněji proniknout. Dostatečná informovanost osob bez domova (a mezi nimi zmíněných drogově závislých) může řadě problémů předcházet, případně zjednodušit proces řešení těchto problémů.

Znalosti sociálních služeb osobami bez domova se věnovalo okrajově několik prací⁷. Většina prací se věnuje zkoumání sociálních služeb, které tato cílová populace již zná a využívá (např. Hoffman 2008). Edwards a jeho kolegové [2009] se věnovali mladým bezdomovcům v okrese Frederick County, USA. Zmiňují, že špatná koordinace mezi jednotlivými poskytovateli sociálních služeb zaměřujícími se na bezdomovce způsobuje nedostatečnou informovanost osob bez domova. Kissane [2003] provedla výzkum v jedné z městských čtvrtí ve Filadelfii, USA a tvrdí, že některé ženy nevěděly o pomoci neziskových organizací, i když se nacházely kousek od místa, kde sídlily. Jeden z amerických výzkumníků pracující na přehledu dostupných informací o bezdomovcích a jejich znalosti tvrdí následující: „*In spite of the apparent growth in homelessness, there remains a near vacuum of research on the topic in the Czech Republic and the other nations of Eastern Europe*“ [Toro 2007: 475]. Práci, která by shrnovala výsledky znalosti a využívání dostupných sociálních služeb pro bezdomovce v Praze, jsem bohužel nenašla. Několik vysokoškolských prací se však této tematice na území České republiky aspoň zčásti věnuje. Rezek tvrdí, že „*větší informovaností klientů v ulicích (např. ze strany většího počtu streetworkerů) o možnostech pomoci ze strany státních i nestátních organizací a*

⁷ Existuje několik prací, které se neptají na znalost sociálních služeb určených pro bezdomovce přímo osob bez domova, ale jiných cílových skupin – majoritní společnosti, studentů ve škole, osob aktivních na trhu práce a dalších [např. Morchová 2013, Janoušek 2012]. Druhá skupina prací se zaměřuje na znalost osob bez domova ohledně nikoliv dostupných sociálních služeb jako jsou např. nízkoprahová denní centra, ale zdravotní péče [např. Lejčková 2013].

profesionálním přístupem ze strany zaměstnanců těchto organizací by mohlo dojít k většímu využívání této pomoci a následnému snížení počtu žebrajících bezdomovců“ [2007:75]. Nedostatečnou informovanost osob bez domova reflektuje ve své práci i Dvořák, který tvrdí, že *„důležitým faktorem [...] je nedostatečná informovanost o nabídce služeb. Tito lidé sice mohou vědět, že určitá forma pomoci existuje, ale nevědí, kam se mají obrátit, za kým mají jít a jakmile se doba jejich pobytu na ulici prodlužuje, začínají si na tento způsob života stále více zvykat“ [2011: 7].*

3. Metodologie

Použitá metodologie se snaží reflektovat míru informovanosti cílové skupiny a má za cíl přinést hlubší porozumění této problematice. Nejprve se v této kapitole věnuji cílové populaci, která byla v rámci výzkumu měřena, dále následuje kapitola zaměřující se na techniky výběru informantů, tj. techniku sněhové koule a na výběr informantů úsudkem výzkumníka. Následně se věnuji metodě sběru dat, tedy polostrukturovaným rozhovorům, jejich silným i slabým stránkám. Pokračuji s tématem validity a reliability kvalitativního výzkumu. Jako další bod je v této metodologické sekci diplomové práce probírána metoda analýzy a zpracování dat. V závěru třetí kapitoly se zde pak věnuji etice výzkumu.

Výzkum byl uskutečněn na území Prahy jako případová studie. Důvody pro realizaci případové studie byly tři. První důvod, sociální služby, mohou být specifické lokalitou. Druhým důvodem byla snaha v rámci nehomogenní cílové populace najít několik homogenních prvků, což je v tomto případě místo, kde osoby bez domova žijí. Třetím důvodem je šíře výzkumu pro tvorbu validní studie, která by mapovala osoby bez domova napříč celou Českou republikou. Pro takový výzkum by bylo potřeba více finančních prostředků a ideálně tým osob zpracovávající analýzy a také delší časová dotace, než je v rámci mé diplomové práce reálné. Přestože byl výzkum uskutečněn v rámci jednoho města, nelze mluvit o reprezentativním vzorku, generalizace dat na celou populaci však nebyla ani cílem mé práce. Nejen kvůli nejasným celkovým počtům osob bez domova a nedetailním informacím o charakteristikách těchto osob, ale i z důvodu těžké rekrutace osob bez domova. Věřím, že i přesto výzkum přinesl mnoho zajímavých dat a poznatků, které posunou znalosti o této cílové populaci dále.

3.1 Cílová populace

Cílovou populací pro mou diplomovou práci jsou dle definice ETHOS osoby bez domova/přístřeší a osoby v nevyhovujícím bydlení. Jedná se tedy o následující osoby [FEANTSA 2020: online]:

- osoby bez střechy nad hlavou – osoby přežívající venku nebo osoby v noclehárnách
- osoby bez bytu – osoby v ubytovnách pro bezdomovce, osoby v pobytových zařízeních pro ženy, osoby v ubytovnách pro imigranty, osoby před opuštěním instituce a uživatelé

dlouhodobější podpory, např. senioři a osoby invalidní dlouhodobě ubytované v azylovém domě nebo mající dlouhodobé bydlení s podporou pro bývalé bezdomovce

- osoby v nejistém bydlení – osoby žijící v nejistém bydlení, ohrožené vystěhováním, ohrožené domácím násilím
- osoby v nevyhovujícím bydlení – ti, kteří žijí v provizorních a neobvyklých stavbách, v nevhodném bydlení (např. objekt, který je národní legislativou označen jako nevhodný k bydlení) nebo v přelidněném bytě

Cílem práce nebylo mít zastoupení všech těchto osob. Osoby v cílové populaci nemusely mít v Praze trvalé bydliště vzhledem k tomu, že velké procento osob bez domova pobývajících v Praze původně z Prahy nepochází.

3.2 Technika výběru informantů

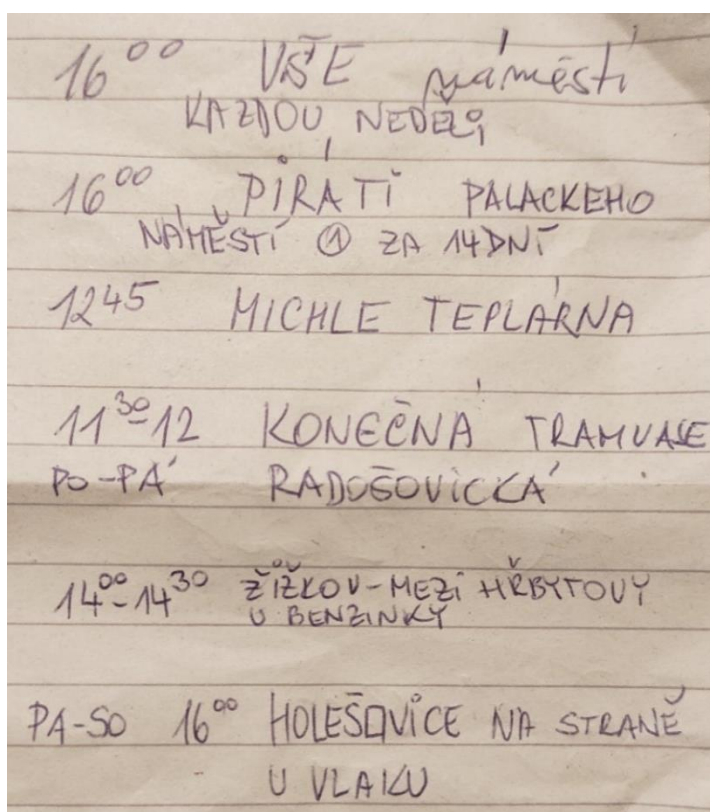
Použité techniky výběru informantů byly založeny na dvou typech. První forma výběru informantů byla postavena na výběru informanta výzkumníkem. Druhý typ výběru informantů probíhal formou snowball sampling, tedy technikou sněhové koule. Vybraní informanti doporučili k dotazování další osoby, které splňovaly požadavky cílové skupiny. Každý z informantů byl za úspěšný rozhovor odměněn buď novou dekou, penězi, anebo jídlem. Tyto dva typy výběru jsem zvolila z důvodu neexistující opory výběru, přičemž ani jedna z nich oporu výběru pro realizaci nepotřebuje.

Výhodou techniky výběru informantů výzkumníkem bylo především to, že jsem vybírala osoby přímo v terénu, ty, které byly ochotny a schopny rozhovor provést. Je velmi komplikované domluvit se předem s touto cílovou skupinou, jelikož mnoho jejích členů nemá telefon, e-mail a podobně. Při snaze provést kvalitativní rozhovory bylo nejefektivnější najít si tuto cílovou skupinu osobně. Nevýhodou této techniky výběru je samozřejmě možnost zkreslení výběru oproti základnímu souboru, protože osoby bez domova nejsou pouze ty, které je možné po celý den najít na ulici, v parcích atd. Jak upozorňuje Jeřábek „*chybí objektivní měřítko reprezentativity takového souboru a výsledky z něj získané nelze většinou spolehlivě zobecnit*“ [1993: 21]. Jak jsem však již zmiňovala, generalizace dat nebyla cílem této práce. Výzkum tudíž nabízí střípek náhledu do této cílové populace. Omezení práce je možné se dočíst v kapitole 5.3 – Omezení práce.

Druhou výzkumnou metodou byl snowball sampling, taktéž nazývaný jako metoda

sněhové koule. Stejně jako u předešlé techniky se jedná o nepravděpodobnostní výběr. Smyslem této techniky je získat kontakt na další osoby ze stejné cílové skupiny. Dotazovaný informant zprostředkuje nový kontakt, dá doporučení, koho se dále ptát. V případě mého výzkumu bylo velkou výhodou, že díky tomuto doporučení jsem se nemusela obávat, že bych oslovila osoby, které bezdomovci ve skutečnosti nejsou, jen by dle mého hodnocení vizuálně do dané cílové skupiny zapadaly. Jak zmiňuje Sharma „*this sampling technique is often used in hidden populations which are difficult for researchers to access*“ [2017: 752]. Nevýhodou i této techniky výběru informantů je nemožnost generalizovat výsledky na celou populaci bezdomovců v České republice. Velkou pomocí v proběhlém výzkumu mi byla rovněž rada od informantů, kde se vyskytuje velké procento osob bez domova (viz fotografie z terénu, obrázek č. 4). Větší detail týkající se lokalit, kde probíhal sběr dat, je k nalezení v kapitolách 4.2. Rekrutace informantů a 4.3. Sběr dat.

Obrázek č. 4: Lokality, kde se osoby bez domova scházejí, sepsáno informantem

Zdroj: Vlastní fotografie z terénu, poskytnuto informantem v průběhu sběru dat 08.05.2021

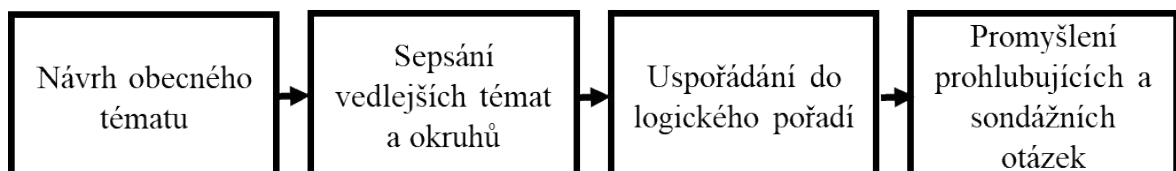
3.3 Metoda sběru dat

Data pro mou diplomovou práci jsem se rozhodla sbírat primárním způsobem. Realizovaný výzkum byl uskutečněn jako kvalitativní typ. Data byla sbírána formou individuálních, hloubkových, polostrukturovaných rozhovorů. Původně jsem plánovala sbírat data smíšenou formou. Při samotném sběru dat jsem však došla k názoru, že kvantitativní forma sběru dat by neobsahovala dostatečný počet informantů potřebný k zobecnění dat. Výsledkem je tudíž velký vzorek kvalitativních rozhovorů. Důvodem tohoto rozhodnutí byla také stále aktuální celosvětová Covid-19 pandemie.

3.3.1 Polostrukturované rozhovory

Data byla sbírána (jak již zmíněno) formou polostrukturovaných rozhovorů, taktéž nazývaných částečně řízený rozhovor. Důvodem využití této metodologie byla snaha o hlubší explorační informovanosti osob na okraji společnosti o sociálních službách pro ně přístupných a reflexe vlastní situace. Jak zmiňuje Arnošt Veselý [2011], tuto metodologii je dobré použít, pokud je komplikované jev sledovat. Jelikož se chci zabývat o znalosti informantů, je nutné využít této strategie.

Před samotným vstupem do terénu jsem si připravila návod, dle kterého jsem se v průběhu rozhovorů orientovala. Hendl [2008] prezentuje několik kroků pro návrh návodu.

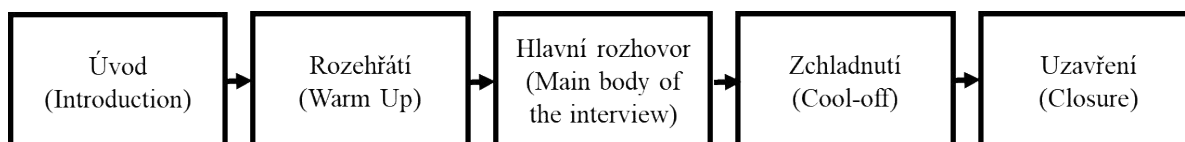
Zdroj: Vlastní zpracování dle Hendl 2008

Citlivé otázky je dobré dávat nakonec ve chvíli, kdy si již informant vytvořil důvěru. U bezdomovců se může jednat například o dotaz na užívání alkoholu, návykových látek či na důvod jejich bezdomovectví.

Součástí polostrukturovaných rozhovorů by měly být i otázky s otevřeným koncem, kdy informant neodpovídá pouze formou ano či ne. V praxi musí být zároveň výzkumník připraven zeptat se na stejnou věc více cestami [Reichel 2009]. Berg [2001] zároveň uvádí čtyři typy otázek, které by měly být součástí tohoto návodu. Jedná se o základní otázky, dodatečné otázky, jednorázové otázky a otázky zkoumavé. Základní otázky jdou přímo do jádra výzkumu a ptají se na klíčové body. Dodatečné otázky bývají používány na kontrolu

reliability výroků informanta. Jednorázové otázky se používají na začátku rozhovoru a slouží k vytvoření vztahu výzkumníka s informantem. Zkoumavé otázky pak rozvádí již zjištěné informace a slouží k hlubšímu porozumění toho, co informant řekl.

V rámci rozhovoru je zároveň důležité držet určitou posloupnost, proto Wildemuth a Zhang [2009] definují 5 kroků, jak rozhovory vést:

Zdroj: Vlastní zpracování dle Wildemuth a Zhang 2009

3.3.1.1. Silné stránky polostrukturovaných rozhovorů

Polostrukturované rozhovory přinášejí řadu výhod. Jelikož má cílová skupina je těžce dostupná, byly polostrukturované rozhovory jednou z mála variant, která vedla k úspěšnému získání a zodpovězení výzkumných otázek. Co považují za značnou výhodu rozhovorů, je možnost přímé kontroly nad nasbíranými daty. Pokud se informant vyjádří k nějakému tématu málo nebo naopak zachází do detailů u okruhů, které s výzkumem nejsou zcela propojeny, mohou ho korigovat v reálném čase a získat tak co nejvíce pasující data. Polostrukturovaný typ dotazování zároveň dává prostor pro zjištění nových informací, které mě předtím nemusely napadnout, což u strukturovaného interview nelze a považují to za jeho nevýhodu. Na rozdíl od nestrukturovaného dotazování zase polostrukturovaný rozhovor ulehčuje v analýze komparaci informací o informantech mezi sebou. Verbální komunikace s touto cílovou skupinou byla preferovanou variantou, protože mezi osobami bez domova se objevují i analfabeti. V rámci rozhovoru je taktéž výhodou možnost vyjasnit si některá nedorozumění, informanti mohou lépe vysvětlit, co některými pojmy či situacemi mysleli. V rámci komunikace face-to-face jsou osoby obecně více nakloněny citlivějším tématům, pokud je výzkumník schopen dobře téma navést a vysvětlit, z jakého důvodu jej chce vědět [Hendl 2016].

3.3.1.2. Slabé stránky polostrukturovaných rozhovorů

Polostrukturované rozhovory nejsou výjimkou a mají taktéž několik nevýhod. První nevýhodou, kterou bych ráda zmínila, je vedení rozhovorů s osobami v umělých podmínkách – jejich tvrzení nebude možné verifikovat, protože se nebudeme nacházet v situaci a prostředí, kde by správnost všech tvrzení šla lehce odvodit. Je zde tudíž možné

očekávat určitý vliv sociální desirability na výsledky. Druhou nevýhodou polostrukturovaných rozhovorů je možnost nechronologického vyprávění, a tudíž obtížnější kontroly, zda byla všechna témata výzkumu zodpovězena. Analýza dat je následně i o tento faktor komplikovanější. Obecnou nevýhodou sběru dat za pomoci rozhovorů je časová náročnost. Plánovaný počet informantů byl okolo 50-100 osob. Vzhledem k celosvětové pandemii Covid-19 a vzhledem ke změně původního návrhu metody sběru dat ze smíšeného typu na kvalitativní, byl finální počet informantů snížen na 29. Průměrná délka rozhovorů byla 47,76 minut, pouze samotné dotazování zabralo celkem 1146,18 minut, tedy 19,1 hodin čistého času. Je samozřejmě nutné do sběru dat započítat i čas strávený studováním informací o sociálních službách, čas věnovaný přípravě scénáře, hledáním vhodných informantů, analýze a přepisu rozhovorů do písemné formy. Štrach [2007] ve spojitosti s přepisem rozhovorů zmiňuje, že přepis jednoho rozhovoru trvajícího hodinu může zabrat až deset hodin, což v mém případě znamená 191 hodin, tedy 7,96 dnů. Se studiem tématu výzkumu se pojí další potenciální nevýhoda rozhovorů – výzkumník musí znát téma dokonale, aby mohl aktivně reagovat na výroky informantů a zároveň byl při analýze schopen rozeznat, zda někteří informanti nemluvili o stejné věci, ale jiným způsobem [Jeřábek 1993]. Mezi další nevýhody rozhovorů obecně patří i možný vliv tazatele. Informanti mohou mně, ženě určitého věku, říkat jiné informace (případně jinak), než by tomu mohlo být například u tazatele, který by byl mužem staršího věku.

3.3.1.3. Validita

Validita neboli platnost je jedním ze sledovaných aspektů v měření. Validita nám říká, zda opravdu zkoumáme to, co jsme předem navrhli jako zkoumané téma, procesy apod. Validitu zkoumáme v obou typech výzkumů, jak v kvalitativních, tak v kvantitativních. Na začátku je podstatné zmínit, že dle slov Anthonyho Onwuegbuzie [2007] neexistuje technika, při jejímž použití bychom následně o výzkumu mohli říci, že je bezesporu validní.

V následující části textu představím pravidla relevantní pro udržení validity v rámci kvalitativního výzkumu, jelikož mnou používané polostrukturované rozhovory se právě do tohoto typu výzkumu řadí. Typ sběru dat, který jsem realizovala, spadá pod primární sběr dat. Co nesmí chybět k udržení vysoké validity u primárního sběru dat, je popis výzkumníka. V tomto bodě musí dojít k objasnění jeho hodnotového systému a míst, které by mohly být ovlivněny jeho subjektivním pohledem na věc [Johnson 1997]. Dalším podstatným bodem je screening informantů, což v mém případě znamenalo ověřit, zda má cílová skupina nemá

v dotazovaném období stálé bydlení. Tento krok slouží k ověření, zda informanti svými charakteristikami mohou být vůbec použiti pro mou práci a její vytyčené cíle [Onwuegbuzie 2007]. Všem účastníkům byla nabídnuta možnost zpětně mne kontaktovat v případě, že by něco k tématu chtěli doplnit, případně kdyby nějaké části rozhovoru či celý rozhovor chtěli smazat [Johnson 1997]. Pro udržení vysoké validity výzkumu jsem se taktéž rozhodla při analýze často využívat přímých citací dotazovaných osob bez domova, aby byl minimalizován faktor zkreslení dat parafrázováním apod. [Slevin 2000].

3.3.1.4. Reliabilita

Reliabilita je stejně jako validita součástí měření kvality výzkumu. Reliabilita označuje spolehlivost. O spolehlivý výzkum by se jednalo, pokud by byl stejný výzkum opakován znovu za stejných podmínek a výsledky by byly stejné. Otázka reliability v kvalitativním výzkumu je obecně velmi diskutována, existuje zde několik táborů. Jedním z nich je konstruktivistická škola, která tvrdí, že jednotná realita neexistuje, proto je její replikace nesmysl a jedná se o umělý cíl (například v pracích Hughes et Sharrock, 1997, stejně tak jako Marshall et Rossman, 1999). Existují taktéž diskuze o tom, zda replikace konkrétně v rámci kvalitativního výzkumu není pouze naivním přáním vzhledem k tomu, že situace a poznatky jevů, které vznikly při výzkumu, jsou silně ovlivněny kontextem situace [Lincoln et Guba 1985]. Rovněž existují zastánci názoru, že kvalitativní výzkum je dynamický a pohotový, a proto by se výzkumy tohoto typu nikdy neměly opakovat [Holstein et Gubrium 1997]. Existují však i zastánci snahy o reliabilitu v kvalitativním výzkumu, jako je například Lewis a Ritchie [2003]. Podívejme se ve zkratce na doporučení osob zastupujících tento tábor: „[...] *to attain reliability in research, there is a need for the qualitative researcher to document the succession of moves through the stages of data production, analysis and interpretation*“ [Ali et Yusof 2011: 34-35]. U kódování, které bylo nedílnou součástí zpracovávání proběhlých rozhovorů, bylo taktéž důležité udržet konzistentní význam jednotlivých kódů (a následně i vzniklých témat) a v případě potřeby dovysvětlit, co dané kódy zastupují. K zvýšení reliability výzkumu by mohlo dojít i v případě, že by data kódovalo nezávisle na sobě několik osob, to však z logiky věci u diplomové práce není možné.

3.4 Metoda zpracování a analýzy dat

Data byla zpracována pomocí kódování terénních poznámek z polostrukturovaných rozhovorů s osobami bez domova. Strauss a Corbinová [1999] definují tři typy kódování – jedná se o otevřené kódování, axiální kódování a o selektivní kódování. Rozlišování mezi těmito třemi typy kódování je uměle vytvořené a není třeba používat jenom jeden typ kódování či držet posloupnost jednotlivých typů – je možné mezi nimi přecházet tam a zpět. Ve zkratce bych ráda jednotlivé typy kódování vysvětlila.

Otevřeným kódováním výzkumník „*lokalizuje [...] témata v textu a přiřazuje jim označení. Pomalu čte terénní poznámky a přepisy rozhovorů a všímá si kritických míst. Otevřené kódování odhaluje v datech určitá témata. [...]. Lze kódovat slovo po slovu, podle odstavců, anebo podle celých textů a případů. [...] cíl kódování – tematické rozkrytí textu*“ [Hendl 2016: 251]. Kódy mohou mít různou formu, mohou být použita jak podstatná jména, tak slovesa. Jakmile jsou kódy vytvořeny, může se přejít do kategorizace, tedy seskupování těchto kódů (pojmů). Cílem je reprezentovat jevy určitou kategorií, která v sobě zahrnuje řadu kódů (pojmů).

Součástí axiálního kódování je zodpovědět otázku, zda je možné vymyšlené kategorie sjednotit, či naopak zda je možné vytvořit nějaké podkoncepty. Otázkou také je, zda je možné organizovat dané koncepty dle časového hlediska. Axiální kódování by mělo odhalit, zda existují vztahy napříč kategoriemi, koncepty, tématy. Tento typ kódování slouží k tomu, že „*může navrhnout opuštění některých témat nebo zkoumání jiných do větší hloubky*“ [Ibid.: 254].

Třetí typ kódování nazýváme selektivní, jeho základem je axiální kódování. Jedná se o fázi, kde se data a kódy dále přezkoumávají, selektují se. Dochází k hledání případů, které dobře prezentují témata, hledají se mj. kontrasty. Cílem selektivního kódování je hledání hlavních témat a kategorií.

Jakmile byla data zpracována za pomoci kódování, následovala tematická analýza. Dle Brymana [2012] se jedná o jeden z nejpoužívanějších přístupů v rámci kvalitativní analýzy dat. Tato metoda analýzy se hodí pro „*získání odpovědí na výzkumné otázky o lidských zkušenostech a jejich názorech*“ [Hendl 2016: 264]. Tematická analýza⁸ je metoda

⁸ Pro více příkladů použití tematické analýzy je možné podívat se například na text Aronsona [1994] s názvem *A pragmatic view of thematic analysis*; dále na práci Boyatzise [1998] nazvanou *Transforming qualitative information: Thematic analysis and code development* nebo například na text Guesta a kolegů [2012] s názvem *Applied thematic analysis*.

pro identifikaci a analyzování vzorců a témat v kvalitativních datech. Clark a Braun [2006] představují tematickou analýzu (dále jako TA) jako analytickou metodu, nikoliv celistvou metodologii. TA nediktuje žádné teoretické předpoklady, jak by měly vypadat vstupní výzkumné otázky, ani jak by měl probíhat sběr dat. Tematická analýza „*is not tied to a particular theoretical outlook*“ [Joffe 2011: 211]. Pojem TA poprvé představil filozof a historik Gerald Holton v sedmdesátých letech [Merton 1975]. Pravděpodobně se vyvinula z obsahové analýzy a mohli bychom ji považovat za jednu z forem kvalitativní obsahové analýzy [Joffe 2011].

Vzhledem k tomu, že cílem mé diplomové práce bylo (mj.) odkrýt zkušenosti, názory a životní zážitky osob bez domova, tato metoda se zdála být příhodnou pro tento typ výzkumu. Mezi výhody tematické analýzy můžeme zařadit fakt, že témata vymýšlí sám výzkumník. Jedná se tedy o typ analýzy, který se dá flexibilně přizpůsobit tematické daného výzkumu a práce. Tematická analýza zároveň umožňuje zkoumat výzkumné otázky nad rámec vlastních zkušeností, což je příhodné vzhledem k cílové skupině. Zároveň je nutné dodat, že jako každá analýza, i tato má své nevýhody. Konkrétně se jedná o subjektivitu, a to nejen při interpretaci situací, ale i při tvorbě samotných kódů a témat [Hendl 2016].

Analýzu je možné rozdělit do šesti základních kroků [Ibid.: 266-275]:

1. fáze: seznámení se daty
 - Cílem je sesbíraná data opakovaně přečíst, seznámit se s nimi.
2. fáze: generování počátečních kódů
 - Dochází k vytváření kódů (pojmu), které jsou relevantní vzhledem k výzkumnému problému a otázkám.
3. fáze: vyhledávání témat
 - Vytvořené kódy (pojmy) jsou nyní shlukovány a výzkumník získává přibližnou představu, jak jsou data rozřazena do témat.
4. fáze: propracování témat a jejich revize
 - V této fázi dochází ke kombinování, či plnému odmítání vytvořených témat. Přichází zde i kontrola, zda témata odpovídají zkoumané tematické, předloženým výzkumným otázkám. Tento proces je ukončen, až když je výzkumník spokojen s finální tematickou mapou.
5. fáze: vymezení a pojmenování témat
 - Výzkumník v tomto kroku definuje charakteristiky témat, pro každé téma vymýšlí co nejvýstižnější název.

6. fáze: příprava zprávy

- V poslední fázi dochází k propojení datových výtažků s analytickým vyprávěním a s dostupnou literaturou.

3.5 Etika výzkumu

Součástí každého sociologického výzkumu by mělo být dodržování etického kodexu, aby nedošlo k poškozování zúčastněných informantů, ani samotného výzkumu a jeho reputace. Jedním z nejznámějších souhrnů pro etická pravidla je Mezinárodní kodex ICC/ESOMAR. Můžeme zde najít celou škálu zodpovědností spojených s různými typy subjektů. Kodex je platný jak pro sociologické výzkumy, tak pro výzkum trhu a veřejného mínění. Prvním pravidlem jest, že informant musí souhlasit s provedením výzkumu a musí dát svůj souhlas. Jelikož má cílová populace je velmi specifická, bála jsem se, že podepisování papírového formuláře by mohlo osoby bez domova vyděsit. O souhlas s výzkumem jsem požádala informanty pouze ústní formou a zaznamenala jej na diktafon. Dle etického kodexu bylo nutné se informantům představit, identifikovat se, informanti rovněž mají právo ověřit si totožnost výzkumníka. Informanti byli informováni, že rozhovor mohou kdykoliv ukončit a pokud se k nějakému tématu vyjadřovat nechtějí, můžeme jej vynechat, případně zpětně smazat. Další pravidlo se týká ochrany dat jednotlivců. Ta mají být využita pouze pro účely výzkumu, případně pokud by byla použita za hranicemi výzkumu samotného, musí o tom být informant předem informován a musí s tím souhlasit. Informant by taktéž měl vědět, za jakým účelem je výzkum realizován a co má být výstupem. Čtvrté pravidlo se pojí s nepoškozováním informantů, což je myšleno jak na úrovni psychické, tak fyzické. Stejně tak nesmí docházet k poškozování pověsti výzkumu. Informant by měl mít možnost zpětně kontaktovat výzkumníka za účelem případného doplnění informací, které sdílel, či by měl mít možnost požádat o smazání určitých informací nebo všech dat. Osobní data informantů musí být bezpečně uchována tak, aby do nich nemohl nahlížet někdo jiný, manipulovat s nimi či aby nemohlo dojít k jejich úniku.

Etický kodex se vyjadřuje taktéž k tomu, jak by se sám výzkumník měl chovat: *„Výzkumní pracovníci musí být čestní, pravdomluvní a objektivní a zajistit, aby jejich výzkum byl prováděn v souladu s příslušnými vědeckými principy výzkumu, metodami a technikami“* [ICC et ESOMAR 2016: 10]. Etický kodex obsahuje i části, které nejsou relevantní pro účely zpracování této práce, například odpovědnost vůči klientům výzkumu.

Z etického kodexu Americké psychologické asociace (APA) bych ještě ráda doplnila další bod. Jedná se o zachování emočního bezpečí, což znamená, že na otázky, které mohou být citlivé (smrt, rozvod apod.), se výzkumník musí ptát senzitivně [APA 2010].

4. Výsledky

Následující část textu se věnuje výsledkům – představím svůj postoj k tématu, svou strategii rekrutace informantů, základní údaje o všech úspěšně dotazovaných informantech, výsledky za jednotlivce i souhrnná data za tuto cílovou skupinu.

4.1 Postoj výzkumníka

Před samotnou prezentací výsledků výzkumu bych ráda představila svůj postoj k tématu. Dle mého názoru je pohled majoritní společnosti na bezdomovectví často jednotvárný. Mnoho osob si ve většinové společnosti myslí, že osoby bez domova si za svou situaci mohou samy a není jim již pomoci. Můj názor, se kterým jsem výzkum připravovala, sbírala data i data interpretovala, je takový, že v bezdomovecké komunitě můžeme najít jak osoby, které svůj aktuální životní styl měnit nechtějí, tak i osoby, kterým by bylo hodno pomoci i přesto, že se na ulici mohly dostat vlastní chybou. Ačkoli dle řady autorů (např. dle Law 2004) není možné data neovlivnit vlastními zkušenostmi i názory výzkumníka, pokusila jsem se udržet maximální nestrannost.

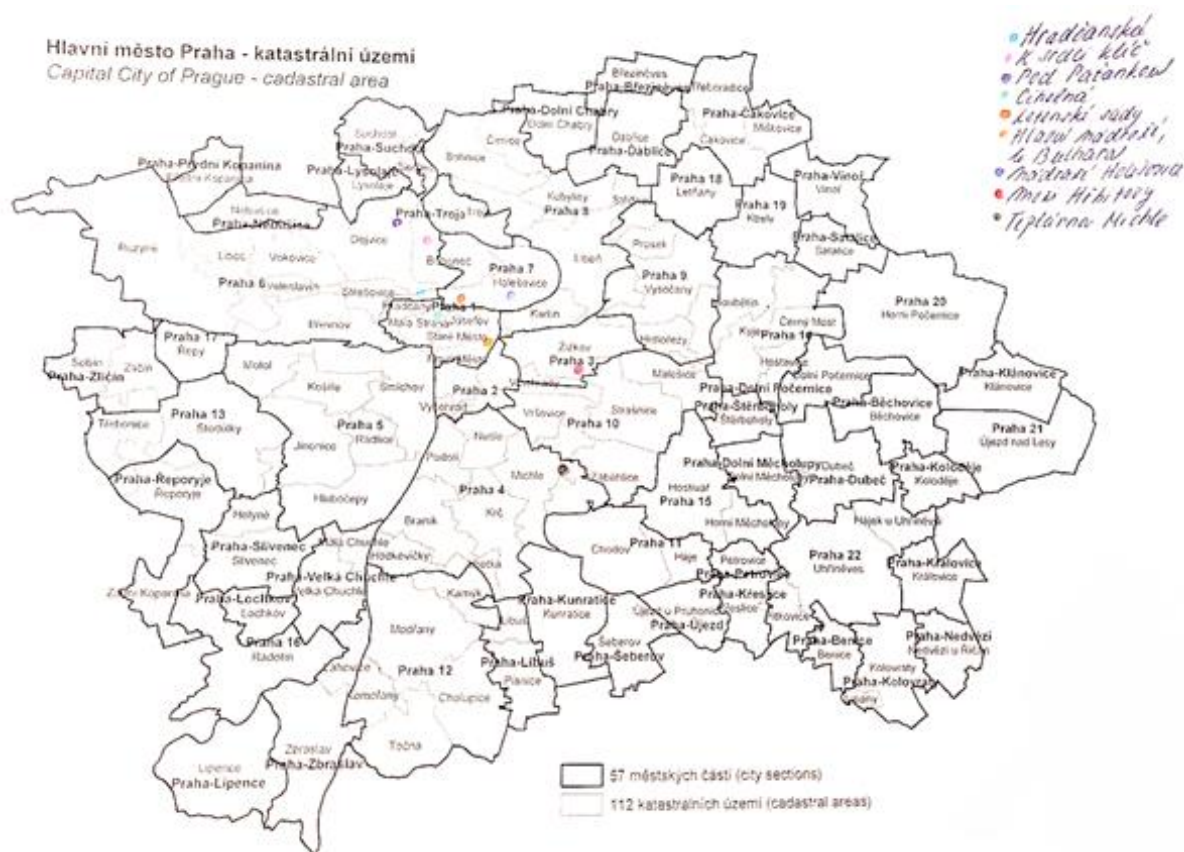
4.2 Rekrutace informantů

Za účelem jednodušší rekrutace informantů jsem se rozhodla kromě sběru dat formou výběru informantů na ulici taktéž napsat několika organizacím, které se o osoby bez domova starají. Z mého pohledu se jednalo o nejjednodušší a bezpečnější možnost, valná většina informantů však byla narekrutována v ulicích Prahy. Oslovila jsem denní centrum Naděje v Bolzanově ulici, Praha 1, denní centrum Naděje v ulici U Bulhara, Praha 2, denní centrum K Srdci Klíč v ulici Antonína Čermáka, Praha 6. Všechna nízkoprahová centra byla maximálně ochotna pomoci, nakonec jsem však využila pomoci pouze jednoho. Nejčastějším místem, kde jsem s informanty mluvila bez předešlé domluvy s pracovníky nízkoprahových center, bylo Hlavní nádraží a přilehlý park (celkem 11 informantů). Poblíž nízkoprahového centra U Bulhara (Naděje) jsem mluvila s 1 dalším informantem. Dále jsem mluvila s informanty na nádraží Holešovice, kde Food Not Bombs⁹ rozdávají jídlo každý

⁹ Food Not Bombs je iniciativa, která funguje od roku 1988. Dobrovolníci v USA, Kanadě i v evropských státech rozdávají vegetariánské pokrmy zadarmo. Své kořeny má iniciativa v kampani proti atomové elektrárně Seeabrook nacházející se v Nové Anglii, USA. Aktivisté Food Not Bombs věří, že kapitalistický systém si váží lidského života méně než věcného bohatství, snaží se zároveň poukázat na svůj nesouhlas s financováním

pátek a sobotu (celkem 3 informanti), v nízkoprahovém centru K srdci klíč (celkem 3 informanti), u zastávky tramvaje Teplárny Michle, kde se rozdává jídlo přes pracovní týden (celkem 2 informanti). Informantů jsem se rovněž dotazovala poblíž zastávky Mezi Hřbitovy, kde osoby bez domova mohou dostat jídlo (celkem 3 informanti), na Letenské sady (celkem 1 informant), u zastávky metra Hradčanská (celkem 2 informanti), blízko nádraží Podbaba, v ulici Pod Pařankou (celkem 1 informant), na Kampě v ulici Cihelná (celkem 2 informanti). Kde jsem s jednotlivými informanty mluvila, je možné vidět na obrázku č. 5.

Obrázek č. 5: Mapa, kde byly jednotlivé rozhovory uskutečněny

Zdroj: Vlastní zpracování

Pro svou rekrutaci informantů jsem určila následující selekční kritéria: osoby, které dle typologie ETHOS mohou být popsány jako osoby bez domova; ve střízlivém stavu; na území hlavního města Prahy a ochotny provést rozhovor.

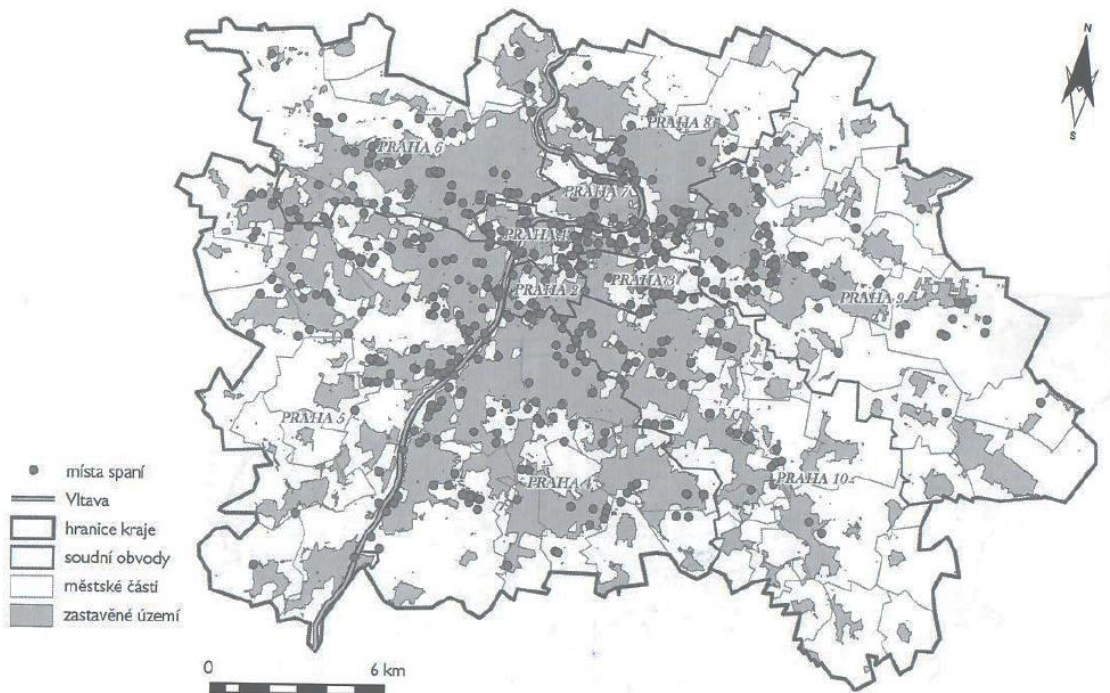
zbraní a na s tím spojenou ignoraci narůstajícího hladu ve světě a počtu osob bez domova. [Food-not-bombs.cz 2021]

4.3 Sběr dat

Před samotným sběrem dat jsem se na základě doporučení doktora nechala očkovat proti žloutence typu A, meningokokové nákaze a proti chřipce. Očkování proti Covid-19 pro mou věkovou skupinu v době sběru dat nebylo ještě dostupné.

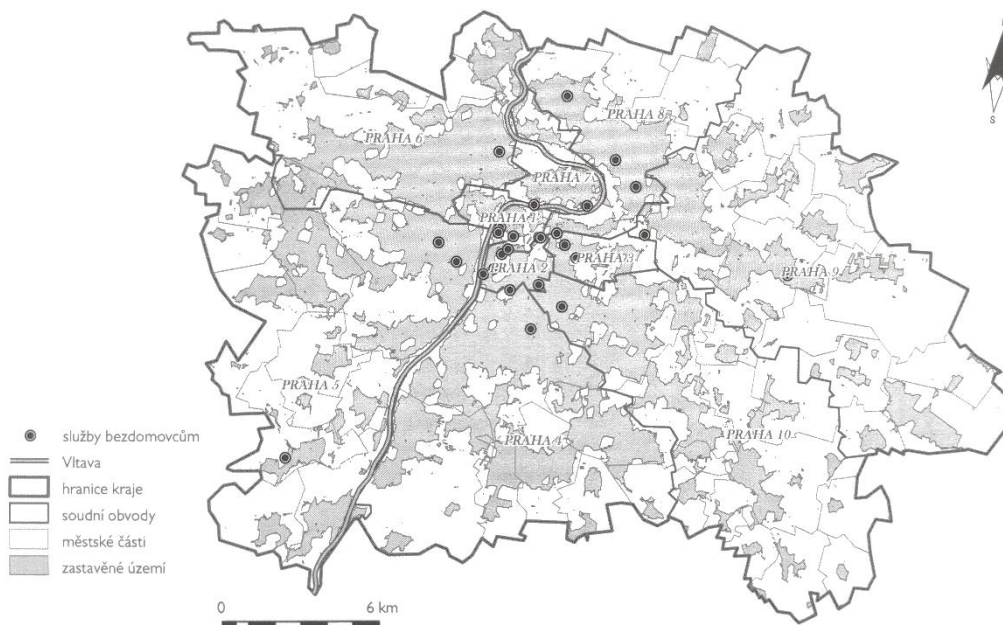
První snaha o rekrutaci osob bez domova proběhla 11.02.2021, kdy byly venku velké mrazy (okolo -7°C) a já se rozhodla přinést těmto osobám jídlo a deku s vidinou možnosti rozhovoru na téma této diplomové práce. Prvotní snaha o navázání kontaktu však proběhla neúspěšně. I přesto, že řada knih o bezdomovectví upozorňovala na složitost této cílové populace, nedočetla jsem se zde o problémových faktorech, které nastaly. Prvním faktorem, se kterým jsem nepočítala, byla neidentifikace informanta jako osoby bez domova, sám se totiž za bezdomovce nepovažoval, přestože bydlel v nevyhovujícím bydlení. Další informant si ode mne vzal polévku, během pár sekund se však otočil a odešel bez zájmu dále se mnou komunikovat. Třetí informant nemluvil žádnou společnou řečí (čeština, angličtina, němčina, španělština), abychom si mohli promluvit alespoň o základních věcech. Čtvrtý potenciální informant nechtěl komunikovat, chtěl pouze spát i přesto, že bylo brzké odpoledne. Tato prvotní snaha bohužel potvrdila mnohé výroky popisující tuto cílovou skupinu nejen jako těžko dosažitelnou, ale i komplikovanou pro navázání kontaktu. Další vlna sběru dat proběhla již v teplejším, ale deštivém počasí a se snižující se hrozbou nakažení se Covidem-19. Sběr dat započal 07.05.2021, kdy bylo možné potkat významně vyšší procento osob bez domova v ulicích. Pro vyhledání míst, kde je možné se s informanty setkat, napomohla dostupná literatura, konkrétně mapy (viz obrázek č. 6 a 7) v knize *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí* [Vágnerová et al. 2012]. Dalším zdrojem byl internet, kde je možné dohledat adresy nízkoprahových center, které poskytují jídlo nebo rozpis mobilní sociální služby apod. (viz obrázek č. 8). Třetím zdrojem informací byli samotní informanti, kteří buď o jednotlivých místech mluvili, nebo mi je přímo doporučili pro další sběr dat. V neposlední řadě je taktéž možné najít rozpisy rozdávání jídla například na dveřích mobilní sociální služby od poskytovatele Naděje (viz obrázek č. 9). Celkem bylo dotazováno 6 žen a 23 mužů. Věkový průměr dotazovaných byl 55,4 let.

Obrázek č. 6: Lokalizace přespávání bezdomovců v Praze, 2012

Zdroj: Vágnerová et al. 2015: 325

Obrázek č. 7: Lokalizace sociálních služeb poskytovaných bezdomovcům v Praze, 2012

Zdroj: Vágnerová et al. 2015: 326

Obrázek č. 8: Mobilní sociální služba Naděje, stanoviště platná od 2.3.2020

MOBILNÍ SOCIÁLNÍ SLUŽBA STANOVIŠTĚ PLATNÁ OD 2. 3. 2020

NABÍZENÉ SLUŽBY: BEZPLATNÉ SOCIÁLNÍ PORADENSTVÍ, POMOCI PŘI ZÁKLADNÍM ZDRAVOTNICKÉM OŠETŘENÍ A POTRAVINOVÁ POMOC.

STANOVIŠTĚ	PO	ÚT	ST	ČT	PÁ
PRAHA 14 ZÁLUŽSKÁ (U HŘBITOVA)	9.30 – 11.30				
PRAHA 10 STRANČICKÁ X RADOŠOVICKÁ (PARKOVIŠTĚ ZA TOČNOU TRAM RADOŠOVICKÁ)	13.00 – 15.00				
PRAHA 6 PODBABSKÁ X POD PAŤANKOU (PARKOVIŠTĚ U KŘÍŽOVATKY ULIC)		9.30 – 11.30			
PRAHA 1 CIHELNÁ		15.45 – 18.15			
PRAHA 1 TĚŠNOV		18.30 – 20.00			
PRAHA 4 PIKOVICKÁ (U VJEZDU NA AUTOBUSOVÉ NÁDRAŽÍ)			9.00 – 11.00		
PRAHA 12 GENERÁLA ŠIŠKY (PŘÍJEZDOVÁ CESTA KE SBĚRNÉMU DVORU)			12.30 – 14.00		
PRAHA 12 MEZI ULICEMI ČS. EXILU, POVODŇOVÁ, PÍŠOVICKÁ (POBLÍŽ ZAST. MHD BUS TYLOVA ČTVRT)			14.15 – 14.45		
PRAHA 6 NA VYPICHU				9.30 – 11.30	
PRAHA 13 POD HRANICÍ (POD TUBUSEM METRA U STANICE METRA HŮRKA)				12.00 – 14.00	
PRAHA 14 CÍGLEROVA (POD TUBUSEM METRA)					9.00 – 11.00
PRAHA 5 HLUBOČEPY (PARKOVIŠTĚ VEDLE BARRANDOVSKÉHO MOSTU, POBLÍŽ CYKLOSTEZKY)					12.00 – 13.00

*NADĚJE

Zdroj: Naděje 2021: online

Obrázek č. 9: Rozpis veřejného výdeje stravy od poskytovatele Naděje

VEŘEJNÝ VÝDEJ STRAVY		
PRAHA 3 U nákladového nádraží	KAŽDÝ PRACOVNÍ DEN	13.00-14.00
PRAHA 6 Vypich	KAŽDÝ PRACOVNÍ DEN	12.00-13.00
PRAHA 4 U zimní noclehárny Michle	KAŽDÝ PRACOVNÍ DEN	12.00-13.00 10.45-12.30
PRAHA 8 Kobyliské náměstí	KAŽDÝ PRACOVNÍ DEN	11.00-12.00
PRAHA 5 Hlubočepy	KAŽDÝ PRACOVNÍ DEN	11.00-12.00
PRAHA 10 Nad Slávií	KAŽDÝ PRACOVNÍ DEN	11.45-12.30
PRAHA 11 Výstavní za benzínkou Shell	KAŽDÝ PRACOVNÍ DEN	13.00-14.00
PRAHA 9 Nádraží Vysočany/Flajšnerka	KAŽDÝ PRACOVNÍ DEN	11.00-12.00

Zdroj: Vlastní fotografie z terénu, 14.05.2021

4.3.1 Slovník pojmů

Před sběrem dat bylo nutné seznámit se s některými pojmy, které osoby bez domova (a nejen oni) používají. „Stejně jako jiné subkultury si i bezdomovci vytvořili vlastní slang, jemuž nemusí příslušníci majoritní populace rozumět. Jde o dorozumívací kód, který částečně maskuje nelichotivé situace nebo činnosti, které jsou v bezdomovecké komunitě běžné. Převzetí tohoto slangu je často nevědomé“ [Vágnerová et al. 2014: 323]. V rámci této práce bych vám jich ráda pár představila.

Áčko	Armáda Spásy
Benga	Policie
Bolzanka	Nízkoprahové denní centrum Naděje v ulici Bolzanova, Praha 1
Buchna	Injekční stříkačka
Bulhar	Nízkoprahové denní centrum Naděje v ulici U Bulhara, Praha 2
Čorovat	Krást
Čůčo	Levné víno
Enko	Zkratka pro neziskovou organizaci Naděje, která se o lidi bez domova stará
Esko	Subutex – využíván k terapii závislosti na opioidech, jako je například heroin
Eso	
Farání	Prohledávání popelnic
Káčko	Kontaktní centrum pro osoby závislé na návykových látkách
Kalo	Heroin
Keťák	Ketamin
Klečet	Žebrání
Krabičák	Krabicové víno
Lod'	Noclehárna loď Hermes na nábřeží Kapitána Jaroše, Praha 7
Měšťák	Strážník městské policie
Parno	Pervitin
Pěčko	
Perník	
Peří	
Skvot	Většinou opuštěná budova, kde bezdomovci přebývají
Socka	Dávky hmotné nouze, sociální dávky
Somrovat	Prosit lidi o finanční příspěvky
Subáč	Subutex – využíván k terapii závislosti na opioidech, jako je například heroin

S většinou těchto pojmů jsem se setkala i při samotném sběru dat.

4.4 Základní informace o informantech

V následující části textu bych ráda více do detailu představila informanty a jejich postoje, názory, znalosti a příběhy. Pro souhrnné informace je možné nahlédnout do tabulky č. 3. Informanti jsou řazeni dle data uskutečnění rozhovorů. Každý z informantů má přidělenou přezdívku dle nějakého specifika ve svém příběhu.¹⁰ Přezdívky nejsou v žádném případě nijak emočně zbarveny a nemají za účel kohokoliv urazit, slouží pouze pro lepší orientaci v textu. Z analýz byly vyřazeny osoby, které očividně nebyly v dobrém

¹⁰ Příběhy z terénu je možné také najít v knize s názvem *Bezdomovectví v kontextu ambulantních sociálních služeb* [2012], kde autoři popisují několik příběhů informantů s následujícími přezdívkami – Dědeček z hradu, Smíšek, Havran, Bojovnice s mafií, Fluktuant, Zdravý nemocný, Černá ovce, Šachista, Křeč.

psychickém stavu, například informant, který tvrdil, že z něj bude král s hermelínovým pláštěm a korunou na hlavě, nebo informant, který tvrdil, že od svých čtyř a půl let zabíjí lidi i mimozemšťany a že do této chvíle jich již zabil několik miliard.

1. Věštec – Muž ve věku 62 let, který je 12 let na ulici, byl prvním informantem, který byl plnohodnotně dotazován, a tudíž následně i započítán do analýz. Věštec nemá stálou práci, pobírá důchod, občasně si vydělává vykládáním karet a věštěním. Na výši výdělku touto formou si nestěžuje. Aktuálně bydlí z důvodu Covid-19 pandemie v hotelu a čeká na slíbený sociální byt, který mu sociální pracovníci slíbili.
2. Nováček – Žena ve věku 72 let, která je na ulici měsíc. Pobírá důchod, na ulici se dostala kvůli dluhům, ty však patřily jejímu synovi, který v nedávné době zemřel.
3. Bílý kůň – Muž ve věku 62 let, který je na ulici ve vlnách posledních 10 až 15 let. Aktuálně si platí ubytovnu, na kterou si vydělává z důchodu a ze žebrání – to nejčastěji provozuje před kostelem blízko metra Muzeum. Před několika lety si vydělával peníze jako bílý kůň – na jeho jméno si v bance půjčovali jiní lidé. Na ulici se dostal kvůli špatným rodinným vztahům.
4. Rádce – Muž ve věku 34 let, který je na ulici 1 rok. Dostal se na ulici kvůli nedostatku financí na placení ubytování. Pochází ze Slovenska. Svou přezdívku získal tím, že mě seznámil s iniciativou Food not Bombs.
5. Ochránce – Muž, jehož věk ani dobu pobytu na ulici neznám. Svou přezdívku si vysloužil tím, že mě ochraňoval před větší skupinkou opilých bezdomovců, kteří se dožadovali deky (odměny, kterou jsem dávala za rozhovory) a také po mně chtěli, abych jim zašla do zařízení, kde mají zákaz vyzvednout si věci. Ochránce pochází ze Slovenska.
6. Rebel – Muž, který je na ulici přibližně 30 let. Svou přezdívku Rebel získal tím, že má téměř ve všech zařízeních zákaz vstupu, většinou kvůli konfliktům s personálem. Aktuálně přespává v cizí garáži.
7. Sklář – Muž ve věku 57 let, který je na ulici 22 let. Sklář byl 5x ve vězení, vždy kvůli tomu, že porušil zákaz vstupu na území hlavního města Prahy. Tento zákaz získal tím, že se snažil ukrást žebřík. O jeho dům na okraji Prahy jej připravila vlastní sestra v době, kdy byl ve vězení.
8. Zvukař – Muž ve věku 54 let, který je na ulici přibližně 1,5 roku. Na ulici se dostal proto, že byl ze zaměstnání propuštěn kvůli Covid-19 pandemii. Pracoval předtím jako ostraha.

Preferuje období vlády komunistů před nynější demokratickou republikou.

9. Květ – Žena ve věku 65 let, která je v Praze na ulici 8 let. Pochází ze Slovenska, kde pobírá důchod. V dubnu 2021 se vrátila po operaci kolene ze Slovenska zpět do Česka, ale nemůže aktuálně najít ubytování v azylovém domě, proto přespává na ulici.
10. Stolař – Muž ve věku 67 let, který je na ulici 8 let. Jedná se o manžela paní s přezdívkou Květ. Je také osobou bez domova, na rozdíl od své manželky však aktuálně nastupuje do azylového domu.
11. Učitel – Muž ve věku 48 let, u kterého bohužel nevím, jak dlouho je na ulici. Tvrdí, že se na ulici rozhodl jít dobrovolně, aby zjistil, jaké to je. Než se rozhodl tento krok učinit, byl učitelem na vysoké škole a zažil rodinnou tragédii, kdy mu při autonehodě zemřela manželka a 3 měsíce nato syn na rakovinu. Nyní se chce kvůli svému nadměrnému požívání alkoholu přihlásit na dobrovolnou léčbu do Bohnic.
12. Pomocník – Muž ve věku 57 let, u kterého bohužel taktéž neznám dobu pobytu na ulici, nechtěl tuto informaci se mnou sdílet. Svou přezdívku si vysloužil tím, že spolupracuje s organizací Help Prague's Homeless¹¹ a pravidelně pomáhá s přípravou a rozdáváním jídla ostatním osobám bez domova. Zároveň si občas přivydělává pomocnými pracemi na stavbě.
13. Vrba – Žena ve věku 62 let, která se na ulici dostala v roce 2018. Byla vyhozena před dveře bytu bez možnosti vrátit se zpět majitelem domu, který se rozhodl prodat dům stavební společnosti. Aby se s touto situací vyrovnala, byla tři měsíce léčena v Bohnicích na resocializačním oddělení pro ženy do 65ti let. Přezdívku si vybrala sama.
14. Ztracený bratr – Muž ve věku 71 let, který je na ulici 21 let. Na ulici je již podruhé. Poprvé byl vyhozen z bytu v roce 1999. Podruhé byl napaden ve vlastním bytě a vykraden. Byl mu ukraden (mimo jiné) majetek, který schraňoval, aby mohl rozjet podnikání.
15. Tajnůstkář – Muž ve věku 60 let, který je na ulici 14 dní. Jelikož nemohl sehnat práci na Slovensku, přijel do České republiky, kde se mu zatím nedaří novou práci najít, nemá tudíž finance na zabezpečení domova. Svou přezdívku získal, jelikož se mnou nechtěl sdílet mnoho osobních informací, což v porovnání s ostatními informanty nebylo

¹¹ Help Prague's Homeless je iniciativa, která věří v tom, že každý lidský život by měl být žitý s důstojností a s naplňováním základních lidských potřeb. Tato skupina vznikla před více než 4 roky v Praze a aktuálně každou sobotu na Hlavním nádraží organizuje rozdávání jídla pro osoby bez domova, na které se pokaždé sejde 30 až 120 lidí. Každý se může přidat do skupiny a pomoci, ať už v dané soboty nebo přinést třeba oblečení. [Facebook 2021]

zvykem.

16. Ottawa – Muž ve věku 58 let, který je na ulici 8 let. Má zdravotní postižení, na invalidní důchod nedosáhne, protože nemá dostatek odpracovaných let.
17. Vegan – Muž ve věku 73 let, který je na ulici 8 let. Má nedostatek financí a po úmrtí matky nebyl schopen zaplatit byt. Má mnohočetné alergie, jež komplikují jeho situaci při výběru jídla, které může jíst. Problém je nejen dostupnost tohoto jídla (viz například nabízený chleba v nízkoprahovém centru u Bulhara), ale i cena – například bezlepkové chleby jsou dražší než ty „normální“, a to i dvoj – či trojnásobně.
18. Tasmánský čert – Žena ve věku okolo 40 let (přesný věk nechtěla sdělit), která je na ulici přibližně dva roky. Přezdívku si vybrala sama.
19. Slabé srdce – Muž ve věku 57 let, který je na ulici 14 let. Dle svých slov má aktuálně srdce funkční na 15 %, tím získal svou přezdívku. Invalidní důchod mu byl zamítnut kvůli nedostatku odpracovaných let. Na ulici je proto, že si nemůže najít práci na plný úvazek z důvodu svého zdravotního stavu i věku.
20. Ibalgin – Žena ve věku 59 let, která je na ulici 14 let. Snaží se najít práci přes inzeráty (např. v novinách Metro). Svou přezdívku získala díky našemu seznámení skrze nabídku prášku na bolest hlavy.
21. Šéfkuchař – Muž starší 50ti let, který je na ulici 10 let. Aktuálně plánuje zažádat si o invalidní důchod. Prošel několika neúspěšnými léčeními na protialkoholových odděleních. Byl vyhozen z azylového domu kvůli alkoholu. Pobyl si ve vězení za vraždu a po návratu do společnosti se dobrovolně rozhodl pro život na ulici. Popisuje sám sebe jako alkoholika.
22. Pipi – Muž ve věku 47 let, který je na ulici 6 let. Přezdívku si vybral sám. Má brigádu v O2 aréně. Na ulici je kvůli špatným vztahům s rodiči po tom, co se popral s otcem, který přišel domů opilý. Nyní je ubytován v hotelu kvůli Covid-19 pandemii, bylo mu to doporučeno zdravotníky kvůli doléčení zápalu plic. Protože řídil pod vlivem alkoholu, musel odpracovat 400 hodin veřejných prací. Popisuje sám sebe jako alkoholika.
23. Big Beat – Muž ve věku 62 let, který je na ulici 10 let. Stejně jako informant Pipi má brigádu v O2 aréně, kde pomáhá například připravovat tribuny. Je čerstvě po mozkové mrtvici a je zčásti ochrnutý na pravou stranu.
24. Cihla – Muž ve věku 39 let, který je na ulici více než 12 let. Užívá návykové látky, konkrétně pervitin. Nemá pevné zaměstnání, protože zatím nedostal nabídku práce, která by mu finančně vyhovovala, což znamená minimálně 30 tisíc Kč hrubého měsíčně. Bydlí

ve squatu. Pochází ze Slovenska.

25. Holubice – Žena ve věku 48 let. Má 4 děti, z nichž tři jí byly odebrány sociálními pracovníky, když byly malé. Říká, že neví proč. Primární důvod jejího bezdomovectví mi není znám, ale důvodem jejího posledního bezdomovectví jsou špatné partnerské vztahy s mužem, který ji týral.
26. Vajíčko – Muž ve věku 52 let, který je na ulici 11 let. Na bezdomovectví má rád míru svobody. Nevnímá jako problém v České republice získat práci, ale získat takovou práci, za kterou by zaměstnavatel zaplatil. Má pocit, že pro bydlení jsou lepší podmínky v zahraničí, konkrétně v anglosaských zemích.
27. De Peyrac – Muž ve věku 46 let, u kterého mi není známa délka jeho bezdomovectví, z vyprávění je však možné předpokládat, že se jedná potenciálně o desítky let. Tento informant má s přáteli varnu na pervitin pouze pro vlastní užitek, nic neprodává. Stejně jako Šéfkuchař či Sklář byl také ve vězení. Důvodem byly rozsáhlé finanční podvody, za užívání či vaření drog nikdy ve vězení nebyl.
28. Hraničář – Muž ve věku 42 let, který je na ulici 1,5 roku. Aktuálně přespává ve stanu v parku, bezdomovcem se stal tak, že byl deportován z Velké Británie. Předtím pracoval na částečný úvazek, například v myčce aut. Rád by se znovu vrátil do Velké Británie především kvůli výšce výdělků a levnému bydlení.
29. Michelin – Muž ve věku 30 let, který je na ulici 10 let. Na ulici se dostal díky své drogové závislosti na pervitinu, ze které se již vyléčil. Aktuálně je v programu tréninkových bytů a doufá, že brzy získá sociální byt.

Tabulka č. 3: Souhrnné základní informace o jednotlivých informantech (N=29)

Přezdívka	Věk	Pohlaví	Doba na ulici	Důvody, proč jsou informanti na ulici
Věštec	62	Muž	12 let	Závislost manželky na heroinu
Nováček	72	Žena	1 měsíc	Úmrtí v rodině a vyhození z bytu
Bílý kůň	62	Muž	10-15 let	Špatné rodinné vztahy, odstěhování od rodičů
Rádce	34	Muž	1 rok	Nedostatek financí na placení ubytování
Ochránce	N/A	Muž	N/A	Není mi známo, jestli hlavním důvodem byl pobyt ve vazbě, ale opakované uvěznění určitě přispělo ke stávající situaci
Rebel	N/A	Muž	30 let	Rozvod
Sklář	57	Muž	22 let	Během jeho pobytu ve vězení ho o bydlení připravila rodina, navíc je v exekuci pro velké dluhy
Zvukař	54	Muž	1,5 roku	Ztráta práce kvůli Covidu

Květ	65	Žena	8 let	Nedostatek financí, problém získat práci, nízký důchod, exekuce
Stolař	67	Muž	8 let	Nedostatek financí, problém získat práci, nízký důchod, exekuce
Učitel	48	Muž	N/A	Dobrovolně na ulici
Pomocník	57	Muž	N/A	Nedostatek financí na placení ubytování, přestože pracuje
Vrba	62	Žena	3 roky	Vyhození z bytu nájemníkem, protože chtěl byt prodat developerům
Ztracený bratr	71	Muž	21 let	Okradení bratrem, neřešení této situace policií, ale naopak policejní brutalita způsobila nové zdravotní problémy
Tajněnkář	60	Muž	14 dní	Nemůže najít práci
Ottawa	58	Muž	8 let	Zdravotní postižení
Vegan	73	Muž	8 let	Nedostatek financí po úmrtí matky, nemohl sehnat práci
Tasmánský čert	okolo 40	Žena	2 roky	Majitel chtěl prodat byt, místo toho poskytl na chvíli ubytovnu; byl soud, ale prohrála ho
Slabé srdce	57	Muž	14 let	Nemožnost sehnat práci jako kmenový zaměstnanec, vyšší věk a špatný zdravotní stav
Ibalgin	59	Žena	14 let	Nemožnost sehnat práci jako kmenový zaměstnanec, vyšší věk
Šéfkuchař	Přes 50	Muž	8 let	Vězení a po návratu do společnosti se dobrovolně rozhodl žít na ulici
Pipi	47	Muž	6 let	Špatné rodinné vztahy
Big Beat	62	Muž	10 let	Po úmrtí partnerky nedostatek financí na placení bytu, navíc omezení v práci kvůli prodělané mrtvici
Cihla	39	Muž	Více jak 12 let	N/A
Holubice	48	Žena	N/A	Primární důvod není známý, posledním důvodem jsou špatné partnerské vztahy s mužem, který ji týral
Vajíčko	52	Muž	11 let	Dobrovolně na ulici
de Peyrac	46	Muž	Dle vyprávění desítky let	Dobrovolně na ulici, také exekuce a pobyt ve vězení po dobu 3,5 let
Hraničář	42	Muž	1,5 roku	Deport z Británie, ztráta tamní práce
Michelin	30	Muž	10 let	Drogová závislost

Zdroj: Vlastní zpracování

4.4.1 Základní přehled znalosti a využívání sociálních služeb

V této části práce stručně představím, jak jednotliví informanti znají sociální služby, jak využívají služby, které znají, a zdroj, odkud se poprvé o sociálních službách dozvěděli.

Tabulka č. 4: Znalost a využívání sociálních služeb jednotlivými informanty, zdroj informací (N=29)

Přezdívka	Znalost sociálních služeb	Využívání sociálních služeb	Kdo informoval informanta poprvé o sociálních službách
Věštec	5/7	4/5	N/A ¹²
Nováček	1/9	1/1	Nikdo, nemá žádné informace
Bílý kůň	6/6	4/6	N/A
Rádce	4/4	2/3	N/A
Ochránce	4/4	2/2	N/A
Rebel	5/5	4/5	N/A
Sklář	7/7	4/7	Kurátor na úřadu poté, co se vrátil z vězení
Zvukař	4/9	3/4	Šel okolo NDC ¹³
Květ	4/9	3/4	Policie
Stolař	5/9	4/5	Policie
Učitel	6/9	5/6	Šel okolo NDC, osoby bez domova a rovněž sociální pracovníce v NDC
Pomocník	6/7	1/6	Osoby bez domova
Vrba	10/10	6/10	Osoby bez domova a noviny
Ztracený bratr	8/9	4/8	Osoby bez domova
Tajněstkař	3/5	2/3	N/A
Ottawa	4/5	2/3	N/A
Vegan	6/9	1/6	Osoby bez domova
Tasmánský čert	5/7	2/5	Lidé bez domova a zaměstnanci mobilních služeb, kteří rozdávají jídlo
Slabé srdce	4/7	2/4	Osoby bez domova
Ibalgin	3/7	2/3	Osoby bez domova
Šéfkuchař	7/7	4/7	Terénní pracovníci
Pipi	5/6	2/5	Terénní pracovníci
Big Beat	6/8	3/5	Osoby bez domova
Cihla	4/5	4/4	Osoby bez domova
Holubice	8/8	4/8	Osoby bez domova
Vajíčko	8/8	3/8	N/A
de Peyrac	5/9	4/5	Osoby bez domova
Hraničář	6/8	2/6	Osoby bez domova, sociální pracovníci a kurátoři

¹² N/A značí anglické *Not answered*

¹³ NDC znamená nízkoprahové denní centrum

Michelin	9/9	8/9	Osoby bez domova
----------	-----	-----	------------------

Zdroj: Vlastní zpracování

Jak můžete vidět v tabulce č. 4 výše, nejčastějším zdrojem informací o existenci sociálních služeb jsou ostatní bezdomovci. Dalším zdrojem informací mohou být i terénní pracovníci, kteří mezi bezdomovce chodí, pracovníci, kteří rozdávají u mobilních služeb jídlo, kurátoři nebo policie. Několik informantů se o sociálních službách a především o nízkoprahových centrech dozvědělo také tak, že šli okolo některé z poboček. 8 z 29 informantů si nemohlo vzpomenout, kdy poprvé o nějaké ze sociálních služeb slyšeli, ti jsou označeni jako N/A.

Podíváme-li se na výsledky znalostí jednotlivých informantů vidíme, že z dostupných dat je informantka s přezdívkou Vrba nejzdatnější, ta znala všechny dotazované služby, stejně tak jako informant Michelin znal 9 z 9 dotazovaných služeb. Na druhé straně spektra je pak informantka s přezdívkou Nováček, která znala pouze 1 z 9 dotazovaných služeb. Důvodem bude pravděpodobně skutečnost, že je bez domova pouze krátce, a to jeden měsíc.

Valná většina informantů zná více sociálních služeb, než kterých využívá, pouze informantka Nováček a informanti Ochránce a Cihla znají stejný počet služeb, které současně využívají. Největší rozdíl mezi znalostí a využíváním můžeme vidět u informantů Pomocník, Vrba, Vegan a Vajíčko, ti znají o 5 služeb více, než sami využívají. Důvodem je, že některé z těchto služeb využívat nechtějí (např. Vegan noclehárny kvůli problémům se spánkem), nemohou (např. Vrba domy na půl cesty kvůli věku) anebo nemají potřebu (např. všichni informanti domovy se zvláštním režimem).

4.5 Souhrnné výsledky

Následující podkapitola se věnuje souhrnným výsledkům, a to konkrétně znalostem informantů, které se týkají sociálních služeb a jejich využívání.

4.5.1 Znalost sociálních služeb

Při pohledu na znalost sociálních služeb určených pro bezdomoveckou populaci (viz tabulka č. 5), vidíme, že 100 % této komunity zná noclehárny. Azylové domy znají rovněž všichni dotazovaní. S výjimkou jedné osoby znají všichni i nízkoprahová denní centra. Naopak mezi méně známé patří terapeutické komunity (60 %), domovy na půl cesty (30 %), krizová pomoc (27,3 %) a domovy se zvláštním režimem (26,3 %).

Nad rámec výzkumu, jsem se u části informantů dověděla i znalost komerčních ubytoven, organizací zajišťujících jídlo (jako je například Food Not Bombs) a poskytování bydlení v ho(s)telu v období Covid-19 pandemie. Všechny osoby, které byly dotázány na znalost komerčních ubytoven (nebo o nich samy mluvily), je znaly – celkem 14 osob. 11 osob zná Food not Bombs, 2 osoby tuto organizaci neznají, zbytek vzorku nebyl na toto téma dotazován. Všechny osoby, se kterými jsem mluvila na téma „Covid ho(s)tel“, jej zná (27 osob). 2 osoby nebyly na toto téma dotazovány.

Tabulka č. 5: Znalost jednotlivých sociálních služeb

Název sociální služby	Znalost	
Noclehárny	29/29	100 %
Azylové domy	26/26	100 %
Nízkoprahové denní centrum	28/29	96,6 %
Sociální byty	11/12	91,7 %
Kontaktní centra	19/22	86,4 %
Sociální poradenství	22/26	84,6 %
Terapeutické komunity	9/15	60,0 %
Domovy na půl cesty	6/20	30,0 %
Krizová pomoc	3/11	27,3 %
Domovy se zvláštním režimem	5/19	26,3 %

Zdroj: Vlastní zpracování

Z celkového počtu 29 informantů jsem se rozhodla využít na zhodnocení informovanosti osob bez domova o sociálních službách pouze část z nich. Důvodem je, že jsem zaznamenala rozdíly v počtu sociálních služeb, ke kterým se osoby bez domova vyjádřily. Celkem byli informanti dotazováni na 10 služeb, pouze jedna informantka se však vyjádřila ke všem 10. Existují dva nejčastější důvody, proč všichni informanti neodpověděli na otázku týkající se znalosti a využívání všech sociálních služeb. Prvním je cílená ignorace otázky (důvodem může být například stud). Druhým důvodem je pak odvedení tématu jiným směrem a nezodpovězení dotazu ani po mém opakovaném vyzvání. Vraťme se však k počtům – na 9 z 10 služeb reagovalo 9 osob, na 8 z 10 služeb další 4.

Informanti se měli vyjádřit minimálně ke 3 sociálním službám. Tuto hranici jsem uměle vytvořila na základě toho, že 3 typy sociálních služeb jsou v této komunitě nejznámější – nízkoprahová denní centra, noclehárny a azylové domy. Nejnižší počet zodpovězených dotazů na znalost nabízených služeb, byly 4, a to konkrétně u dvou informantů. Pro výpočet míry informovanosti této komunity jsem však použila pouze osoby, které odpověděly na 8 až 10 otázek na znalost služeb. Nebylo by korektní poměřovat znalost osob, které

odpověděly na 4 sociální služby, a osob, které odpověděly na 10 služeb. Rozhodla jsem se tedy použít osoby, které prokázaly znalost 7, 8, 9 či 10 sociálních služeb. Pro zhodnocení informovanosti jsem tím získala 21 z celkových 29 dotazovaných informantů ve výzkumu. Pro výpočet této znalosti jsem vytvořila následující škálu.

Tabulka č. 6: Škála míry znalosti sociálních služeb

Škála	Míra znalosti	Počet případů
1	Velmi špatná znalost	1
2	Podprůměrná znalost	0
3	Průměrná znalost	18
4	Nadprůměrná znalost	24
5	Velmi dobrá znalost	40

Zdroj: Vlastní zpracování

Dle počtu jednotlivých zodpovězených služeb vypadaly škály následovně:

Tabulka č. 7: Znalost osob, které odpověděly na 10 sociálních služeb

Škála	Znalost osob, které odpověděly na 10 sociálních služeb	Počet případů	
1	Velmi špatná znalost	0/10–1/10	0
2	Podprůměrná znalost	2/10–3/10	0
3	Průměrná znalost	4/10–6/10	0
4	Nadprůměrná znalost	7/10–8/10	0
5	Velmi dobrá znalost	9/10–10/10	1

Zdroj: Vlastní zpracování

Tabulka č. 8: Znalost osob, které odpověděly na 9 sociálních služeb

Škála	Znalost osob, které odpověděly na 9 sociálních služeb	Počet případů	
1	Velmi špatná znalost	0/9–1/9	1
2	Podprůměrná znalost	2/9–3/9	0
3	Průměrná znalost	4/9–5/9	4
4	Nadprůměrná znalost	6/9–7/9	2
5	Velmi dobrá znalost	8/9–9/9	2

Zdroj: Vlastní zpracování

Tabulka č. 9: Znalost osob, které odpověděly na 8 sociálních služeb

Škála	Znalost osob, které odpověděly na 8 sociálních služeb		Počet případů
1	Velmi špatná znalost	0/8–1/8	0
2	Podprůměrná znalost	2/8–3/8	0
3	Průměrná znalost	4/8	0
4	Nadprůměrná znalost	5/8–6/8	2
5	Velmi dobrá znalost	7/8–8/8	2

Zdroj: Vlastní zpracování

Tabulka č. 10: Znalost osob, které odpověděly na 7 sociálních služeb

Škála	Znalost osob, které odpověděly na 7 sociálních služeb		Počet případů
1	Velmi špatná znalost	0/7–1/7	0
2	Podprůměrná znalost	2/7	0
3	Průměrná znalost	3/7–4/7	2
4	Nadprůměrná znalost	5/7	2
5	Velmi dobrá znalost	6/7–7/7	3

Zdroj: Vlastní zpracování

Výpočet pro míru informovanosti byl takovýto:

$MI^{14} = (\text{Součet všech bodů škály} \cdot \text{Počet případů}) / \text{počet informantů}$.

Přesný výpočet tedy je: $83/21 = 3,952$. Výsledek naznačuje na škále 1 až 5 nadprůměrnou míru informovanosti dotazovaných osob bez domova o nabízených sociálních službách.

4.5.2 Využívání sociálních služeb

Osoby, které neznaly nějakou sociální službu, nebyly započteny do jejího využívání. Data tedy ukazují, z kolika známých služeb jsou nebo minimálně byly některé využity. Ukázalo se, že osoby bez domova ve většině případů (89,7 %) znají minimálně o jednu službu více než samy využívají nebo v historii využívaly (viz tabulka č. 12).

Tabulka č. 11: Využívání sociálních služeb, které jsou informantům známy

Název sociální služby	Využívání	
Nízkoprahové denní centrum	28/28	100 %
Sociální poradenství	19/22	86,4 %
Noclehárny	22/29	75,9 %
Terapeutické komunity	5/9	55,5 %

¹⁴ Míra informovanosti

Azylové domy	10/26	38,5 %
Krizová pomoc	1/3	33,3 %
Sociální byty	3/11	27,3 %
Kontaktní centra	3/19	15,8 %
Domovy na půl cesty	0/6	0,0 %
Domovy se zvláštním režimem	0/5	0,0 %

Zdroj: Vlastní zpracování

Tabulka č. 12: Poměr využívání sociálních služeb

Zná více sociálních služeb, než využívá	26/29
Zná stejný počet sociálních služeb jako využívá	3/29

Zdroj: Vlastní zpracování

I zde došlo k nasbírání více informací nad rámec původního projektu. Z celkového počtu 14 osob, které znají komerční ubytovny, 12 z nich je zároveň využívá nebo v minulosti využilo (85,7 %). Dvě osoby, které je zatím nevyužily, tak neučinily kvůli nedostatku finančních prostředků. Z 27 osob, které znají „Covid ho(s)tely“ pouze 6 z nich tato možnost ubytování byla nabídnuta. 21 osobám ubytování tohoto typu nebylo nabídnuto a nemohly jej tudíž využít.

5. Analýza a diskuze

V této kapitole představím detailnější analýzu výsledků, zodpovím výzkumné otázky, zreflektuji omezení a nedostatky vlastní práce a představím nápady na možné budoucí výzkumy zaměřující se na stejnou či obdobnou problematiku.

5.1 Analýza výsledků provedeného výzkumu

Nadcházející část práce se věnuje zodpovídání předem navržených výzkumných otázek.

5.1.1 Zhodnocení aktuální životní situace

V první výzkumné otázce mě zajímalo, jak hodnotí dotazované osoby svou aktuální životní situaci.

Problematika bezdomovectví je velmi komplexní a pojí se s celou řadou komplikací. Bezdomovectví neznamená pouze nepřítomnost vlastní střechy nad hlavou. Jak jsem v rámci svého výzkumu zjistila, problémů, které se vážou na osoby bez domova, je široká škála. Z 29 osob, kterých jsem se dotazovala, je pouze jedna plně spokojena se svou aktuální situací¹⁵. Jedná se o nejmladšího informanta, který od svých 19 let užíval pervitin po dobu cca 8 let. Rozhodl se však na sobě pracovat a nyní nově získal sociální byt, garsonku, která mu zajistila střechu nad hlavou a nemusí již být ve squatu. „*Mám jistotu, mám se kam vrátit, vím, že když neudělám radikální průser, tak mě nemůžou jen tak vyhodit. Policajti tam nejsou, mám co jíst, mám se kde osprchovat, mám kam jít na záchod, mám postel, mám prostě všechno. Mám prostě to, co mám, a jsem za to rád*“ [Michelin, 21.05.2021, 00:58:05¹⁶].

Další dva informanti jsou se svou aktuální životní situací smíření a tvrdí, že si nechtějí stěžovat, protože vědí, že by mohla být horší. Jedná se o informanta s přezdívkou Bílý kůň, pána ve věku 62 let, který je na ulici ve vlnách posledních 10 až 15 let. Druhý informant se stejným přístupem je Pomocník, muž ve věku 57 let, který pomáhá organizaci Help Prague's Homeless pravidelně rozdávat jídlo jiným osobám bez domova. Bílý kůň

¹⁵ Zajímavým výzkumem je práce Panadera a kolegů [2015], kteří dělali výzkum bezdomovectví v Madridu, kde se 46,7 % osob bez domova cítilo spíše šťastných. Rozdílem oproti výsledkům v České republice může být (mj.) i přítomnost teplejšího počasí ve Španělsku.

¹⁶ Čas na nahrávce – všechny rozhovory byly zachyceny na diktafon

vnímá svou situaci takto: „*Zatím to jde, zatím ještě žiju, zatím jsem takhle zdravěj, akorát mě bolejí občas nohy, protože jsem prodělal tu omrzlinu a záda*“ [Bílý kuň, 07.05.2021, 00:09:37].

Další skupinou jsou informanti, kteří zhodnotili svou aktuální životní situaci neutrálně. Berou ji takovou, jaká je. Jedná se o dva přátele – informanta s přezdívkou Šéfkuchař a Pipi.

Poslední a největší skupinou jsou osoby, které nejsou se svou životní situací spokojeny. Největší zastoupení osob, které jsou nespokojeny potvrzuje i výzkum Vágnerové a kolegů [2018]. Hlavním důvodem nespokojenosti je pro většinu z nich (výjimkou jsou informanti de Peyrac, Vajíčko a Sklář) absence střechy nad hlavou, případně nevyhovující bydlení. To je případ informantky Vrby, která má sice sociální byt, ale raději by bydlela ve vlastním. „*Garsonka, má to asi 32 metrů, zvykám si teda jako těžce, protože jsem měla 1+1, měli jsme tam pavlač [...] a teď teda jako je to moderní, jsou tam na sebe slušní lidi, je tam klid, jištěný je to třema zámkami čili vchodový dveře, ke schránkám další vchodový dveře a další vchodový dveře do takovýho našeho křídla, asi osm bytů. Klid, pohoda a naprosto bezbariérový. [...] Ale zvykám si těžko, vadí mi, že nemám v koupelně vanu, vadí mi, že si s tím nemůžu nic dělat, protože se bojím, třeba si i vymalovat, že bych si dala nějakou barvu na stěny, aby to bylo veselejší*“ [Vrba, 14.05.2021, 00:51:23]. Absence bydlení, nejistota, kde budou spát, postihuje valnou většinu bezdomovců. Výjimkou je informant s přezdívkou Cihla, který má svůj vlastní squat, což jsem se dozvěděla díky svému dotazu, proč využil noclehárnu naposledy v roce 2006. „*Si děláš p**** ne, si děláš p**** jako přijdeš tam za špinavými bezdákami, který se nekoupou, a chytíš nějaký vši, svrab, tuberu a nevíš co chytíš ty v***, proto já mám furt svůj squat*“ [Cihla, 18.05.2021, 00:06:01].

Ohlédneme-li od problému nejistoty bydlení, mezi další nejčastěji jmenované problémy této (a nejen této) cílové skupiny patří finanční problémy, problém sehnat zaměstnání, špatné mezilidské vztahy, nemoci, nespokojenost s aktuální podobou světa, ať už mluvíme o vývoji technologií nebo o politickém systému, pravidelné okrádání, nutnost spoluexistence s ostatními bezdomovci, kteří se o sebe nestarají, nechovají se vhodně, užívají návykové látky. Jedním z dalších často jmenovaných problémů jsou konflikty s policií. Překvapivé nejsou ani negativní emoce vyvolané stávající situací. Často se jedná o pocit bezmoci, beznaděje, osamělosti, prázdnoty, stesku po zázemí, nudy, zlosti na svět, neidentifikace s vlastní situací či problémy. Někteří z informantů zmínili, že mají i pocit studu, například když mají jet hromadnou dopravou. Některé osoby reflektovaly, že svůj

pocit smutku zapíjí alkoholem, příkladem by zde mohl být informant Učitel, který začal pít po úmrtí manželky a syna. „[...] *po smrti manželky a syna tak jsem se opíjel asi malinko dost a dostal jsem se do Bohnic [...] na odvykačku*“ [11.05.2021, 00:27:12]. Hodgetts a kolegové [2006] popisují zapíjení negativních emocí jako standardní strategií pro (krátkodobé) potlačení problémů. Negativní emoce této cílové skupiny popisují i Kidd a Davidson [2007], kteří tvrdí, že neobvyklý není ani pocit, že se osoby bez domova dostaly do pasti, ze které již není úniku.

Ve spojitosti s finančními problémy se objevují následující komplikace, které situaci osob bez domova dále zhoršují:

- exekuce
- nemožnost splatit exekuce do konce života
- nedostatek financí na úhradu bydlení
- pokuty od revizorů, které se zvyšují díky úrokům
- zadlužení v řádech desítek tisíc korun
- zadlužení v řádech stovek tisíc korun
- finanční náročnost plateb za medikamenty
- nízký důchod
- žádný důchod, protože v předešlém zaměstnání zaměstnavatel neodváděl sociální a zdravotní pojištění
- nepřiznání invalidního důchodu
- potřeba žebrať
- neplacení alimentů partnerem

K tématu exekucí se vyjadřuje například informant Sklář: „*Já nemůžu mít nic napsanýho kvůli exekucím na sebe, to je právě ten blbej přístup [...] já nemám nic, a to všechno kvůli těm blbým exekucím*“ [Sklář, 11.05.2021, 00:27:41]. Informant Ottawa zase zkusil požádat o invalidní důchod poté, co prodělal mrtvici, po které zůstal ochrnutý na půl těla. Invalidní důchod mu však nebyl přiznán: „*Já vám to řeknu úplně upřímně [...]. Tenhle ten stát se na mě vysral, já nemám ani invalidní důchod, dokonce teď mi dali zdravotní exekuce, i když mi platí stát zdravotní pojištění. [...] Já toho mám docela dost. Mně nikdo nic nedá v tomhle tom státě. Mám co dělat, abych nějak přežil. Není to žádná sranda tady bydlet. Já bych spíš řekl, že je to o držku*“ [Ottawa, 15.05.2021, 00:00:58].

Dalším velkým tématem je zaměstnání. Mnoho informantů se domnívalo, že práce

je cesta, jak se dostat z ulice. Je zde však několik překážek, které jsou způsobeny jak externími, tak interními faktory osob bez domova:

- vyhození z práce bez zaplacení odpracovaných hodin / dnů
- vyhození z práce kvůli Covid-19 pandemii
- nepřijetí do práce kvůli Covid-19 pandemii
- nemožnost najít si práci po dobu i několika let
- nemožnost získat pracovní pozici dle svých představ
- práce na černo, kde není informant krytý smlouvou
- nedostatek pracovních míst v Praze
- nechůť a nulová snaha pracovat, protože z vydělaných peněz nezůstane na život téměř nic kvůli exekucím

Některé osoby bez domova mají nastavenou finanční hranici příjmu z předchozího zaměstnání a dokud jim nebude práce s touto výší odměny nabídnuta, nebudou pracovat. Příkladem je informant Cihla: „*Já ti říkám, co je pravda, prosím tě do práce nebudu chodit, dokud nebudu mít 30 nástupního od firmy. [...] za 15 000 nevstávám ani z postele ty v*** tyhle peníze mám měsíčně na ulici (smích). Já si dělám p****, já vstávám ráno, zobudim se v 6, najim se, zobudim se ve 12 a pak jdu do města, ty v*** a do desíti udělám. Hele čistě teoreticky kdybych se věnoval tomu žebrání [...], tak já si vydělám tak 40 měsíčně kdyby sem to dělal každý den 8 hodin, a mě to nechce otravovat ty hodný lidi o peníze, proto mám rád práci, ale bohužel je taková doba, že není práce vhodná pro mě za moje finanční náklady, takže když bude sociální tak dostaneš od státu nebo 12 nebo 14 000 hrubého za měsíc, což je úplně k h**** protože se z toho nezobereš ani půjčku a v*** z toho budeš úplně v p****“ [Cihla, 18.05.2021, 00:20:09].*

Mezilidské vztahy a dostatečná síť kvalitních rodinných či přátelských vazeb může vést k záchraně člověka, aby se na ulici vůbec nedostal, nebo případně měl návrat do majoritní společnosti jednodušší. Mnoho informantů, se kterými jsem hovořila, však má nekvalitní mezilidské vztahy, a to často s těmi, kteří by jim měli být nejbližší. Existují samozřejmě i případy, kdy mezilidské vztahy byly v pořádku, ale došlo k tragickému úmrtí. Příklady takovýchto příběhů, které jsem v rámci svého výzkumu slyšela, následují zde:

- špatné partnerské vztahy (fyzické týrání)
- špatné partnerské vztahy (psychické týrání)
- úmrtí manželky

- úmrtí syna
- vyhození z obydlí partnerem
- špatné vztahy vůči matce (vlastní i nevlastní)
- špatné vztahy vůči otci (vlastnímu i nevlastnímu)
- špatné vztahy se sourozencem
- vydědění rodinou
- rodina připravila informanta o majetek
- odebrání dětí do dětského domova „sociálkou“ (OSPOD¹⁷)

Příklad špatného vztahu vůči matce prezentuje například informant Učitel, který své narození popisuje slovy „[...] *kdy mě ta hyena vyprdla*“ [Učitel, 11.05.2021, 00:44:51]. Špatné vztahy s otcem popisuje informant Pipi, tento špatný vztah byl zároveň počátkem jeho bezdomovectví: „*Já jsem dal po tlamě tátovi a od té doby nejezdím domů. Přišel ožralej jak dobytek a mně se to nějak nelíbilo*“ [Pipi, 17.05.2021, 00:06:31]. Informantka s přezdívkou Tasmánský čert zmínila, že často s ostatními osobami bez domova diskutuje o tom, co bylo vlastně příčinou jejich bezdomovectví. Jak avizuje již odborná literatura, u mužů jsou častým důvodem pro vznik jejich bezdomovectví rozvody. „*Oni říkaj – byl jsem ženatěj, měl jsem spokojenej život, děti, vona mě vobrala o peníze, o byt, tak jsem skončil takhle*“ [Tasmánský čert, 17.05.2021, 00:19:33]. Jeden z nejděsivějších příběhů o rodině má informant Michelin: „*můj otec znásilňoval moji sestru i mě, šel do basy, máma si potom našla o 20 let mladšího chlapa. [...]. Máma chlastala, nevlastní fotr chlastal a já jsem byl v tom věku, kdy jsem potřeboval tu podporu a nedostávalo se mi to. A prostě jako já jsem svoji rodinu nesnášel. Já mám několik pokusů o sebevraždu za sebou, 16 [pokusů] - díky rodině. [...] Moje máma vlastně začala pít od té doby, co se to dozvěděla, ze začátku byla fakt skeptická, nechtěla si přiznat, že se něco takového stalo, ségra jí řekla buď ráda, že nejsem těhotná a šla spát a máma se psychicky zhroutila. Pak ségru odebrali do děcáku, mě nechali tam mámě, ona začala chlastat jako prase každý den*“ [Michelin, 21.05.2021, 00:37:02].

Život osob bez domova komplikují navíc nemoci a zranění, se kterými se majoritní společnost buď neseťkává, nebo jen zřídka:

- kožní potíže
- problémy se spaním
- skolióza ze spaní v sedě na ulici

¹⁷ Oddělení sociálně-právní ochrany dětí

- štěnice, svrab, blechy, vši, mušky
- tuberkulóza
- diabetes
- omrzliny
- střevní problémy
- náběhy na infarkt ze stresu
- vypadávání zubů kvůli nedostatečné hygieně

Většina zranění a nemocí se u osob bez domova hojí hůře, protože nemají zázemí, kde by daný zdravotní problém mohly vyléčit, vyležet. O střevních obtížích mluví informant s přezdívkou Vegan, který má kromě skoliózy a kožních potíží i mnoho alergií, jež mu zabraňují jíst valnou většinu potravy. *„Běžte se podívat tady do tý Naděje, co ten stát s těma lidma udělal, tady do tý Tusarovy ulice. [...] Tam je vidět celej ten průstřih těch chudáků, co ten stát s nima udělal. Šel jsem tam na záchod a ty chudáci, voni jim dávaj prášky proti průjmu, ale jelikož když se nevyspíte, tak to nestrávíte, žejo. No já jsem měl furt průjem, když jsem byl na ulici, tady mám občas taky“¹⁸* [Vegan, 15.05.2021, 00:21:48].

Někteří z informantů jsou nespokojeni s aktuální podobou světa. Může se jednat například o generační rozdíly:

- nespokojenost s novou „technologickou“ generací – myšleny jsou děti a mladiství, kteří tráví hodně času na mobilních telefonech
- nespokojenost s neschopností této generace přežít venku a například rozdělat oheň

Některé důvody se týkaly i politické sféry:

- demokracie je horší, než byl předešlý komunismus
- bezdomovectví existuje jenom kvůli demokracii
- kapitalismus si udržuje bezdomovce jako strašáka pro majoritní společnost
- nevole vůči současnému prezidentovi (Miloš Zeman)
- nevole vůči současnému premiérovi (Andrej Babiš)

Informant s přezdívkou Zvukař, který ztratil práci kvůli Covid-19, je velmi nespokojen se stávajícím demokratickým režimem: *„Chtěli jste demokracii [...] za Havla za toho buz*****, kterého vůbec nesnáším teho d***** a nazdar. Jsou to buz***** všichni, nic jiného to není. A to samé Klaus v*** co udělal Klaus on tady nastolil nějaké podnikání to je okrádání lidí předtím byly všechny ceny normální, stejný. Cigarety stály 4,40 a dneska stojí*

¹⁸ Poznámka autorky: „Tady“ je myšleno v komerční ubytovně

*kolik 200kč? Tak at' jde do h***** č***** jeden poj*****“ [Zvukař, 11.05.2021, 00:13:51]. Informant Ztracený bratr situaci vidí tak, že „kapitalismus bezdomovce potřebuje, protože bezdomovec působí jako na lidi, který by nechtěli platit předražený nájem. [...] když uvidí se potácet nějakýho skoro už umírajícího bezdomovce, tak si řekne, takhle nechci dopadnout, jde a zaplatí to. Čili bezdomovci jsou potřeba pro vytváření toho memento mori. Proto se to taky neřeší. Všechny tyhle sociální služby, který vám umožní za jeden krajíc chleba denně přežítat [...], on je to u Bulhara dvojkrajíc, abych byl fěrovej“ [Ztracený bratr, 14.05.2021, 00:24:11]. Informant Bílý kůň má osobní problém s nynějším premiérem: „Přijel ze Slovenska a dělá tady chytrýho“ [Bílý kůň, 07.05.2021, 00:27:57].*

Dalším faktorem ovlivňujícím spokojenost osob s jejich aktuální životní situací je okrádání. Všichni informanti, se kterými jsem o tomto tématu mluvila, se shodli, že se jedná o častý jev.

- Bezdomovci se okrádají mezi sebou.
- Bezdomovce okrádají i osoby z majoritní společnosti.
- V České republice se bezdomovci navzájem okrádají více než v zahraničí.
- U osob, jež byly vyhozeny pronajímateli na ulici, došlo k odebrání věcí, které měly v bytě.

Jednou z osob, která byla vyhozena majitelem bytu před dveře a nebyla puštěna zpátky, je informantka Vrba, které v té době bylo již 59 let. „Vyhodil mě soukromej majitel z bytu v tom, co jsem měla na sobě domácí oblečení, takže i léky a všechno tam zůstalo. [...] No, všechno to ukradli. No, protože knihy se dají odnést do antikvariátu, měla jsem kvalitní šicí stroj, měla jsem kvalitní ledničku, magnetofon, gramofony, desky spoustu...“ [Vrba, 14.05.2021, 00:06:16]. O okrádání mluví také informant Ochránce: „Ulice se s nikým nemazlí. [...]. S nikým se nemazlí, okradnu vas o všechno“ [Ochránce, 07.05.2021, 00:15:25].

Předposlední z nejčastějších důvodů ovlivňujících spokojenost osob bez domova, který bych ráda představila, je nutnost spoluexistence s ostatními bezdomovci. A proč je to vlastně problém? Ostatní bezdomovci jsou totiž:

- špinaví a nestarají se o sebe
- zapáchající
- alkoholici
- narkomani
- nepořádní, odhazují použité injekční stříkačky a nelikvidují je
- neschopni vhodného chování

- agresivní a sprostí
- kriminálníci

Zajímavým úkazem bylo, že se informanti neztotožnili s charakteristikou jich samých. Vlastní charakteristiku vnímali jako problém „těch druhých“. Opětovně tato situace nastala u informantů, kteří sami sebe popsali jako alkoholiky, ale pak mluvili o tom, že je hrozné, jak ti ostatní pijí. Stejný přístup měly i osoby, které byly ve vazbě, ty mluvily o zatracení osob, jež někdy provedly kriminální činnost. O drogově závislých, kteří jsou ale „ti horší“, mluví například informant de Peyrac: *„Nedejbože, když vidím někde pohozenou stříkačku a nedejbože na dětském hřišti. Ale já je zlikviduju, já vím jak. Víte, jak je zlikvidujete úplně bezpečně? Vemete si plechovku od piva, to se válí všude, hodíte to do ní hodíte na zem a zašlápnete to a hodíte to do koše. [...] když vidím někoho, jak odhazuje buchnu, tak bych ho zabil, to jsou největší hovada. [...] To je nemůžete naučit, to je musíte jedině zabít. Ne, to je jediná metoda a oni mají i žloutenku. A ještě kdy dávali schválně do metra do těch sedaček ty stříkačky jako v metru. Co to je jako za dementy, nemá vůbec žádnou logiku, fakt opravdu zabít... nebo na vás naběhne ať mu dáte peníze, že vás pobodá, že má AIDS. Jsou dementi prostě já bych je ani neléčil, já bych je rovnou zabijel. Tohle my jsme nikdy nedělali, my jsme si vařili pro sebe, pro komunitu“* [20.05.2021, 00:43:48]. Informant Ochránce zde dodává, že problémem není pouze přenos nemocí od drogově závislých, ale také jejich nevděk za nabízenou pomoc - *„Feťák nepozná laskavost, ten vás okradne“* [Ochránce, 07.05.2021, 00:13:09]. Informant s přezdívkou Ottawa nevnímá jako problémové pouze drogově závislé, ale i další skupiny této cílové populace: *„Já jsem se mezi ně dostal z jednoho prostýho důvodu. Já jsem těžce nemocnej člověk a v minulosti jsem byl tady střední třída. Co si myslíte, že sem chodí, to jsou kriminálníci, a my takovýhle lidi, fetky, ožralové, prostitutky, prostitutky, no prostě ta verbeš a nás takovýhle hodili mezi ně. To nevíte ani jak se s nima máte bavit. Mě fyzicky napadají kolikrát“* [Ottawa, 15.05.2021, 00:02:30]. Stejně jako Ottawa i informantka Květ a informant Stolař pochází ze střední třídy a nechtějí se s „těmi ostatními“ bezdomovci bavit: *„to je taky vyloženě spodina, to chování mi prostě nesedí, jsou agresivní, hnusně nadávají. My na to nejsme zvyklí“* [Květ, 11.05.2021, 00:04:31].

Poslední faktor, který ovlivňuje informanty a který zde zmíním, je policie. Informanti o ní mluvili ve spojitosti s:

- agresivním chováním vůči osobám bez domova
- snahou policistů, aby informant někoho napráskal

- jejich nulovou snahou o zjištění, kdo byl obětí a kdo útočníkem při konfliktu
- korupcí policie

Ztracený bratr vypráví o tom, že poté, co ho za pomoci jeho bratra okradli zloději, snažil se problém vyřešit na policii: „*Nešlo to řešit, protože ty, co mi vykradli byt na sídlišti v Řepích, byli kamarádi policajtů. Takže já jsem byl odmítnutý se sedmi pokusy o trestní oznámení. Po tom sedmým pokusu mě zmlátili policajti. Oni mi řekli, vy máte podezření, kdo to byl? A já říkám ano, já vím, že to byl můj bratr, kterej těm zločincům odemknul. A on mi řekl, tak si to vyříd'te s vlastním bratrem a nechod'te s tím na policii. Prásk a zapráskl přede mnou dveře*“ [Ztracený bratr, 14.05.2021, 00:26:45]. Je samozřejmě nutné zmínit, že některé osoby bez domova se taktéž nechovají k policistům vřele, příkladem je informant de Peyrac, kterého v Brně chytili policisté s balíčky drog po kapsách: „*[...] když mě vezli výtahem na protidrogovce v Brně, on mi říká, vždyť to musí být drahý ta jedna dávka, nebylo by to lepší, kdyby sis to vařil sám? Takhle mě zkoušel a já mu to neřeknu, takhle mě zkoušel inteligentní policajt. Oni takhle zkouší, proto se s nimi nebavím a rovnou po nich házím flašky od piva, i na auto. Mě vidí policajti a odbočujj jinam. Já se s nimi nebavím*“ [20.05.2021, 00:43:48]. Informant Rebel strávil velkou část našeho rozhovoru mluvením o policii a o sociálních službách. Řekl, že by obě tyto instituce byly nejradši, kdyby člověk poslouchal jako pes na povely [Rebel, 08.05.2021].

Aby nebyla prezentována pouze jedna strana mince, informanti mi vyprávěli i o některých pozitivních zážitcích, které se jim na ulici staly. Několik z nich zmiňovalo, že lidé z majoritní společnosti na ně byli hodní a dali jim sami od sebe peníze nebo jídlo. Informant Učitel zmiňoval, že když spal na Národní třídě, nosili mu večer z jedné restaurace po zavírací době jídlo [Učitel, 11.05.2021]. Obdobnou historku vyprávěl i informant Sklář, který dostal několikrát bez optání peníze a od jednoho prodejce jídla zadarmo i Kebab [Sklář, 11.05.2021]. Mnoho informantů také pozitivně hodnotilo roli vedoucího Oddělení sociální prevence (OSP) pana Pěnkavy, který jim půjčil peníze na zařízení dokladů nebo doklady u sebe uschoval.

Shrneme-li poměr negativních a pozitivních komentářů týkajících se aktuální životní situace, je možné říci, že většina dotazovaných osob není spokojena se svou životní situací a ráda by se navrátila do majoritní společnosti.

5.1.2 Využívání sociální služby

Druhá výzkumná otázka, kterou jsem se zabývala, zněla: Jaké sociální služby jsou

využívány informanty v období jejich bezdomovectví?

Jak bylo zmíněno v předešlém textu, informanti byli dotazováni na 10 sociálních služeb. Jedná se o služby, které jsou přímo mířené na osoby bez domova (například noclehárny), anebo jsou spojeny s problémy, které mohou vést k bezdomovectví. Mohou jimi být například domy na půl cesty.

V rámci výzkumu mne tedy zajímaly následující služby:

- nízkoprahová denní centra
- noclehárny
- azylové domy
- sociální poradenství
- domovy se zvláštním režimem
- kontaktní centra
- domy na půl cesty
- krizová pomoc
- terapeutické komunity
- sociální byty

Mezi nejčastěji využívané služby se na první místo řadí nízkoprahová denní centra, jež využívají všichni informanti, kteří tuto službu znají. Druhou nejvyužívanější službou (86,4 %) je sociální poradenství, třetí jsou pak noclehárny (75,9 %). Přestože jsou nízkoprahová denní centra nejvyužívanější, v průběhu rozhovorů se ukázala pozitiva i negativa této sociální služby. Za pomoci tematické analýzy dat jsem rozdělila informace získané od osob bez domova na pozitivní, negativní a neutrální hodnocení.

Pozitivní hodnocení nízkoprahových denních center bylo založeno na několika faktorech:

- dostupnost teplé sprchy
- zaměstnanci jsou milí a ochotní
- vděčnost za to, že je vůbec možné v NDC dostat jídlo
- jídlo v NDC je chutné
- pomoc při onemocnění

Bylo zde i několik negativních připomínek týkajících se nízkoprahových denních center:

- nefunkčnost sprchy nebo ze sprchy tekla pouze ledová voda
- jídlo v NDC není chutné

- v NDC je špína
- nemilí, agresivní zaměstnanci
- zákaz vstupu do NDC kvůli předchozím konfliktům s pracovníky

Některé informace týkající se nízkoprahových denních center byly neutrálního charakteru.

- NDC nabízí možnost nechat si k nim posílat poštu.
- V NDC je možné vyzvednout si léky.
- NDC slouží zejména k rozdávání jídla.
- Každý zde má právo na jeden balíček jídla.
- V NDC je možné navštívit lékaře.
- V NDC je možné vyzvednout si oblečení.
- Sociální pracovníci v NDC mohou být zdrojem informací o dalších sociálních službách dostupných pro osoby bez domova.

Informant Rádce je jedním z mála, který měl v době našeho rozhovoru práci. Do nízkoprahového centra si zrovna přišel vyzvednout oblečení: *„Já jsem přišel pro nějaké oblečení, ať tam mám do té práce, ať nechodím furt v tom stejném“* [Rádce, 07.05.2021, 00:02:30]. Tato forma pomoci však není pro všechny osoby bez domova schůdná, příkladem je informant Vegan: *„Od pětatřiceti nenosím po někom věci jo, protože mám takový trauma, že z toho můžete chytit další nemoci, protože jsem sensibil, jsem citlivec“* [Vegan, 15.05.2021, 00:14:17]. Jeho problémy v nízkoprahovém centru bohužel s oblečením nekončí. Jak již bylo zmíněno v kapitole věnující se jednotlivým informantům, dotazovaný s přezdívkou Vegan má mnoho alergií a nejí hodně věcí, nabízené jídlo v nízkoprahových centrech a v některých noclehárnách pro něj není: *„ale já tam nemůžu chodit, tam dávají řízky, maso, já nejím... já jím jenom zeleninu, to znamená ovoce, zeleninu, bezlepkový věci, což je strašně drahý, když je levnej, tak 120 [korun] a když je zlevněnej [...] tak přijde na stovku třeba“* [Vegan, 15.05.2021, 00:24:22].

Druhou nejvyužívanější službou poskytovanou zejména výše zmíněnými nízkoprahovými centry je sociální poradenství. Pro upřesnění, co vše je v rámci sociálního poradenství klientům poskytováno, jsem kontaktovala e-mailem vedoucí nízkoprahového centra Naděje ve středisku U Bulhara, paní Gabrielu Podzemskou. Jakou pomoc tedy mohou osoby bez domova v rámci sociálního poradenství získat? *„[...] v NDC nejčastěji pomáháme klientům s vyřízením dokladů totožnosti, zajištěním bydlení (ať už na noclehárnách nebo na*

azylových domech) a zajištěním příjmu (dávky hmotné nouze, důchody, ale i z pracovní činnosti). Pomáháme klientům s vyplňováním formulářů, poskytujeme doprovody. Na tyto činnosti je však nabalená další problematika, např. dluhy a exekuce, oběti, ale i pachatelé trestné činnosti (typicky tzv. bílí koně), alimenty, rozvody... Nedílnou součástí práce je komunikace s dalšími organizacemi a institucemi. Veškeré aktivity přizpůsobujeme schopnostem a dovednostem klienta“ [Podzemská 2021: online]. Sociální poradenství se často pojí i s tématem krádeží, při okrádání přijdou bezdomovci často i o své doklady. Valná většina informantů zmiňovala, že jsou pravidelně okrádáni buď jinými bezdomovci, nebo v několika případech dokonce osobami z majoritní populace. Co se týká hodnocení sociálního poradenství, za pozitiva označují informanti to, že jim vůbec byla nějaká práce sehnána, případně že došlo k vyřízení jejich prošlých či ukradených dokladů. Negativa, která informanti zmiňovali, se vázala na délku sehnání práce – trvalo to déle, než očekávali. Stížnosti se týkaly i výše výdělků, která u sehnáných prací nebyla vysoká.

Noclehárny jsou další nabízenou sociální službou pro osoby bez domova. Z 29 dotazovaných osob využilo někdy v historii, nebo aktuálně nadále využívá noclehárny 22 osob. Stejně jako u nízkoprahových center jsou i u nocleháren jejich hodnocení pozitivní, negativní a neutrální. Rozdílem však je, že zatímco nízkoprahová centra informanti navzdory občasné kritice využívají, noclehárny kritizují daleko ostřeji a v důsledku svých připomínek ohledně přítomnosti nemocí, štěnic, blech apod. je nenavštěvují.

Pozitivní hodnocení nocleháren se týká následujícího:

- vděčnosti za možnost spát v noclehárně
- možnosti zamknout si věci do skříňky
- možnosti předplatit si noclehárnu
- neumrznutí venku na ulici v zimním období

Negativní připomínky týkající se nocleháren se nevztahovaly vždy na všechny noclehárny, ale pouze na vybrané:

- špatné hygienické podmínky
- štěnice, blechy
- nemoci (tuberkulóza, svrab např.)
- čas pobytu (od příchodu do odchodu) je krátký
- nefunkční sprchy
- když se v zimě informant nevejde do noclehárny, musí celou noc chodit, aby neumrzl

- lepší spát venku než v noclehárně
- lepší spát ve squatu než v noclehárně
- někteří informanti mají zákaz jít do nocleháren kvůli předchozím konfliktům s pracovníky
- některé noclehárny mají otevřeno jen v zimním období

Jednou ze standardních podmínek nocleháren jsou dechové kontroly na přítomnost alkoholu. Informantovi s přezdívkou Sklář však tento přístup vadí. Tvrdí, že lidé, kteří nějaké promile mají, jsou pro sociální pracovníky horší než osoby drogově závislé: „*Oni jim dávaj přednost, jim nevadí feťáci, jim vadí, když člověk nadejchá víc jak půl promile, ale feťáci, který dělaj největší bordel... tak to je nezajímá, tak jak to funguje tohlencto*“ [Sklář, 11.05.2021, 00:20:54].

Neutrální připomínky ohledně nocleháren:

- kvůli Covid-19 byl omezený počet lůžek na noclehárně

Další sociální službou, která je nabízená této části populace, jsou azylové domy. Z 26 osob, které azylové domy znaly, je v historii využito 10. Podstatné je dodat, že méně jak polovina tam vydržela celý rok. Z rozhovorů s informanty bylo zřejmé, že pobyty v azylových domech nebyly pro mnohé z nich příjemným zážitkem. Pokud bylo na azylovém domě něco hodnoceno pozitivně, jednalo se o:

- prodloužení pobytu z důvodu zdravotních komplikací nad rámec předem dohodnutého času
- přítomnost zvířete v prostorách azylového domu, o které se vedení staralo
- občasnou dodávku oblečení, kterou si mohli klienti azylového domu rozebrat
- pomoc s vyřízením předčasného důchodu
- možnost kontaktovat klienta azylového domu na telefonní číslo tamní sociální pracovnice
- spaní se střešou nad hlavou
- jasná, srozumitelná pravidla, která někteří zvládají dodržovat
- štěstí na dobrou partu osob na pokoji
- zlom k lepšímu ve vlastním krocení drogové závislosti

Informantka Tasmánský čert měla k azylovým domům jiný přístup než většina osob, která se k nim vyjadřovala. Původ svého přístupu a pocitu vděčnosti připisovala výchově rodičů: „*Mají nějaký podmínky, co musíte splňovat jinak jako... vy chcete něco po nich, tak vy byste to měla správně to... já si myslím, že, já nevím, když s tím člověkem nejsou potíže, oni vám řeknou, musíte splňovat tyhle podmínky, nesmíte tohle jo tak, není problém to splnit. Jako vy chcete po nich ubytujte mě, tak to budu dodržovat já. Tak by to mělo být. Ale každé takové není bohužel každé jsme jiné. Někteří řekne na to kašlu to se na to vybodnu, já taková nejsem. Já jsem spíš taková poslušná. Všechno obhlídám, všechno oběhnu, jsem taková naučená*“ [Tasmánský čert, 17.05.2021, 00:07:56].

Naopak negativní hodnocení azylových domů se týkalo:

- nemožnosti si vybrat, s kým je člověk na pokoji
- neschopnosti vycházet s cizími lidmi na pokoji v azylovém domě
- negativního vztahu k azylovému domu, protože se tam nedá pít
- negativního vztahu k zaměstnancům azylového domu (rasový problém, někteří zaměstnanci byli Romové)
- negativních emocí kvůli alkoholové kontrole ze strany azylového domu
- azylové domy jsou drahé, proto si je někteří nemohou dovolit
- nezájmu, co se děje po půl roce, roce, s danou osobou bez domova
- nedostatku místa v azylových domech po Prazech
- malého počtu azylových domů pro páry

O důvodech svého negativního hodnocení mluví například informantka s přezdívkou Vrba: „*No prostě pro mě to byl otřesnej zážitek, něco příšernýho. v jedné místnosti s dalšíma třema ženskejma. No v normálním životě bych utíkala od nich, ale tam jsem musela s nima být. [...] Víte, když tam vtrhla ta dozorkyně, cikánka a stěžovala si že tam ležim na posteli a čtu si. No, co tam budu dělat, když jsou třeba odpoledne tři hodiny, nesnášeli tam vzdělaný lidi. Jsou tam k tomu hrozně nenávistný, když si třeba taháte knihy, já jsem teda tak trochu pochopila kvůli čemu, protože v tom se držej štěnice, což jsem nemohla vědět, protože já jsem z naprosto normálních poměrů a nikdy jsem nic takovýho nezažila. Ale za tu dobu na ulici jsem i ty štěnice poznala. Nesnášela jsem to, s těma lidma se nedalo žít. Jedna z těch žen se mi furt hrabala ve věcech a kradla [...] třeba drogerii. [...] Tam jsem to fakt nesnášela, já jako takhle nedokážu žít*“ [Vrba, 14.05.2021, 00:12:01].

Pouze malé procento pak využilo další služby – terapeutické komunity (5 osob), sociální byty (3 osoby), kontaktní centra (3 osoby), krizovou pomoc (1 osoba). Nikdo nevyužil domovy na půl cesty nebo domovy se zvláštním režimem.

Terapie jsou osobami, které jimi prošly, hodnoceny pozitivně i negativně. Jako pozitivní je zmiňována snaha pomoci, jako negativní jsou hodnoceny aktivity, které byly součástí terapie a informantům přišly nesmyslné. „[...] je to sice útrapa, řeknu vám to na rovinu, je to šílený. Každou středu posloucháte kraviny, každou sobotu, neděli posloucháte další kraviny a pak z toho píšete věci na A4, musíte si to dostat do tý hlavy a vynikající na tom je, to je moje pozitivum, co jsem tam byl ty tři měsíce, tak jsem chodil do truhlárny“ [Učitel, 11.05.2021, 00:41:38].

Nízké zastoupení osob, které někdy navštívily, nebo navštěvují kontaktní centra, bylo již diskutováno dříve. Informant Učitel, který sám sebe definuje jako alkoholika, navíc zmiňuje nebezpečnost drogově závislých, a tudíž nutnost řešit drogovou problematiku: „jsou to lidi se kterými jsem se taky setkal, jsou to lidi, kteří během 4 dnů můžou zabít 3 lidi. Tady zabili kvůli dvěma stovkám holku, která tady spala... já jsem nedoběh, nedoběh jsem prostě... deset vteřin, deset vteřin a oni jí podrželi hlavu kvůli dvěma stovkám. Čekala na vlak, bylo dvacet let holka, jednadvacet nebo dvaadvacet. A on jí podrž hlavu kvůli dvěma stovkám“ [Ibid., 00:11:24].

Stejný informant se také vyjadřuje k potřebě existence a znalosti služeb krizové pomoci, které mají široký záběr aktivit. Mezi ně patří i pomoc týraným ženám: „nemám rád, když někdo mlátí ženy, i když je to cikánka a on je cikán a on jí mlátí. [...] Zmlátil jsem ho jako psa. Ona byla asi šlapka, ale nesmí sáhnout na ženu, já to nesnáším prostě, já nevím proč... já vím, že někdy se to zdá divný, ale jak někdo může mlátit ženu, vždyť je ta žena je křehký člověk, samozřejmě když to vidíte, tady jsou idiotky některý, ale furt jsou to ženy“ [Ibid., 00:25:01].

K využívání sociálních služeb a fungující komunikaci s úřady je podstatné zmínit, že osoby bez domova často nejsou dostatečně informovány a problém vzniká, když nevědí kam jít, co tam udělat, co a jak vyplnit. Někdy je tento stav pro ně „natolik limitující, že raději o nic neusilují“ [Vágnerová et al. 2018: 277]. V práci zatím byla představena analýza hodnocení současné životní situace osob bez domova a využívání sociálních služeb, které jsou na tuto cílovou skupinu směřované. Jak je to však se znalostí služeb, které osoby bez domova zatím nevyužily?

5.1.3 Znalost prozatím nevyužitých sociálních služeb

Třetí výzkumná otázka se zaměřovala na téma znalosti sociálních služeb, které nebyly informanty zatím využity. Má hypotéza je, že informanti v průměru znají další dvě sociální služby, které doposud nevyužili.

Jelikož nízkoprahová denní centra jsou známa všem a stejně tak jsou (či byla) všemi využívána, nebudou do ověřování představené hypotézy započítána.

Jak vidíme v tabulce č. 13, hodnoty ve sloupcích 2 a 3 se pohybují od 0 do 5. Informanti v průměru znají o 2,17 služeb více, než kterých v minulosti využili nebo aktuálně využívají. Tato data však nejsou očištěna o sociálních služby, které by dotazovaní mohli využít. Například informant s přezdívkou Big Beat má odpor k drogově závislým a tvrdí, že drogy (jak lehké, tak tvrdé) nikdy nevyzkoušel, je tedy možné předpokládat, že nikdy nevyužil služeb kontaktního centra, které se na osoby závislé na návykových látkách zaměřuje. Stejně tak je možné vyvodit, že informant s přezdívkou Věštec, kterému je nyní 62 let, 12 let je na ulici a v rámci rozhovoru mluvil o dobrých vztazích s rodiči, nebyl v dětském domově, a tudíž sociální služba domova na půl cesty není v jeho případě relevantní. V průměru znají informanti o 1,1 služby více, než aktuálně používají, mohli by začít používat nebo v minulosti využili. Hypotézu je tudíž možné potvrdit v případě, že ignorujeme unikátnost jednotlivého informanta i to, jaké služby může vzhledem ke svým zkušenostem a charakteristikám využít. Hypotézu není možné potvrdit, pokud bereme v potaz jedinečné životní příběhy dotazovaných. Co se týká informovanosti osob bez domova, Vágnerová a kolegové [2018] prezentují několik důvodů, proč některé osoby bez přístřeší nevyhledávají pomoc, kterou by potřebovaly. Kromě zklamání, negativní pověsti a studu zde hraje významnou roli právě neinformovanost. Lidé bez domova nemají o dané sociální službě buď žádné nebo dostatečné informace.

Tabulka č. 13: Počet sociálních služeb, které informant zná, ale nevyužívá je/ doposud je nevyužil a mohl by je využít

Přezdívka	Počet soc. služeb, které informant zná, ale nevyužívá/ nevyužil je	Počet soc. služeb, které informant zná a mohl by je využít	Sociální služby, které by informant mohl využít	Sociální služby, které informant zná, ale nemohl by je využít
Věštec	1	1	Azylový dům	-
Nováček	0	0	-	-
Bílý kůň	2	1	Sociální byt	Kontaktní centra

Rádce	1	1	Azylový dům	-
Ochránce	0	0	-	-
Rebel	1	1	Sociální byt	-
Sklář	3	1	Azylový dům, pokud by přestal pít	Kontaktní centra & dům na půl cesty
Zvukař	1	0	-	Kontaktní centra
Květ	1	1	Azylový dům	-
Stolař	1	1	Sociální byt, pokud má trvalé bydliště v ČR	-
Učitel	1	0	-	Kontaktní centra
Pomocník	5	3	Noclehárny & azylové domy & sociální byt	DZR & kontaktní centra
Vrba	4	1	Krizová pomoc	DZR ¹⁹ & kontaktní centra & dům na půl cesty
Ztracený bratr	4	2	Krizová pomoc & sociální byt	DZR & kontaktní centra
Tajněstkař	1	1	Azylový dům	-
Ottawa	1	1	Sociální byt, pokud má trvalé bydliště v ČR	-
Vegan	5	3	Noclehárny & azylové domy & sociální byt	DZR & kontaktní centra
Tasmánský čert	3	1	Noclehárny	Kontaktní centra & terapeutické komunity
Slabé srdce	2	1	Azylový dům	Kontaktní centra
Ibalgin	1	1	Azylový dům	-
Šéfkuchař	3	1	Noclehárny	Kontaktní centra & dům na půl cesty
Pipi	3	2	Noclehárny & azylové domy	Kontaktní centra
Big Beat	2	0	-	Kontaktní centra & terapeutické komunity
Cihla	0	0	-	-
Holubice	4	2	Terapeutické komunity & sociální byt	Kontaktní centra & dům na půl cesty
Vajíčko	5	2	Azylový dům & sociální byt	Kontaktní centra & dům na půl cesty & DZR
de Peyrac	1	1	Azylový dům	-

¹⁹ Domovy se zvláštním režimem

Hraničář	4	2	Noclehárny & azylové domy	Kontaktní centra & terapeutické komunity
Michelin	1	1	Dům na půl cesty	-

Zdroj: Vlastní zpracování

Podíváme-li se na seznam sociálních služeb, které osoby bez domova znaly, ale nemohly by je využít, opakují se zde kontaktní centra, domy na půl cesty, domy se zvláštním režimem a terapeutické komunity. Tento fakt může být ovlivněn výběrem informantů. V případě, že byla při hledání informantů nějaká osoba evidentně pod vlivem drog, nebo měla abstinenční příznaky, nedotazovala jsem se jí. Ve vzorku můžeme tedy najít pouze 3 osoby, které mají nebo v minulosti měly zkušenosti s užíváním drog, a to většinou pervitinu. Ostatních 26 informantů se k drogové závislosti nehlásilo, tudíž i přesto, že kontaktní centra mohli znát od ostatních, sami je nevyužívají a ani nepotřebují. Výsledky za domy na půl cesty mohou být také ovlivněny výběrem informantů, věkový průměr všech dotazovaných byl poměrně vysoký (55,4). Důvodem vysokého věku byl fakt, že spíše starší informanti byli k zastizení když byli sami, neshlukovali se tolik ve velkých skupinách a často byli střizlivější (ať už ve smyslu alkoholu nebo návykových látek). Jediný informant, který málem využil dům na půl cesty, byl Michelin, zabránila mu v tom však jeho tehdejší finanční situace: „Měl jsem možnost v jednom bydlet, ale oni chtěli na začátku hnedka zálohu, ale já jsem na ní neměl tak jsem se na to v****. [...] prostě já jsem v té době neměl žádné peníze a prostě kdybych každý měsíc měl něco platit na co jsem neměl, protože bych neměl žádnou práci a bylo to pro mě odstrašující trošku. [...] Hele slíbil mi, že bych tam mohl být maximálně rok. Já myslím že ten rok by mi stačil abych se dal dohromady, ale neudělal jsem to, tak jsem se dal dohromady až později“ [Michelin, 21.05.2021, 00:44:20]. Nepřítomnost osob ve vzorku, které by potřebovaly využít domovy se zvláštním režimem, také může být ovlivněna výběrem informantům – tato služba je poskytována „osobám, které mají sníženou soběstačnost z důvodu chronického duševního onemocnění nebo závislosti na návykových látkách, a osobám se stařeckou, Alzheimerovou demencí a ostatními typy demencí, které mají sníženou soběstačnost z důvodu těchto onemocnění, jejichž situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné fyzické osoby“ [Zakonyprolidi.cz 2021: online]. Pokud bych tedy narazila na osoby, které by aktuálně potřebovaly pomoc tohoto typu, byly by pravděpodobně vyřazeny ze vzorku. Jedna z osob, se kterou jsem mluvila, ale byla vyřazena. Tvrdila, že je vrahem od svých 4,5 let (bylo již zmíněno v kapitole o rekrutaci informantů 4.2.), je tudíž možné, že tato osoba trpěla nějakou chronickou duševní poruchou a domovy se zvláštním

režimem by jí mohly být nápomocny. Možností bylo narazit i na osoby, které jsou již vyléčeny ze své drogové závislosti nebo užívají prášky na své chronické duševní onemocnění, tento fakt mi však o žádném z informantů není znám a všichni dotazovaní tvrdili, že domovy se zvláštním režimem nikdy nevyužili. Co se týká terapeutických komunit, všichni informanti, kteří o terapii mluvili, ji zmínili ve spojitosti s Psychiatrickou nemocnicí Bohnice, či s terapiemi, které byly poskytovány v době, kdy byl daný informant ve vazbě. Většina osob, která o terapiích mluvila, jimi sama prošla (celkem 5 osob). Ti, kteří terapeutické komunity znali, ale sami je nevyužili, znali někoho, kdo jimi prošel – např. informantka s přezdívkou Tasmánský čert dovedla na protialkoholní oddělení do Bohnic svého přítele, stejně jako informant Big Beat svou tehdejší přítelkyni.

Souhrnem je možné předpokládat, že kdyby znalost sociálních služeb byla v bezdomovecké, ale i většinové společnosti větší, došlo by k vyšší míře využívání těchto služeb, a tudíž i efektivnějšímu a včasnějšímu řešení některých faktorů, které k prohlubování bezdomovectví vedou.

5.1.4 Zhodnocení přínosu sociálních služeb

Předposlední výzkumná otázka zněla: „*Do jaké míry hodnotí informanti využití zmíněných sociálních služeb jako přínosné?*“

Abych dostala odpověď na svou otázku, ptala jsem se informantů, zda nabízené sociální služby pomáhají lidem pouze přežívat, nebo mohou reálně vést k tomu, že jim pomohou dostat se z ulice. 14 osob řeklo, že sociální služby slouží pouze k udržení osob bez domova při životě. 9 osob řeklo, že některé ze služeb mohou napomoci k tomu, aby se bezdomovec dostal zpátky do majoritní společnosti, je to ale možné pouze v případě, že se sám snaží, má vnitřní motivaci. Zbýlých 6 informantů se buď nevyjádřilo, nebo nedokázalo zhodnotit vlastní stanovisko. Sklář je jeden ze zastánců názoru, že sociální služby nabízené v Praze pro osoby bez domova pomáhají přežívat. Vnímá však, že to, jak jsou sociální služby aktuálně nastavené, kromě pomoci kladou překážky pro lehčí shánění práce: „*Heleďte se oni fungujou, ale se oni vám nepomůžou se jako z toho dostat, oni fungujou na tom principu že... heleďte se, chcete oblečení čistý jo, máte na vybranou a budete chodit do práce a budete o hladu a chvílku to vydržíte anebo budete fungovat na jejich režimu. Což znamená, přijdete tam ráno a přijdete tam dejme tomu do těch sedmi hodin, čekáte do devíti hodin na sprchu až vás pustí, pak čekáte do jedenácti hodin až vám dají hadry a do dvanácti až vám dají polívku. A jděte si v té době potom hledat práci. Víte co, to není dobře organizovaný*“ [Sklář,

11.05.2021, 01:05:07]. Informant s přezdívkou Vajíčko nahlíží na přínos sociálních služeb ještě jinou optikou – vnímá udržování bezdomovectví jako byznys. V praxi to dle něj znamená, že sociální služby pomohou lidem na ulici přežívat, ale zároveň si stále udržet status bezdomovce. Na mou otázku, zda si myslí, že sociální služby mohou pomoci člověka vyzdvihnout zpátky do majoritní společnosti, odpověděl: „*Nemůžou nemůžou nemůžou vážně protože ty sociální služby jsou u nás takové, že to je špatně nastaveno. Sociální služby i venku pomůžou přímo najít práci, což tady jako ne to... Takže za mě opravdu ne. Navíc by byli v Čechách sami proti sobě, protože de facto na každou osobu mají dotace, proto je musí takhle udržovat. Tak to vidím já, v Čechách je to byznys*“ [Vajíčko, 20.05.2021, 00:40:36]. Vrba je další informantka, která i přesto, že získala sociální byt, zastává názor, že sociální služby pomáhají pouze přežívat. Získání sociálního bytu připisuje svým administrativním schopnostem a schopnosti „oběhat“ úřady. Armádu spásy komentuje následovně: „*Tam se můžete vykoupat, dají vám tam ručník, dostanete tam zadarmo polívku, chleba, ale prostě nic [důrazně] jinýho*“ [Vrba, 14.05.2021, 00:56:51]. Na konferenci [2006], která se zaměřovala na sociální vyloučení a ztrátu domova došli účastníci k obdobnému názoru, a to, že současně dostupné sociální služby slouží pouze k zabránění hlubšího propadu daného jedince.

Druhou skupinou osob jsou ti, kteří přestože jsou sami na ulici, jsou názoru, že pokud se člověk sám snaží a má motivaci, může se s pomocí dostupných sociálních služeb včlenit do většinové společnosti. Jako dva zastávce této skupiny uvedu informantku Tasmánského čerta a informanta s přezdívkou Hraničář. „*Já si myslím, že i to i to. Že hodně pomáhají těm lidem, to rozhodně. Nebejt těch organizací, tak ty lidi jsou úplně namydlený, takže proto já říkám, já si tohle strašně cením a myslím si i to, že i to, aby se odpíchli, posunuli dál, a protože ty psychologové a sociální pracovníci jsou přece od toho, aby těmhle lidem pomáhali. Ale víte co, oni vám pomůžou, ale záleží na tom konkrétním člověku, jestli chce tu pomoc, jestli ji přijme, jestli se posune dál, to už na nich není*“ [Tasmánský čert, 17.05.2021, 00:06:45]. Hraničář dodává, že je rovněž podstatná délka pobytu na ulici a věk dané osoby: „*Záleží, co ten člověk má za sebou, třeba někdy ano a někdy už je to ztracenej případ. Podle délky [pobytu na ulici] a stáří, a i po psychický stránce, že to třeba už vzdal ten člověk*“ [Hraničář, 20.05.2021, 00:12:34]. Zajímavým ukázkem v datech je, že osoby, které řekly, že sociální služby pomáhají pouze přežívat, mají vyšší věkový průměr (59,1 let) než ty osoby, které nadále věří v návrat do majoritní společnosti (48,3 let). S ohledem na hypotézu Hraničáře jsem vypočítala i průměr délky pobytu těchto osob na ulici. Ti, kteří

nevěří na víc než jen na schopnosti sociálních služeb držet bezdomovce při životě, jsou v průměru 11,9 let na ulici. Ti druzí „pouze“ 8,4 let. Závěrem je tudíž možné říci, že sociální služby lze považovat jako spíše přínosné v tom slova smyslu, že pomáhají přežít a některým napomohou i pryč z ulice. Aby bylo možné služby popsat jako zcela přínosné, muselo by větší procento klientů sociálních služeb z ulice odejít.

Někteří z informantů vyřkli i konkrétní návrhy na úpravy stávajících sociálních služeb. Příkladem je informant Věštec, který i přesto, že je nyní jedním z kandidátů na sociální byt, by rád prosadil, aby v noclehárnách došlo k rozřazování osob na čisté a na špinavé. Smyslem je to, aby „ti čistí“, kteří se o svou hygienu starají, nedostali svrab, blechy, vši. Alternativou by dle jeho názoru také byla nutnost projít sprchou před tím, než bude daná osoba do noclehárny vpuštěna na přespání [Věštec, 07.05.2021]. Otázkou samozřejmě je, zda by tato „další povinnost“ nezapříčinila to, že by více osob bez domova zůstávalo v mrazech venku a umrzlo, případně že by se nerozšířil počet squatů v Praze. Informant Pomocník vyzdvihuje, že pro určitou část této populace je řád a pravidla problém: „*Oni vždycky nadávaj na to, ale tam se nesmí tohle, tak jim říkám, tomuhle se říká řád, to je v nemocnici, to je v každym paneláku, [...] a oni to nechápou. [...] Tak říkaj, to já tam radši nepůjdu*“ [Pomocník, 12.05.2021, 00:14:02]. Prosazení Věštcova nápadu by mohlo vést ke snížení počtu kožních obtíží a různých onemocnění v bezdomovecké populaci.

Pomocník dále vnímá jako problém fakt, že si bezdomovci již zvykli, že pro obživu nemusí nic dělat. Jako příklad potenciálního zlepšení uvedl, že by jídlo muselo být placené nebo odpracované. Ti, kteří by neměli na zaplacení, by mohli zamést ulici, umýt nádobí [Pomocník, 12.05.2021]. Z mého osobního pohledu mi tento nápad připadá dobrý, z druhé strany se opět obávám nezamýšleného důsledku, že by došlo k dalšímu zvýšení frekvence okrádání, jmenovitě těch, kteří si své jídlo (nebo jiné věci) odpracovali.

K funkčnosti a přínosu sociálních služeb se vyjadřuje i Jakub Marek, sociální pracovník a jeden ze zakladatelů iniciativy *Bezdomovci, lidé jako my*. „*Systém neřeší celou otázku bezdomovectví – bez dlouhodobých programů a koncepcí mnozí klienti nejsou schopni vrátit se do společnosti. (...). Je nezbytné vybudovat komplexní systém služeb, kde by byla propojena prevence, sociální a návazné služby zaměřené na primární, sekundární i terciární příčiny bezdomovectví*“ [Marek et al. 2012: 144].

Tuto kapitolu bych ráda uzavřela konstatováním, že ať už sociální služby pomáhají jenom přežít, nebo napomáhají osobám bez domova dostat se z ulice, jejich stávající podoba tak či onak zachraňuje mnoho životů. Buď tyto sociální služby poskytují stravu,

nebo nabízí osobám bez domova možnost přenocování, když jsou venku mrazy (a nejen tehdy). Bez pomoci těchto služeb by situace osob bez domova byla ještě beznadějnější [Vágnerová et al. 2018]. Jeden z informantů shrnuje pomoc sociálních služeb do jedné věty: „*Nebejt těhletěch organizací tak polovička [osob bez domova] už je po smrti*“ [Sklář, 11.05.2021, 00:26:58].

5.1.5 Existence sociální služby, která by významně pomohla

Poslední výzkumná otázka, která mě v mé diplomové práci zajímala, byla, zda existuje sociální služba, která by dle informantů mohla významně zlepšit jejich aktuální životní situaci.

Marie Vágnerová, česká psycholožka a spisovatelka zabývající se mimo jiné tematikou bezdomovectví, zmiňuje v jedné ze svých publikací s názvem *Bezdomovectví ve středním věku*, že: „*V Praze by bylo vhodné zřídit cca 10 nízkoprahových center s omezenější kapacitou, kde by byl možný individuální přístup*“ [Vágnerová et al. 2018: 286]. Problematika sociálních služeb zaměřených na osoby bez domova byla probrána i na konferenci v roce 2006: „*V první řadě je třeba si uvědomit, že problém bezdomovectví nemá přesné hranice. Ve spojitosti s řešením celé řady dílčích faktorů, s nimiž se bezdomovci setkávají, můžeme charakterizovat rozsah a velikost fenoménu života lidí bez střechy nad hlavou za neohraničený. Sociální práce vykonávaná ve prospěch této cílové skupiny přináší do své praxe nutnost přijetí celé řady individuálních politik*“ [Konference 2006: 16]. I přesto přišli informanti s několika nápady, jaká služba by jim významně pomohla.

- Pomoc i osobám, které sice na ulici nejsou, jsou ale nadále ohroženy bezdomovectvím; např. informantka Vrba i přesto, že má sociální byt, nemá dostatek financí na nové oblečení či pravidelný příjem stravy. Dle jejích slov však byla v Armádě spásy odmítnuta, když řekla, že má sociální byt [Vrba, 14.05.2021].
- Samotná dostupnost sociálního bytu je řadou osob vnímána jako možnost záchrany z jejich aktuální životní situace. Květ a Stolař se shodují, že by jim vyhovoval sociální byt, kde by jim někdo poskytl i oběd, protože vědí, že nemají dostatek financí na pravidelnou stravu. Počítají s tím, že by tam byl nějaký měsíční poplatek. Standardní byt v Praze by pro ně nebyl kvůli výši nájemného možný [Květ & Stolař, 11.05.2021].
- Čtyři informanti zmínili, že jim nebylo zapláceno za jejich odpracované hodiny. Někteří se přiznali k tomu, že se jednalo o práce na černo bez smlouvy, „normální“ práci nemohou mít kvůli exekucím. Jako pomoc by vnímali existenci advokáta, který by s nimi

tuto situaci nějak řešil. Obdobnou pomoc by jistě ocenil informant s přezdívkou Vajíčko: „není problém najít práci, problém je, aby vám jí zaplatili a bohužel právní úprava zákonů České republiky vypadá dosti špatně a člověk si musí dávat bacha“

[20.05.2021, 00:01:07].

- Zbavení exekucí nebo minimálně odpuštění dluhů, které se nasčítaly díky vysokým úrokům. Někteří informanti mají dluhy ve výši stovek tisíc a již rezignovali na myšlenku, že by byli schopni takto vysoké částky někdy splatit. „Já jsem spočítal, že kdybych měl pracovat, aby mi zůstalo měsíčně nějakých 7 680 korun dejme tomu, tak to bych se dožil 110 let, rekordman“ [de Peyrac, 20.05.2021, 00:28:08]. Pokud chtějí a potřebují, aby jim z výdělku zůstal dostatek financí, často se uchylují k práci na černo. Tento výsledek potvrzuje i Vágnerová se svými kolegy, kteří tvrdí, že „systém exekucí vyrábí ‚příživníky‘, protože klienti raději hledají práci na černo. Zároveň chybí regulace dluhů a ne všechny dluhy vznikají oprávněně“ [2018: 283].
- Služba, která by sháněla práci rychleji a s vyšším výdělkem, než jakou aktuálně nabízí nízkoprahová centra. Několik informantů zmínilo, že by rádi pracovali, ale práce sehnané přes nízkoprahová denní centra nabízí pouze nízké výdělky, ze kterých jim už nic nezůstane. Jindy musí čekat celé týdny, než se naskytne práce, která by odpovídala jejich schopnostem a možnostem. Informant Sklář, který je jednou z těchto osob, však vnímá, že by práce měla být nabízena pouze osobám, které se snaží se sebou něco dělat: „kdyby měla existovat nová sociální služba [...], tak hlavně aby měla nějaký smysl, aby měla nějaký pravidla a ty pravidla, ne podporovat alkoholiky a tydlecty, ale pomáhat prostě těm, který to potřebují, to znamená že, dobrý den pane prosím vás a máte zájem o práci [...], tady máte deset dní na to, abyste se dal dohromady a tady za těch deset dní nám ukážete, jestli teda budete poslušněj aby to vůbec mělo nějakou cenu, protože my nepotřebujeme žít nějaký příživníky, je to tak, já si to myslím“ [11.05.2021, 01:43:16].
- Vydávání jídla i pro osoby, které mají nějaké diety, či speciálně upravenou stravu, například bezlepkovou dietu. Tuto službu by ocenil informant Vegan. Osoby na ulici se speciálními stravovacími omezeními tráví více času hledáním potravy, která odpovídá jejich zdravotním komplikacím. Tento čas by mohl být věnován jiným aktivitám, které by vedly ke začlenění do většinové společnosti.
- Jeden z informantů s přezdívkou Ztracený bratr zmínil i koncept Housing First (Bydlení především) jako velmi užitečnou cestu ke snížení počtu osob bez domova: „Já vám to řeknu upřímně ty sociální služby jsou nanic, to všechno slouží jenom k udržování toho

bezdomovectví. Je jedinej způsob, jak se s bezdomovectvím vyrovnat, a to je na co teďka přišli jako na velikej objev ve Finsku, říkaj tomu Home First. Je jedinej způsob, jak zlikvidovat bezdomovectví, a to tak, aby ty lidi bydleli“ [14.05.2021, 00:23:29]. Koncept Housing First byl již pilotně testován v České republice, konkrétně v Brně. Ukázalo se, že po roce bydlení bylo 96 % ubytovaných rodin schopno platit nájem. V roce 2019 MPSV vyhlásilo Výzvu č. 108 na podporu tohoto konceptu, o dotaci se mohly přihlásit jak obce, organizace zřizované obcemi, tak i neziskové organizaci [MPSV 2021b]. Vzhledem k vybrané cílové skupině jsem pracovala detailněji s konceptem Housing Ready. Rozdíl mezi tímto konceptem a konceptem Housing First je vidíme na obrázku č. 10.

Obrázek č. 10: Rozdíl mezi Housing Ready a Housing First

Zdroj: MPSV 2021b: online

Marek a kolegové se vyjadřují přímo ke dvěma výše zmíněným bodům, a to k dostupnosti sociálních bytů a ke zaměstnání: „je nezbytné vytvořit dostupné bydlení pro nízkopříjmové rodiny i pro jednotlivce. Jedná se hlavně o podporované sociální bydlení, výstavbu menších bytů. Otázku finančních zdrojů lze řešit alternativním zaměstnáním, které by nabídlo pracovní místa pro jedince diskriminované na trhu práce, a státní podporou při procesu oddlužení či pomoci v případě neschopnosti výkonu práce“ [2012: 146].

V knize *Bezdomovectví ve středním věku* autoři představují několik dalších řešení

problematiky osob bez domova, která jsem v rámci svého výzkumu od informantů neslyšela, ale považuji je za přínosné nápady. Vyjmenuji je zde pouze ve zkratce [Vágnerová et. al 2018: 283-285]:

- Osoba důchodového věku na ulici by měla mít nárok na základní důchod, přestože neodpracovala potřebný počet let.
- Generace dětí, která byla odchována na dávkách, by měla být informována o rizicích, která se s tím pojí.
- V rámci politiky zaměstnanosti existují chráněná místa pro osoby s handicapem; podobný přístup by se mohl aplikovat i na bezdomovce.
- Edukace na téma bezdomovectví sloužící ve školách jako prevence, ale i jako snaha o destigmatizaci této části populace.
- Adekvátní finanční ohodnocení sociálních pracovníků, které by potenciálně vedlo ke snížení míry jejich frustrace a apatie, o nichž někteří z informantů mluvili²⁰.
- Zřízení azylových domů, ve kterých mohou být klienti i s vlastními zvířaty.
- Zřízení azylových domů pro chronicky nemocné osoby bez domova (i chronicky psychicky nemocné).
- Zřízení terénního multidisciplinárního týmu, jehož součástí bude sociální pracovník, zdravotník, psychiatr, případně terapeut a adiktolog.
- Podpora peer pracovníky v nízkoprahových denních centrech.

Tuto kapitolu bych chtěla ukončit s myšlenkou týkající se aktuálního nastavení sociálních služeb. Zdá se, že nynější služby jsou směřovány pouze na určitou část bezdomovecké populace, a to té, která se jeví být soběstačnou, motivovanou. K významnému snížení bezdomovectví ale může dojít pouze v případě, že dostanou šanci i ti, kteří ztratili víru v sebe sama a život na ulici je semlel.

5.2 Diskuze použitých metod

V následující kapitole bych se ráda zaměřila na alternativní řešení použité výzkumné metody. Mnou vybranou strategii považuji vzhledem k neexistující opoře výběru a ke komplikované cílové skupině jako nejideálnější ve spojitosti s mým výzkumným problémem. Neznamená to však, že by data nebylo možné sbírat i jinou metodou.

²⁰ Dodatek autorky

Z kvalitativních metod by bylo jistě zajímavé provést jako alternativu zúčastněné pozorování. Je však podstatné říci, že je také extrémně časově náročné, pravděpodobně i nebezpečnější. Mohlo by však být variantou k polostrukturovaným rozhovorům, aby se například potvrdil pozitivní/negativní vztah k alkoholu či návykovým látkám nebo samotná frekvence využívání sociálních služeb. Nicméně existuje několik prací v České republice, které pro zkoumání bezdomovecké komunity zúčastněné pozorování využily. Jedná se o práci s názvem *Antropologův den mezi „klienty represe“: zúčastněné pozorování bezdomovců ve středně velkém městě* [Hejnal 2012], o práci z roku 2011 *Bezdomovectví jako přístup k životu* [Holpuch] a o práci Vašáta z roku 2012 s názvem *Mezi rezistencí a adaptací: Každodenní praxe třídy nejchudších*. Hejnal [2012] uskutečnil své zúčastněné pozorování 26.7.2012 a výstupem jeho práce byla vizualizace denní cesty informantů mezi signifikantními místy. Holpuch [2011] provedl týdenní zúčastněné pozorování, během něhož byl v přestrojení za bezdomovce v centru hlavního města Prahy. Cílem jeho práce bylo získat zkušenosti života osob bez domova, dokázat, že součástí bezdomovectví je i generování vlastních hodnot a norem. Vašátův výzkum [2012] je prezentován na základě pozorování cílové skupiny ve městě Plzeň v období srpen až listopad 2010. Se svými informanty trávil čas několik dní v týdnu většinou od jedné hodiny do šesté, jednou také strávil noc v ilegálním squatu. Svým výzkumem se mj. snažil dokázat, že dny bezdomovce jsou nabitě aktivitami. Zajímavá je i práce Andersona [1923] s názvem *The Hobo: The Sociology of the Homeless Man*, kterou lze považovat za první sociálně-vědní tvorbu věnující se bezdomovectví. Anderson popisuje tuto cílovou skupinu jako osoby, které žily bez rodiny a často i bez střechy nad hlavou. Na život si vydělávaly jako nárazoví dělníci. Jako důvody pro vznik tzv. Hobo autor uvádí sezónnost prací, nezaměstnanost, životní krize, diskriminace, tuláctví, ale i poruchy osobnosti. V knize uvádí, že jeho otec i on sám byli po nějakou dobu součástí této skupiny.

Co se týká kvantitativních metod, alternativou pro můj výzkum by bylo dotazníkové šetření. Data by byla strukturovanější, odpadl by čas na přepis rozhovorů, zpracování dat by bylo tudíž také méně komplikované. Na druhou stranu jsem se právě díky polostrukturovaným rozhovorům dozvěděla řadu informací, které jsem zjistila díky doptávání se. Zároveň jsem měla možnost jednotlivé služby informantům vysvětlit několika různými způsoby a mohla jsem flexibilně reagovat v případě, že potřebovali pomoci (například jednomu páru jsem volala do azylového domu kvůli dotazu na volná místa).

Polostrukturovaný rozhovor je tedy dle mého názoru pořád nejlepší volbou, protože

se lépe navazuje kontakt s takto specifickou cílovou skupinou a lépe vzniká důvěra vůči výzkumníkovi. Na druhou stranu je významně časově náročnější, než by tomu bylo například u dotazníkového šetření v nízkoprahových centrech.

5.3 Omezení práce

Určitá omezení práce byla bohužel jasná již před začátek samotného sběru dat a i přes snahu o jejich minimalizaci nelze říci, že by do výzkumných výsledků vůbec nevstupovala. První omezení práce bylo spojeno s výběrem samotné cílové skupiny, tedy osob bez domova. Jelikož se jedná o skupinu osob, která je hůře zastižitelná, rekrutace informantů byla časově náročnější, než je tomu standardem u řekněme běžnějších cílových populací. Druhá problematičtější část výzkumu se týkala sociální desirability. Sociální žádoucnost, tedy desirabilita je jedna z možných forem zkreslení výsledků, kterou informant může vytvářet jak vědomě, tak nevědomky. Zkreslení vzniká nepravdivým, nepřesným odpovídáním na dotazy výzkumníka či odlišným chováním informanta, než by tomu tak bylo bez přítomnosti badatele. Informant se snaží ukazovat se v lepším světle. Eliminace vlivu sociální žádoucnosti je obtížná [Ježek et al. 2006]. V rámci mého výzkumu jsem se snažila tento vliv snížit informováním informanta o anonymitě dat, o cílech práce, která má sloužit jako pomoc této cílové skupině, což se ale může stát pouze za prezentování pravdivých informací. Informanti byli taktéž informováni o tom, že žádná odpověď není špatná a zajímá mě vše, co mi k dané tematice chtějí povědět.

Určitá omezení práce vyvstala až při samotném sběru dat. Jedním z nich je možné zkreslení cílové skupiny výběrem informantů výzkumníkem. Z důvodu vlastní bezpečnosti jsem si vybírala osoby mimo velké skupiny, na dobře viditelných místech a ty, které vypadaly střízlivě, ať už mluvíme o požívání alkoholu či návykových látek. I to může být důvodem, proč průměrný věk informantů je vyšší. Mladší osoby bez domova, které jsem potkávala, se často projevovaly agresivně a ne zcela střízlivě.

Další omezení práce shledávám v neúplných informacích poskytnutých informanty. Pro tyto osoby bez domova jsem byla zcela cizí osobou, která se jich ptá i na různá, pro ně možná citlivá témata. Pár otázek tudíž nebylo informanty cíleně zodpovězeno, na některé jiné informace si informanti zase nemohli vzpomenout, což však není specifikem této cílové skupiny, ale může se stát v průběhu jakéhokoliv výzkumu.

5.4 Doporučení pro budoucí výzkum

Ráda bych začala s doporučením týkajícím se samotné cílové skupiny a její rekrutace. Zaměstnanci nízkoprahových denních center, se kterými jsem měla možnost kvůli výzkumu komunikovat, byli velmi ochotní a nápomocní. V případě tvorby práce na téma bezdomovectví doporučuji zeptat se i jich, ať už na informace z pohledu sociálních pracovníků, případně na pomoc s rekrutací osob bez domova, se kterými denně pracují.

Další doporučení by se týkalo výběru odměny pro informanty. Jak jsem již výše zmiňovala, odměnou za rozhovory pro můj výzkum byla deka, peníze či jídlo. Deky byla pro část informantů vítanou odměnou, někteří naopak již měli spacáky nebo se báli, že by jim deku někdo chtěl ukrást. V rámci výzkumu několik osob zmiňovalo, že v zimě jsou azylové domy, a především noclehárny plné, a proto musí přespat někde na ulici, což je vzhledem k mrazům často nebezpečné. Doporučuji budoucím výzkumníkům pořídit jako odměnu pro informanty spacáky, které budou zajisté mezi osobami bez domova vítané – musí se však jednat o spacáky do mrazu, aby v nich mohli např. v únoru bez problému přečkat noc. Vítanou odměnou by také mohly být skládací deštníky, jak mi jeden z informantů sám napověděl.

Co se týká budoucích výzkumů tematiky, bylo by zajisté zajímavé zjistit pohled majoritní společnosti na efektivitu sociálních služeb zaměřujících se na osoby bez domova, stejně tak jako vytvořit výzkum zaměřující se na evaluaci efektivity těchto služeb z pohledu poskytovatelů sociálních služeb. Má práce se snažila na sociální služby nahlížet z pohledu osob bez domova, nelze však říci, že jiné cílové populace by efektivitu a možnosti sociálních služeb hodnotily stejně. Zajímavá by rovněž mohla být komparace osob bez domova napříč státy, ať už ve spojitosti s jejich informovaností o sociálních službách, o příčinách jejich bezdomovectví apod. Pro takový typ výzkumu by však bylo potřeba, aby výzkumník mluvil vždy mateřskou řečí informantů, aby zde neprobíhala selekce informantů na základě jazykové bariéry. Velmi zajímavý výzkum by vznikl také longitudiálním měřením osob bez domova. Vzhledem k náročnosti zastihnout tyto osoby na jednom místě by se však také jednalo o nejjednodušší výzkum.

6. Závěr

V rámci výzkumu jsem se zaměřila na výčet sociálních služeb, které jsou nebo by mohly být osobami bez domova využívány. Zajímalo mne, do jaké míry o těchto sociálních službách informanti vědí, zda je někdy využili a v případě, že využili, jak je hodnotí. Jelikož je problematika bezdomovectví komplexním problémem, který přesahuje rozpětí diplomové práce, je nutné tento výzkum brát jako náhled do problematiky, nikoliv jako celkový obrázek o bezdomovectví.

Došla jsem ke zjištění, že valná většina informantů není spokojena se svou současnou životní situací. Důvodem je nejen jejich bezdomovectví, ale celá řada dalších faktorů, mezi které můžeme řadit například finanční problémy, tedy dluhy, exekuce, problémy sehnat zaměstnání, případně získat výplatu za odvedenou práci. Mezi dalšími problémy jmenovali informanti také mezilidské vztahy, a to často se svými nejbližšími, ať už se jednalo o rodiče, sourozence, děti, vzdálenější příbuzné či partnery. Často byly zmiňované i zdravotní obtíže, kupříkladu diabetes, alergie, ale i kožní onemocnění, které chytili v některých sociálních zařízeních, či od jiných bezdomovců (svrab, vši a jiné). Nespokojenost se stávající situací pramenila u některých informantů i z aktuální podoby světa, ať už mluvíme o technologickém vývoji či politické scéně v České republice. Významným problémem této komunity je také pravidelné okrádání (většinou včetně dokladů) ostatními bezdomovci, ale i členy majoritní společnosti. Zmínění ostatní bezdomovci jsou rovněž důvodem časté nespokojenosti, „ti druzí“ jsou mnohdy nevychovaní, špinaví, agresivní, nebezpeční a obecně prezentují dno společnosti. Nepřekvapivé jsou i konflikty některých informantů s policejní složkou. To vše se odráží na psychice bezdomovců, kteří následně zažívají pocity bezmoci, nestability, úzkosti, zlosti.

Co se týká využívání jednotlivých sociálních služeb, nejznámější a nejvyužívanější jsou nízkoprahová denní centra. Každý z informantů, kdo toto zařízení znal (28 osob z 29), ho také využíval. Na druhém místě je pak nejvyužívanější sociální poradenství (86,4 %), důvodem je nejen snaha o nalezení práce, ale i vyhledávání pomoci s vyřizováním dokladů, které byly odcizeny. Na třetím místě se nachází noclehárny, kterých využilo 75,9 % osob. Naopak málo osob využilo terapeutické komunity (5 osob většinou kvůli alkoholové závislosti), sociální byty (3 osoby), což je zřejmě způsobeno jejich špatnou dostupností, dále 3 osoby využily služeb kontaktních center, zde mohlo dojít k ovlivnění výsledku výběrem

informantů, neboť kontaktní centra slouží pouze pro drogově závislé. Nejméně byla využita krizová pomoc, a to pouze jedním informantem. Domovy na půl cesty a domovy se zvláštním režimem nebyly využity žádným z informantů.

V rámci výzkumu mě také zajímala znalost doposud nevyužitých sociálních služeb. Informanti v průměru znali o 1,1 služby více než kterých aktuálně využívají nebo v minulosti využívali. Tento průměr se týká služeb, kterých by vzhledem ke svým charakteristikám (například věk, závislosti apod) mohli využít. Odhlédneme-li od unikátnosti jednotlivých informantů a od faktu, kterou službu oni sami mohou využít, je průměr znalosti služeb vyšší, a to o 2,17.

Diplomová práce rovněž přináší zhodnocení informantů, zda sociální služby, které jim jsou nyní dostupné, pomáhají pouze udržet je při životě, nebo reálně mohou vést k tomu, že se daná osoba dostane zpátky do majoritní společnosti. 14 osob z 29 řeklo, že tyto služby pomáhají pouze k zachování života, 9 osob je názoru, že aktuální podoba služeb může pomoci pryč z ulice v případě, že se bezdomovec sám snaží a má vnitřní motivaci. Zajímavým faktem je, že osoby, které méně věřily sociálním službám, byly v průměru starší než osoby, které věřily v cestu pryč z ulice (59,1 let versus 48,3 let). Pesimističtější část informantů také strávila na ulici více let než optimističtější část dotazovaných (11,9 let versus 8,4 let).

Informanti byli taktéž požádáni, aby se zamysleli nad tím, co by jim významně pomohlo jejich životní situaci zlepšit a navrátit se do většinové společnosti. Byla zmíněna pomoc neziskových organizací, které nyní pomáhají pouze osobám bez domova; měly by pomáhat i osobám, které sice již na sociální byt dosáhly, nemají ale nadále dostatek financí na stravu či oblečení. Další návrh se týkal většího počtu a lepší dostupnosti sociálních bytů pro širší skupinu bezdomovců. Jako další pomoc by vnímaly osoby bez domova existenci služby, která by řešila nevyplacení mzdy zaměstnavatelem za odpracované hodiny (přestože se často jedná o práci na černo). Ve spojitosti s prací by byla také oceněna služba, která by byla schopna sehnat lidem bez domova práci s vyšším výdělkem a navíc rychleji, než je tomu v současné době prostřednictvím nízkoprahových denních center. Významnou pomocí by bylo rovněž odpuštění exekucí, případně snížení částky, kterou má daná osoba zaplatit. Někteří informanti vnímají, že nemají šanci dluhy v této výši již do konce života splatit. V neposlední řadě by byl vítán i samotný koncept Housing First, který poskytuje osobám bez domova přímo bydlení.

Dle mého názoru diplomová práce přináší pohled nejen na informovanost osob bez

domova ve spojitosti se sociálními službami, ale poskytuje zároveň informace týkající se typologie bezdomovectví (ETHOS), příčiny bezdomovectví, které jsou zajímavé jako samostatné příběhy, či ve spojitosti s dalšími proměnnými. Vnímám, že práce by mohla být přínosná pro další výzkumníky, kteří plánují s touto cílovou skupinou poprvé pracovat. I pro osoby, které otázka bezdomovectví vůbec nezajímá, může být práce zajímavá pro informace o silných i slabých stránkách polostrukturovaných rozhovorů, o tematické analýze či pro informace o technikách výběru informantů. Součástí práce jsou také informace o sociálních službách a o sociálním systému České republiky.

Věřím, že práce napomůže lepšímu porozumění osob bez domova, jejich životnímu stylu, jejich problémům, jejich náhledu na rozsah i funkčnost sociálních služeb, které jsou jim nabízeny a poskytovány.

Summary

During my research, I have focused on a list of social services, which either are or could be used by homeless individuals. I was interested in finding out how well are informants aware of these social services, whether they have used them and how they rated them in such case. We must look at this research only as a preview of this problematic and not its full description, considering the fact that the issue of a homeless situation is a complex subject that exceeds a range of a diploma thesis.

I have reached an ascertainment that a large majority of the responders is not satisfied with their current life situation. The reason for this is not only their homeless situation; however, we can list multiple other factors such as financial struggles: debts, distraint, problem with finding work or receiving a salary for completing a job. Interhuman relations is another issue listed by the respondents, which often occurs within the closest family: parents, siblings, children, extended family, or partners. Medical problems were also mentioned often, for example diabetes, allergies, as well as skin diseases, which they could be infected by in either social establishments or from other homeless people (itch, lies etc.). Dissatisfaction with the current situation can also come from a current world development, a technological evolution or political circumstances in the Czech Republic. A theft is also a significant problem in this community, which can be executed by both homeless people and members of the majority society. The other homeless people mentioned earlier are also a reason to discontent. “The others” are frequently ill mannered, dirty, aggressive, and dangerous and they represent the very bottom of a society. A conflict between a police force and some of the respondents is not surprising either. All of these obstacles reflect on homeless person’s psyche that can be further developed into feelings of helplessness, instability, anxiety, and anger.

Low threshold day centers are most famous and most used when it comes to utilizing social services. They were used by every respondent who was aware of it (28 out of 29 persons). The second place belongs to social consultancies (86,4 %) where they aspire to find work as well as help to set up personal documents that have been stolen. Homeless shelters that are used by 75,9 % are on a third place. In contrast, only 5 individuals used services of a therapy community due to an alcohol addiction. 3 persons used social housing, which is probably due to its poor availability. Help in crisis was the least utilized with only one respondent. A halfway-house and homes with special arrangements were not used by

any of the informants.

I was also intrigued by the general knowledge of not yet utilized social services. The informants were aware of 1.1 services more than what they are currently using or have been using in the past. This average includes services that may have been used considering user's characteristics such as age, addictions etc. If we look past the uniqueness of each answerer as well as the fact which services may be used, the average of the general knowledge rises by 2.17.

This diploma thesis also brings evaluation of the answerers, whether the social services, which are available to them, are merely helping them to stay alive or they can realistically lead to a point when a specific individual can return to the society. 14 out of 29 people have said that these services are only helping preserving life. 9 persons think that the current form can guide people off the streets only if the homeless person aspires to do so and is internally motivated.

An interesting fact is that individuals who trusted the social services less are older in average than those who believe in an option to get off the streets (59.1 vs. 48.3 years). Informants with a pessimistic approach also spent more years on streets than the optimistic thinking part of the questionees (11.9 vs. 8.4 years). Answerers were also asked to reflect on what could significantly help their life situation and could bring them back to major society. I have mentioned the help of non profit-making organizations, which help only homeless people at the moment. However, they should help also people who do not have enough of financial resources for food and clothes despite having an access to social housing. Another suggestion involved a larger amount and a better availability of social housing for larger group. Existence of another service, which would deal with employers who do not want to pay for a job done even though it is commonly off the books, would be perceived as an additional help. Furthermore, a service, which would be able to find a job with a higher salary in a shorter time than low threshold day centers, would be also appreciated. A debt relieve and/or reducing its amount would be a remarkable help. Some of the informants feel like they will never be able to pay off their risen debts. Last, but not least, a Housing First concept, which offers homes to homeless people, would be also welcomed.

In my opinion, this diploma thesis does not only bring an overview of a general knowing about social services but it simultaneously provides information concerning homeless typology (ETHOS) and causes for homelessness, which are interesting to perceive as individual stories as well as in connection to other variability. I am aware of the fact that

this thesis could be enriching for other researchers who plan to work with this target group for the first time. Even people who are not interested in the matter of homelessness at all can find this thesis interesting with its strong and weak points of semi-structured interviews, subject analysis information, or information about choosing the respondents techniques. Information about social services and social system of the Czech Republic is also part of this thesis.

I believe that this thesis will help to perceive homeless people better, as well as their life style, their problems, and their preview of range and functionality of social services that are offered and provided to them.

Přílohy

Obrázek č. 1: Typologie ETHOS

Koncepční kategorie	Operační kategorie	Životní situace	Generická (druhová) definice	Národní subkategorie	*	
BEZ STRECHY	1 Osoby přežívající venku	1.1 Veřejné prostory nebo venku (na ulici)	Osoby přežívající na ulici nebo ve veřejně přístupných prostorech bez možnosti ubytování	1.1.1 Osoby spící venku (např. ulice, pod mostem, nádraží, letiště, veřejné dopravní prostředky, kanály, jeřkyňe, odstavené vagony, stany, garáže, přádelny, sklepy a půdy domů, vraky aut)	b	
		2 Osoby v nolehárně	Osoby bez obvyklého bydliště, které využívají nízkoprahové nolehárny	2.1.1 Osoby v nízkoprahové nolehárně 2.1.2 Osoby sezonně užívající k přenocování prostory zařízení bez lůžek	b b	
BEZ BYTU	3 Osoby v ubytovnách pro bezdomovce	3.1 Azylový dům pro bezdomovce	Osoby v azylových domech s krátkodobým ubytováním	3.1.1 Muži v azylovém domě	b	
				3.1.2 Ženy v azylovém domě	b	
		3.2 Přechodná ubytovna s krátkodobým ubytováním, které nemají vlastní bydlení	Osoby ve veřejných ubytovnách s krátkodobým ubytováním, které nemají vlastní bydlení	3.2.1 Osoby ve veřejné komerční ubytovně (nemají jinou možnost bydlení)	b	
				3.2.2 Osoby v přístřeší po vystěhování z bytu	b	
		3.3 Přechodné podporované ubytování	Bezdomovci v přechodném bydlení se sociální podporou	3.3.1 Bydlení s podporou výslovně určené pro bezdomovce neexistuje	a	
				3.3.2 Ženy ohrožené domácími násilím pobývající v azylovém domě	a	
		4 Osoby v pobytových zařízeních pro ženy	4.1 Pobytové zařízení pro ženy	Ženy ubytované v krátkodobě v zařízeních z důvodu ohrožení domácími násilím	4.1.1 Ženy ohrožené domácími násilím pobývající na skryté adrese	a
					4.1.2 Ženy ohrožené domácími násilím pobývající v azylovém domě	a
		5 Osoby v ubytovnách pro imigranty	5.1 Přechodné bydlení (azylová zařízení pro žadatele o azyl)	Imigranti v přechodných ubytovnách z důvodu imigrace	5.1.1 Žadatelé o azyl v azylových zařízeních	a
					5.2 Ubytovny pro migrující pracovníky	a
6 Osoby před opuštěním instituce	6.1 Věznice a vazební věznice	Bez možnosti bydlení po propuštění	6.1.1 Osoby před opuštěním věznice	a		
			6.2 Zdravotnická zařízení	a		
			6.3 Zařízení pro děti	a		
7 Uživatelé dlouhodobější podpory	7.1 Pobytová péče pro starší bezdomovce	Senioři a osoby invalidní dlouhodobě ubytované v azylovém domě	7.1.1 Muži a ženy v seniorském věku nebo invalidě dlouhodobě ubytované v azylovém domě	b		
			7.2 Podporované bydlení pro bývalé bezdomovce	a		

* Použití zkratk v posledním sloupci – Stupeň ohrožení: a – ohrožené osoby, b – bezdomovce

Konceptní kategorie	Operační kategorie	Životní situace	Generická (druhová) definice	Národní subkategorie	*
NEJISTÉ BYDLENÍ	8 Osoby žijící v nejistém bydlení	8.1 Přechodné bydlení u příbuzných nebo přátel	Přechodné bydlení u příbuzných nebo přátel	8.1.1 Osoby přechodně bydlící u příbuzných nebo přátel (nemají jinou možnost bydlení)	a
		8.2 Bydlení bez právního nároku	Bydlení bez právního nároku, nezákonné obsazení budovy	8.2.1 Osoby bydlící v bytě bez právního důvodu 8.2.2 Osoby v nezákonné obsazené budově	a b
	9 Osoby ohrožené vystěhováním	8.3 Nezákonné obsazení pozemku	Nezákonné obsazení pozemku	8.3.1 Osoby na nezákonné obsazeném pozemku (zahradkářské kolonie, zeměnice)	b
		9.1 Vypověď z nájemního bytu	Vypověď z nájemního bytu	9.1.1 Osoby, které dostaly vypověď z nájemního bytu	a
		9.2 Ztráta vlastnictví bytu	Ztráta vlastnictví bytu	9.2.1 Osoby ohrožené vystěhováním z vlastního bytu	a
	10 Osoby ohrožené domácím násilím	10.1 Policejné zaznamenané domácí násilí	Případy, kdy policie zasáhla k zajištění bezpečí oběť domácího násilí	10.1.1 Osoby ohrožené domácím násilím – policejné zaznamenané případy – oběti	a
		11 Osoby žijící v provizorních a neobvyklých stavbách	11.1 Mobilní bydli	Mobilní bydli, které není určeno pro obvyklé bydlení	11.1.1 Osoby žijící v mobilním bydli, např. maringotka, karavan, hausboot (nemají jinou možnost bydlení)
	11.2 Neobvyklá stavba		Nouzový přístřešek, bouda, chatrč, barák	11.2.1 Osoby žijící v budově, která není určena k bydlení, např. osoby žijící na pracovišti, v zahradních chatkách se souhlasem majitele	a
	11.3 Provizorní stavba		Provizorní stavba	11.3.1 Osoby žijící v provizorních stavbách nebo v budovách např. bez kolaudace	a
	12 Osoby žijící v nevhodném bydlení	12.1 Obydlené neobvyklé byty	Bydlení v objektu označeném podle národní legislativy jako nevhodné k bydlení	12.1.1 Osoby žijící v nevhodném objektu – obydli se stalo nezpůsobilým k obývání (dílive mohlo být obvyklé)	a
13 Osoby žijící v přelidněném bytě		13.1 Nevyšší národní norma definující přelidnění	13.1.1 Definované jako překračující nejvyšší normu podle rozměru nebo počtu místností	a	

* Použité zkratky v posledním sloupci – Stupeň ohrožení: a – ohrožené osoby, b – bezdomovci

Zdroj: Feantsa 2021: online

Obrázek č. 2: Leták noclehárny pro muže na Žižkově

NOCLEHÁRNA PRO MUŽE ŽIŽKOV

*NADĚJE

Zdroj: Naděje 2020: online

PROČ TU JSME *

POSKYTUJEME PŘENOCOVÁNÍ MUŽŮM BEZ DOMOVA A POMÁHÁME S ŘEŠENÍM JEJICH SITUACE.

KDO MŮŽE VYUŽÍT NAŠE SLUŽBY *

MUŽI BEZ DOMOVA VE VĚKU OD 18 LET.

CO NABÍZÍME *

PŘENOCOVÁNÍ, MOŽNOST OSOBNÍ HYGIENY, PORADENSTVÍ.

KDY NEMŮŽEME UBYTOVAT *

ZÁJEMCE MÁ JINOU MOŽNOST NOCLEHU, JEHO ZDRAVOTNÍ STAV VYŽADUJE POBYT V NEMOCNICI NEBO NENÍ DOSTATEČNĚ SOBĚSTAČNÝ. UBYTOVÁNÍ JE NEVHODNÉ PRO MUŽE, KTERÍ ŠPATNĚ SNÁŠÍ KOLEKTIVNÍ SOUŽITÍ.

KOLIK NOCLEH STOJÍ A KDY JE OTEVŘENO *

40 Kč/noc, 19.00-7.00 (V DENNÍCH HODINÁCH JE ZAVŘENO).

JAK SI NOCLEH ZAJISTIT *

POŽÁDEJTE O NOCLEH V DENNÍCH CENTRECH, KTERÁ JSOU U TRAMVAJOVÉ ZASTÁVKY HLAVNÍ NÁDRAŽÍ (LINKY 5, 9, 26).
PRO ZÁJEMCE DO 26 LET, +420 222 243 434:
BOLZANOVA 7, PRAHA 1, PO-PÁ 8.00-16.00
PRO ZÁJEMCE OD 26 LET, +420 775 868 860:
U BULHARA 46, PRAHA 1, PO-PÁ 8.30-16.30

KOLIK LIDÍ MŮŽEME UBYTOVAT *

MÁME 20 LŮZEK V JEDNĚ SPOLEČNĚ MÍSTNOSTI.

KONTAKT *

NADĚJE PRAHA-ŽIŽKOV, NOCLEHÁRNA, HUSITSKÁ 110/70, PRAHA 3
+420 775 868 862, PRAHA@NADEJE.CZ
WWW.NADEJE.CZ/PRAHA

POMÁHÁME LIDEM BEZ DOMOVA ŽÍT
DŮSTOJNĚJŠÍ A BEZPEČNĚJŠÍ ŽIVOT

Obrázek č. 3: Leták noclehárny Teplárna Michle

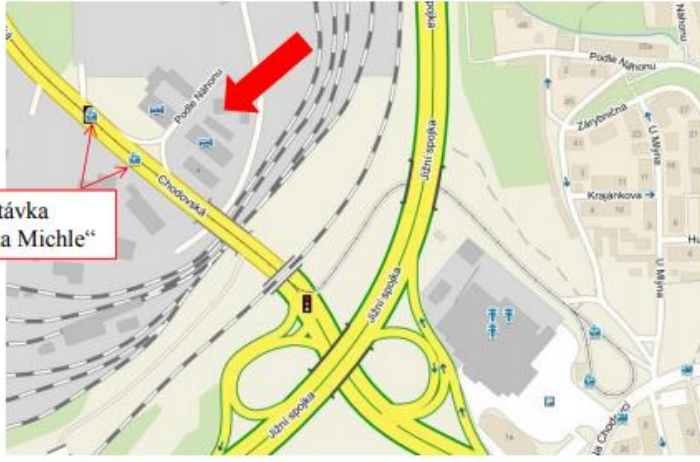

Centrum sociálních služeb Praha

ZIMNÍ NOCLEHÁRNA PRO OSOBY BEZ PŘÍSTŘEŠÍ

<u>Adresa noclehárny:</u>	Chodovská (areál teplárny Michle), Praha 4
<u>Dopravní spojení:</u>	Tramvaj 6, 11 – zastávka Teplárna Michle Autobus 135, 136, 213 – zastávka Teplárna Michle
<u>Příjem klientů:</u>	Pondělí – neděle - 20.30 - 21.30 hod.
<u>Pravidla pro přijetí a pobyt v noclehárně:</u>	Sociální potřebnost – pouze osoby bez přístřeší Plnoletost (věk nad 18 let) Příjem pouze ve stanovenou hodinu Zákaz konzumace alkoholu a drog v noclehárně Zákaz kouření v noclehárně Dodržování osobní hygieny Přizpůsobení se pravidlům noclehárny Dodržování pokynů personálu Budíček – 6.15 hod. Do 7.00 hod. opustit objekt i areál noclehárny

Zastávka „Teplárna Michle“

Zdroj: Centrum sociálních služeb Praha 2021: online

Použitá literatura

ALI, Azham Md. a Hamidah YUSOF. Quality in Qualitative Studies: The Case of Validity, Reliability and Generalizability. *Issues In Social And Environmental Accounting* [online]. 2011, 5(1), 25-64 [cit. 2019-02-20]. DOI: 10.22164/isea.v5i1.59. ISSN 2460-6081. Dostupné z: <http://isea.icseard.uns.ac.id/index.php/isea/article/view/59>

ANDERSON, Nels. *The Hobo: The Sociology of the Homeless Man*. Chicago: University Of Chicago Press. 1923. ISBN 0-7581-2355-8.

ARCIDIECÉZNÍ CHARITA PRAHA. *Noclehárna* [online]. 2021 [cit. 2021-7-13]. Dostupné z: <https://praha.charita.cz/sluzby/nocleharna/>

ARONSON, Jodi. A Pragmatic View of Thematic Analysis. *The Qualitative Report* [online]. [cit. 2021-7-4]. ISSN 2160-3715. Dostupné z: doi:10.46743/2160-3715/1995.2069

ATKINSON, Rita L. *Psychologie*. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-85605-35-x.

BERG, B. L. *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. Boston: Allyn and Bacon, 2001. ISBN 9781292164397

BINES, Wendy. *The Health of Single Homeless People* (1st ed.). York: Centre for housing Policy, University of York, 1994. Dostupné z: <https://www.jrf.org.uk/report/health-single-homeless-people>

BOYATZIS, Richard E. *Transforming qualitative information: thematic analysis and code development*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, c1998. ISBN 0-7619-0960-5.

BRAUN, Virginia a Victoria CLARKE. *Successful qualitative research: a practical guide for beginners*. Los Angeles: SAGE, 2013. ISBN 9781847875815.

BRAUN, Virginia a Victoria CLARKE. Thematic analysis. COOPER, Harris, Paul M. CAMIC, Debra L. LONG, A. T. PANTER, David RINDSKOPF a Kenneth J. SHER, ed. *APA handbook of research methods in psychology, Vol 2: Research designs: Quantitative, qualitative, neuropsychological, and biological* [online]. Washington: American Psychological Association, 2012, 2012, s. 57-71 [cit. 2021-7-4]. ISBN 1-4338-1005-0. Dostupné z: doi:10.1037/13620-004.

BRAUN, Virginia a Victoria CLARKE. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology* [online]. 2006, 3(2), 77-101 [cit. 2021-7-4]. ISSN 1478-0887. Dostupné z: doi:10.1191/1478088706qp063oa.

BRYMAN, Alan. *Social research methods*. Oxford university press, 2016. ISBN 978-0199588053.

CENTRUM SOCIÁLNÍCH SLUŽEB PRAHA. *Zimní noclehárna pro osoby bez přístřeší – Praha 4 Michle* [online]. 2021 [cit. 2021-7-13]. Dostupné z: <http://socialnipracovnici.cz/sekce-socialnich-kuratoru/aktuality/zimni-nocleharna-centrum-socialnich-sluzeb-praha>

CERQUEIROVÁ, Andrea. *Noclehárny pro lidi bez domova. Kde všude v Praze mohou přespát?* [online]. In: *Náš region*, 2018, 21.11.2018 [cit. 2020-11-18]. Dostupné z: <https://nasregion.cz/praha/nocleharny-pro-lidi-bez-domova-kde-vsude-v-praze-mohou-prespat/>

ČÁMSKÝ, Pavel, Jan SEMBDNER a Dagmar KRUTILOVÁ. *Sociální služby v ČR v teorii a praxi*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0027-7.

DAVIES, Cathy. *Experiences of homelessness: An interpretative phenomenological analysis*. West London, Brunel University. 2010. Dostupné z: <https://e-space.mmu.ac.uk/id/eprint/576715>

DVOŘÁK, Miroslav. *Bezdomovci, my a oni*. Brno, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, Institut mezioborových studií. Vedoucí práce Sekot, Aleš. Dostupné z: <https://adoc.pub/univerzita-tomae-bati-ve-zlin-fakulta-humanitnich-studii-insd952317ccc0e33e9d1d732ded94ee88812387.html>

EDWARDS, Mark Evan, Melissa TORGERSON a Jennifer SATTEM. *Paradoxes of Providing Rural Social Services: The Case of Homeless Youth*. *Rural Sociology* [online]. 2009, 74(3), 330-355 [cit. 2021-7-24]. ISSN 00360112. Dostupné z: doi:10.1526/003601109789037204.

ENGBERSEN, Godfried Bernard Maria; SCHUYT, Cornelis JM; TIMMER, Jacob Steven. *Cultures of unemployment: long-term unemployment in Dutch inner cities*. Vakgroep Sociologie, Rijksuniversiteit, 1990.

FARVID, Panteá a Virginia BRAUN. ‘Most of Us Guys are Raring to Go Anytime, Anyplace, Anywhere’: Male and Female Sexuality in Cleo and Cosmo. *Sex Roles* [online]. 2006, 55(5-6), 295-310 [cit. 2021-7-4]. ISSN 0360-0025. Dostupné z: doi:10.1007/s11199-006-9084-1.

FEANTSA. *What is Feantsa* [online]. [cit. 2020-06-20]. Dostupné z: <https://www.feantsa.org/en/about-us>

FITZPATRICK, Suzanne. *Young Homeless People*. 1. United Kingdom: Macmillan Press, 2000. ISBN 978-0-333-77334-5.

FOOD NOT BOMBS. *Co to je Food Not Bombs* [online]. 2021 [cit. 2021-7-13]. Dostupné z: <https://food-not-bombs.cz/co-to-je-food-not-bombs>

HEJNAL, Ondřej. *Antropologův den mezi „klienty represe“: zúčastněné pozorování bezdomovců ve středně velkém městě* [online]. 2012. AntropoWebzin. 2012, č. 2, s. 141-152. ISSN: 1801-8807. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/11025/6673>

HELP PRAGUE'S HOMELESS. *Welcome to Help Prague's Homeless group. Read our story and mission.* [online]. 2021 [cit. 2021-7-13]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/groups/HelpPraguesHomeless/about>

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace.* Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

HLADIKOVA, Aftab a Ilja HRADECKÝ. Homelessness in the Czech Republic. *Journal of Social Issues* [online]. 2007, **63**(3), 607-622 [cit. 2021-7-24]. ISSN 0022-4537. Dostupné z: doi:10.1111/j.1540-4560.2007.00526.x.

HODGETTS, Darrin, Andrea HODGETTS a Alan RADLEY. Life in the shadow of the media. *European Journal of Cultural Studies* [online]. 2006, **9**(4), 497-516 [cit. 2021-7-25]. ISSN 1367-5494. Dostupné z: doi:10.1177/1367549406063166.

HOFFMAN, Lisa a Brian COFFEY. Dignity and indignation: How people experiencing homelessness view services and providers. *The Social Science Journal* [online]. 2008, **45**(2), 207-222 [cit. 2021-7-24]. ISSN 0362-3319. Dostupné z: doi:10.1016/j.soscij.2008.03.001.

HOLPUCH, Petr. Bezdomovectví jako přístup k životu. 2011. *Biograf*(54): 112 odst. Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=v5401>

HOLSTEIN, James A. a Jaber F. GUBRIUM. Active Interviewing. GUBRIUM, Jaber a James HOLSTEIN. *Postmodern Interviewing* [online]. 2455 Teller Road, Thousand Oaks California 91320 United States: SAGE Publications, 2003, s. 66-80 [cit. 2021-7-5]. ISBN 9780761928508. Dostupné z: doi:10.4135/9781412985437.n4.

HRADECKÁ, Vlastimila a Ilja HRADECKÝ. *Bezdomovství – extrémní vyloučení.* Praha: Naděje, 1996. ISBN 8090229204.

HRADECKÝ, Ilja. *Profily bezdomovství v České republice: Proč spí lidé venku a kdo jsou ti lidé* [Tematická zpráva 2005 zpracovaná pro Evropskou observatoř bezdomovství]. 1. vyd. Praha: Naděje, 2005, Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

HRADECKÝ, Ilja. *Konsensuální konference o bezdomovectví v České republice: sborník z konference: Praha, 26.-27.11.2014.* Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015. ISBN 978-80-7421-094-5.

HUGHES, J. A. a W. W. SHARROCK. *The philosophy of social research.* 3rd ed. New York: Longman, c1997. ISBN 9780582311053.

ICC et ESOMAR. *Mezinárodní kodex ICC/ESOMAR pro výzkum trhu, výzkum veřejného mínění, sociologický výzkum a datovou analytiku* [online]. 2016 [cit. 2019-01-10] Dostupné z: https://www.esomar.org/uploads/public/knowledge-and-standards/codes-and-guidelines/ICCESOMAR_Code_Czech_.pdf

JEŘÁBEK, Hynek. *Úvod do sociologického výzkumu.* Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-662-5.

JEŽEK, Stanislav a Václav WORTNER. Základní pojmy z metodologie psychologie: Definice a vysvětlení. *Fakulta sociálních studií MU* [online]. 2006, 16 [cit. 2020-11-18]. Dostupné z: https://is.muni.cz/elportal/estud/fss/ps06/psy112/Vaculik_M._Jezek_S._Wortner_V._2006_-_Zakladni_pojmy_z_metodologie.pdf

JOFFE, Helene. Thematic Analysis. HARPER, David a Andrew R. THOMPSON, ed. *Qualitative Research Methods in Mental Health and Psychotherapy* [online]. Chichester, UK: John Wiley & Sons, 2011, 2011-06-28, s. 209-223 [cit. 2021-7-4]. ISBN 9781119973249. Dostupné z: doi:10.1002/9781119973249.ch15.

JOFFE, Helene a Lucy YARDLEY. Content and thematic analysis. In: Marks, David F. and Yardley, Lucy (eds.) *Research Methods for Clinical and Health Psychology*. SAGE Publications, pp. 56-68. 2004. ISBN 0761971912.

JOHNSON, R. Burke. Examining the validity structure of qualitative research. *Education*, 1997, 118.2: 282.

JOHNSON, Guy a Chris CHAMBERLAIN. From Youth to Adult Homelessness. *Australian Journal of Social Issues* [online]. 2008, 43(4), 563-582 [cit. 2021-7-14]. ISSN 01576321. Dostupné z: doi:10.1002/j.1839-4655.2008.tb00119.x.

KIDD, Sean A. a Larry DAVIDSON. "You have to adapt because you have no other choice": The stories of strength and resilience of 208 homeless youth in New York City and Toronto. *Journal of Community Psychology* [online]. 2007, 35(2), 219-238 [cit. 2021-7-25]. ISSN 00904392. Dostupné z: doi:10.1002/jcop.20144.

KISSANE, Rebecca Joyce. What's Need Got to Do with It? Barriers to Use of Nonprofit Social Services. *The Journal of Sociology & Social Welfare* [online]. 2003, 30 (2) [cit. 2021-7-24]. Dostupné z: <https://scholarworks.wmich.edu/jssw/vol30/iss2/8>

KUHLMAN, Thomas. *Psychosy on the Street*. New York, A Wiley Interscience Publication 1994.

LAW, John. *After method: mess in social science research*. New York: Routledge, 2004. ISBN 9780415341752.

LEJČKOVÁ, Jana. *Dostupnost stomatologické péče pro pražské bezdomovce*. Praha, 2013. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra veřejné a sociální politiky. Vedoucí práce Háva, Petr. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/56070>

LINCOLN, Yvonna S. a Egon G. GUBA. *Naturalistic inquiry*. Beverly Hills, Calif.: Sage Publications, c1985. ISBN 9780803924314.

MALLETT, Shelley, Doreen ROSENTHAL, Deb KEYS a Roger AVERILL. *Moving Out, Moving On* [online]. Routledge, 2009 [cit. 2021-7-14]. ISBN 9781135188818. Dostupné z: doi:10.4324/9780203863985.

MAREK, David, Magdalena ŘEHÁKOVÁ, Václav FRANČE a Daniel PELNAŘ. *Deloitte: Covid-19 ekonomické dopady* [online]. 2020, 03/2020 [cit. 2020-11-17]. Dostupné z: https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/cz/Documents/about-deloitte/COVID-19-ekonomicke_dopady.pdf

MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0090-1.

MAREK, Jakub. *Analýza klientely azylového domu Centra sociálních služeb B. Bureše v Praze*. 2017. Nepublikovaná studie.

MAREŠ, Petr, Ladislav RABUŠIC a Petr SOUKUP. *Analýza sociálněvědních dat (nejen) v SPSS*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. ISBN 978-80-210-6362-4.

MARSHALL, Catherine a Gretchen B. ROSSMAN. *Designing qualitative research*. 3rd ed. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications, c1999. ISBN 0761913394.

MERTON, R. K. Thematic Analysis in Science: Notes on Holton's Concept. *Science* [online]. 1975, **188**(4186), 335-338 [cit. 2021-7-4]. ISSN 0036-8075. Dostupné z: doi:10.1126/science.188.4186.335

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Podpora procesů v sociálních službách: Domy na půl cesty* [online]. 2015 [cit. 2021-7-13]. Dostupné z: <http://ppvss.mpsv.cz/mpsv/ciselniky.nsf/i/S0020>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Právní předpisy pro sociální služby: Zákon č. 108/2006 Sb. stav k 1. 10. 2017* [online]. 2020a [cit. 2020-11-17]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/pravni-predpisy-pro-socialni-sluzby>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Informování a zapojování veřejnosti do procesu plánování sociálních služeb* [online]. 2020b [cit. 2021-7-19]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/metodiky-pro-planovani-socialnich-sluzeb>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Sociální služby* [online]. 2021a [cit. 2021-7-13]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/socialni-sluzby-1>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Housing First v ČR* [online]. 2021b [cit. 2021-7-24]. Dostupné z: <http://www.socialnibydleni.mpsv.cz/cs/co-je-socialni-bydleni/housing-first-v-cr>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Registr poskytovatelů služeb* [online]. 2021c [cit. 2021-7-13]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/registr-poskytovatelu-sluzeb>

MORCHOVÁ, Klára. *Postoj veřejnosti k bezdomovectví*. Liberec, 2013. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci, Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky. Vedoucí práce Kovařík, Zdeněk. Dostupné z: <https://dspace.tul.cz/bitstream/handle/15240/14115/Bakal%C3%A1%C5%99sk%C3%A1%2Bpr%C3%A1ce%2B2013,%2BMorchova%C3%A1%2BKl%C3%A1ra.pdf?sequence=1>

MUSIL, Libor. *Osoby se syndromem ústavní závislosti a řešení jejich problému v Brně: podkladová studie pro koncepci Magistrátu města Brna*. 2000. Brno: Fakulta sociálních studií MU.

NADĚJE. *Praha: Noclehárna Žižkov* [online]. 2020 [cit. 2020-11-18]. Dostupné z: <https://www.nadeje.cz/praha/phnoczizkov>

NADĚJE. *Mobilní sociální služba. Stanoviště platná od 2.3.2020*. [online]. 2021 [cit. 2021-7-13]. Dostupné z: <https://www.nadeje.cz/praha/phkestazeni>

NEMIROFF, Rebecca. *Beyond Rehousing: Community Integration of Women Who Have Experienced Homelessness*. University of Ottawa, Faculty of Social Sciences [online]. 2010. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/10393/19605>

NEŠPOROVÁ, Olga, Petr HOLPUCH, Kristýna JANUROVÁ a Věra KUCHAROVÁ. *Sčítání osob bez domova v České republice 2019: kategorie bez střechy a vybrané kategorie bez bytu podle typologie ETHOS*. Praha: VÚPSV, 2019. ISBN 978-80-7416-351-7.

NICOLSON, Paula a Jennifer BURR. What is 'normal' about women's (hetero)sexual desire and orgasm?: a report of an in-depth interview study. *Social Science & Medicine* [online]. 2003, **57**(9), 1735-1745 [cit. 2021-7-4]. ISSN 02779536. Dostupné z: doi:10.1016/S0277-9536(03)00012-1.

ONWUEGBUZIE, Anthony J. a Nancy L. LEECH. Validity and Qualitative Research: An Oxymoron? *Quality & Quantity* [online]. 2007, **41**(2), 233-249 [cit. 2021-7-5]. ISSN 0033-5177. Dostupné z: doi:10.1007/s11135-006-9000-3.

PANADERO, Sonia, Ana Isabel GUILLÉN a José Juan VÁZQUEZ. Happiness on the street: Overall happiness among homeless people in Madrid (Spain). *American Journal of Orthopsychiatry* [online]. 2015, **85**(4), 324-330 [cit. 2021-7-25]. ISSN 1939-0025. Dostupné z: doi:10.1037/ort0000080.

PĚNKAVA, Pavel. *Sociální práce s osobami bez přístřeší*. Éthum, 2002, roč. 9, č. 35, s. 50–63.

PĚNKAVA, Pavel. *Výchovně vzdělávací prvek v sociální práci s cílovou skupinou osob bez přístřeší*. Praha, 2010. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra sociální práce. Vedoucí práce Koldinská, Kristina.

PĚNKAVA, Pavel et Josefína SCHNEIDEROVÁ. *Workshop – Aplikace výsledků výzkumu v rámci praxe pomoci úřadům. Konference o lidech bez domova*. 2018. Praha, 30.-31.5.2018.

POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. *Sdělení Ministerstva práce a sociálních věcí o závaznosti kolektivní smlouvy vyššího stupně: Předpis 106/2006 Sb.* [online]. 2021 [cit. 2021-7-13]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=106&r=2006>

RAVENHILL, Megan H. *The culture of homelessness: An ethnographic study*. London, School of Economics. 2014. ISBN 9780754671909.

REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3006-6.

RENEDO, Alicia a Sandra JOVCHELOVITCH. Expert Knowledge, Cognitive Polyphasia and Health. *Journal of Health Psychology* [online]. 2007, **12**(5), 779-790 [cit. 2021-7-14]. ISSN 1359-1053. Dostupné z: doi:10.1177/1359105307080611.

REZEK, Martin. *Problematika bezdomovců*. Liberec, 2007. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci, Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky. Vedoucí práce Durdík, Tomáš. Dostupné z: <https://dspace.tul.cz/handle/15240/6114>

RITCHIE, Jane, and Jane LEWIS. *Qualitative Research Practice: A Guide for Social Science Students and Researchers*. London: Sage Publications, 2003. ISBN 0 7619 7109 2.

SHARMA, Gaganpreet. Pros and cons of different sampling techniques. *International Journal of Applied Research*. 2017;3(7):749-752. Dostupné z: <https://www.allresearchjournal.com/archives/?year=2017&vol=3&issue=7&part=K&ArticleId=4130>

"Sociální vyloučení a ztráta domova v kontextu závislosti": sborník z konference: [Olomouc], 7. prosince 2006. Olomouc: Charita Olomouc, 2007. ISBN 978-80-239-9765-1.

SLEVIN, Eamonn a David SINES. Enhancing the truthfulness, consistency and transferability of a qualitative study: utilising a manifold of approaches. *Nurse Researcher* [online]. 2000, **7**(2), 79-98 [cit. 2019-05-02]. DOI: 10.7748/nr2000.01.7.2.79.c6113. ISSN 1351-5578. Dostupné z: <http://rcnpublishing.com/doi/abs/10.7748/nr2000.01.7.2.79.c6113>

SOVINOVÁ, Hana a Ladislav CSÉMY. The Czech AUDIT: Internal Consistency, Latent Structure and Identification of Risky Alcohol Consumption. *Central European Journal of Public Health* [online]. 2010, **18**(3), 127-131 [cit. 2020-10-17]. ISSN 12107778. Dostupné z: doi:10.21101/cejph.a3599.

STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. SCAN. ISBN 80-85834-60-x.

ŠUPKOVÁ, Danuše et al. *Zdravotní péče o bezdomovce*. Praha, Grada 2007. ISBN 978-80-247-2245-0. Dostupné z: <https://nadeje.cz/img-content/files/docs/odborne/2007zpb.pdf>

ŠTĚCHOVÁ, Markéta a Marina LUPTÁKOVÁ, KOPOLDOVÁ, Bedřiška, ed. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie: závěrečná zpráva*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 9788073380694.

ŠTECHOVÁ, Markéta. Bezdomovci a vybrané sociálně patologické jevy. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. 2009 [cit. 2020-10-17]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/docDetail.aspx?docid=21404201&doctype=ART&>

ŠTRACH, Pavel. Writing Teaching and Research Case Studies. *Acta Oeconomica Pragensia* [online]. 2007, **15**(3), 22-36 [cit. 2020-08-08]. DOI: 10.18267/j.aop.62. ISSN 05723043. Dostupné z: <http://aop.vse.cz/doi/10.18267/j.aop.62.html>

TAYLOR, Gary W. a Jane M. USSHER. Making Sense of S&M: A Discourse Analytic Account. *Sexualities* [online]. 2001, **4**(3), 293-314 [cit. 2021-7-4]. ISSN 1363-4607. Dostupné z: doi:10.1177/136346001004003002.

TORO, Paul A. Toward an International Understanding of Homelessness. *Journal of Social Issues* [online]. 2007, **63**(3), 461-481 [cit. 2021-7-24]. ISSN 0022-4537. Dostupné z: doi:10.1111/j.1540-4560.2007.00519.x.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.

VÁGNEROVÁ, Marie, Ladislav CSÉMY a Jakub MAREK. *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2209-5.

VÁGNEROVÁ, Marie, Jakub MAREK a Ladislav CSÉMY. *Bezdomovectví ve středním věku: příčiny, souvislosti a perspektivy*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2018, 303 s. ISBN 978-80-246-4054-9.

VAŠÁT, Petr. Mezi rezistencí a adaptací: Každodenní praxe třídy nejchudších. 2012. Sociologický časopis 48(2): 247–282. ISSN 0038-0288. Dostupné z: <https://www.soc.cas.cz/publikace/mezi-rezistenci-adaptaci-kazdodenni-praxe-tridy-nejchudsich>

VESELÝ, Arnošt. Veřejněpolitický a „klasický“ sociálněvědní výzkum: podobnosti a odlišnosti. In: *Současné metodologické otázky veřejné politiky*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2011, s. 12-63. ISBN 978-80-246-1865-4.

WILDEMUTH, Barbara M. *Applications of social research methods to questions in information and library science*. Westport, CT: Libraries Unlimited, 2009, 222–231. ISBN 9781591585039.

WORLDOMETER. *COVID-19 CORONAVIRUS PANDEMIC* [online]. 2020 [cit. 2020-07-13]. Dostupné z: [https://www.worldometers.info/coronavirus/?utm_campaign=homeAdUOA?Si%3Ca%20h](https://www.worldometers.info/coronavirus/?utm_campaign=homeAdUOA?Si%3Ca%20href=)

ZÁKONY PRO LIDI. *Vyhláška č. 505/2006 Sb.: Vyhláška, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách* [online]. 2007 [cit. 2021-7-13]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-505?text=domovy+se+zvl%C3%A1%C5%A1tn%C3%ADm+re%C5%BEimem>

Teze diplomové práce

A. Vymezení výzkumného problému

Má diplomová práce s názvem *Informovanost osob bez domova o dostupných sociálních službách* se zaměřuje na populaci osob bez domova a na to, do jaké míry mají povědomí o svých možnostech v oblasti sociálních služeb na území České republiky, a především v hlavním městě Praha. V České republice se odhaduje počet osob bez domova na cca 70 tisíc lidí. Dle odhadů Kuchařové [2015] je osob přežívajících venku, bez střechy nad hlavou 19 000, osob bez obvyklého bydliště, které využívají nízkoprahové noclehárny 19 565, počet skrytých bezdomovců – osob žijících v azylových domech se odhaduje na 6 074, osob v pobytových zařízeních pro ženy, které byly ohroženy domácím násilím 120 a řada dalších. Zde je však podstatné zmínit, že odhady počtů osob bez domova je velmi komplikované přesně stanovit a toto číslo může být ještě vyšší. Přesto však můžeme říci, že počty těchto osob se výrazně nemění a indikuje to fakt, že v zaktivňování této cílové populace dochází k problému. Bezdomovectví je tíživým problémem nejen pro jednotlivce samotného, ale je zároveň zátěží celé společnosti. Ve své práci bych chtěla poukázat na fakt, že i přes řadu sociálních služeb mířících na populaci osob bez domova nedochází k výraznému snížení množství těchto osob, nejen z důvodu povahových charakteristik jednotlivců, ale zároveň z důvodu neproniknutí těchto informací mezi ně. Dle Tomeše [2010] osoby bez přístřeší služby nevyužívají, protože o ně nestojí, nemají pocit, že je potřebují, ale taktéž o nich nemusí vědět.

Výzkumný problém: Jaká je míra informovanosti osob bez domova o sociálních službách, které mají sloužit ke zlepšení jejich současné situace?

Tímto výzkumem bych chtěla pokrýt osoby bez domova, tedy osoby bez přístřeší, ale i osoby žijící v nevyhovujícím bydlení, v podmínkách, které zamezují těmto osobám vést běžný život. Nebude se tedy jednat o dotazování osob žijících v azylových domech. Zmíněné služby se zaměřují buď na samotné bydlení, ale i na pomoc ve formě léčení závislosti na drogách, alkoholu, služby zaměřující se na resocializaci a podobně.

B. Cíle diplomové práce

Přínos zkoumání tohoto tématu shledávám v reflexi problematiky z pohledu sociální skupiny, které jsou často připravována opatření, existuje však málo zjištění, do jaké míry má tato skupina o daných možnostech znalosti. Druhý přínos této práce vnímám v tom, že mohu skrze rozhovory sama informovat tyto osoby o možnostech, které reálně mají a nemusí o nich v danou chvíli vědět. Na druhou stranu vnímám však i rizika spojená s výběrem tohoto tématu a cílové populace. Problematické části vidím v potenciálním vlivu sociální desirability, tedy to, že daná skupina obyvatel bude odpovídat ne vždy pravdivě, ale spíše v lepším světle, než je realita. Druhé riziko tvorby tohoto výzkumu může nastat v obtížnosti zkontaktovat mnou vybranou cílovou populaci – osoby bez domova.

C. Výzkumné otázky

Na základě výše zmíněného výzkumného problému, jsem se rozhodla výzkumné otázky definovat takto:

VO1: Jak hodnotí dotazované osoby svou aktuální životní situaci?

VO2: Jaké sociální služby jsou využívány informanty v období jejich bezdomovectví?

VO3: Jaká je znalost sociálních služeb, které nebyly informanty zatím využity?

VO4: Do jaké míry hodnotí informanti využití zmíněných sociálních služeb jako přínosné?

VO5: Existuje sociální služba, která by dle informantů mohla zlepšit jejich aktuální životní situaci?

D. Teoretická východiska

Východiskem pro mou diplomovou práci bude předpoklad, že osoby bez domova nemají široké povědomí o nabízených možnostech sociálních služeb, případně nevědí, jak je efektivně kombinovat, aby došlo ke zlepšení jejich životní situace. Předpokládám zároveň, že část z nich neplánuje svoji aktuální bytovou situaci měnit, dle mého názoru se však bude jednat spíše o menší část. Kvantitativní část mého dotazování by měla tudíž přiblížit míru informovanosti, kvalitativní část by následně měla sloužit k hlubšímu porozumění této tematiky.

E. Výzkumný plán

Pro zpracování mé diplomové práce jsem se rozhodla využít především primární typ sběru dat. Typ výzkumu bude smíšený – ráda bych provedla kvantitativní formou krátký dotazník s přibližně padesáti osobami bez domova, s menší částí z nich bych pak navázala kvalitativním typem výzkumu, a to konkrétně skrze polostrukturované rozhovory. Výzkum bude prováděn v rámci Prahy jako případová studie. Důvodem jsou především specifické sociální služby a rozdílné přístupy k bytové politice napříč Českou republikou. Bohužel nelze říci, že by se jednalo o reprezentativní vzorek, a to z důvodu těžce přístupné cílové populace, mých omezených zdrojů a nepřesných součtů celkové populace bezdomovců. Metoda výběru informantů bude dvojí formou. První formou bude náhodná procházka, která bude především sloužit jako primární typ výběru informantů. Očekávaný druhý typ výběru informantů bude formou snowball sampling – jedná se o druh výběru, kdy informanti doporučují další osoby k dotazování, které spadají do zadané cílové skupiny. Jelikož bych ráda za rozhovory poskytovala informantům odměnu, doufám, že by to mohlo napomoci k doporučení dalších osob. Oba dva tyto typy výběrů jsou vhodné, pokud není dostupná opora výběru, což v mém případě není. Polostrukturované rozhovory jsem si vybrala jako ideální typ sběru dat k dané problematice, která mi může být největším přínosem pro exploraci tématu povědomí o možnostech služeb poskytovaných cílové populaci na okraji společnosti. Variantou by taktéž mohlo být zúčastněné pozorování, zde však vnímám nedostatečnost metody pro exploraci povědomí informantů – ti mohou znát celou škálu svých možností, nemusí je však chtít či moci využívat. Jak shrnuje Arnošt Veselý, dotazování je dobré používat v případě, že je komplikované daný jev sledovat [Veselý 2011]. Dalším důvodem výběru této metody byla možnost dotazovat konkrétní osoby nejen na jejich stávající situaci, ale zároveň zaznamenat jejich minulost, stejně tak jako budoucí plány, což by mi napomohlo získat širší obraz o jednotlivci, o jeho historii, chování, postoji, vědomostech, zkušenostech, názorech a podobně. Tato zjištění budou sloužit k lepšímu porozumění míry obeznámenosti s jednotlivými službami a k lepšímu představení jednotlivých informantů a jejich životní cesty.

Co dále vnímám jako pozitivní u semi rozhovorů je možnost přímé kontroly nad sběrem dat, kdy se mohu doptávat v případě potřeby na větší detaily. Důvod, proč jsem vybrala pouze polostrukturované rozhovory, a ne čistě strukturované byl fakt, že tímto způsobem je možné odkrýt více úhlů pohledů a témat, které by mne předtím nemusely napadnout a zbytečně by mohly být opomenuty. Samozřejmě stejně jako každá technika pro sběr dat, i

rozhovory mají své nevýhody. Jednou z primárních nevýhod, která se týká i mé práce je vedení rozhovorů s informanty v umělých podmínkách, ne v prostředí a situaci, kdy mohou potvrdit či vyvrátit pravdivost jejich tvrzení. Nevýhodou rozhovorů obecně je fakt, že může dojít k nechronologickému vyprávění, které stíží analýzu a interpretaci dat. Další nevýhodou je časová náročnost. Není zde myšlen rozhovor sám o sobě, který může trvat od několika desítek minut po pár hodin, ale i příprava, a hlavně přepisy jednotlivých rozhovorů jsou časově náročnou aktivitou. Dle Štracha může zabrat přepsání jednoho hodinového rozhovoru až deset hodin. [Štrach 2007]

Pro zpracování jak teoretické, tak praktické části budu využívat typologii ETHOS (European Typology of Homelessness and Housing Exclusion), která byla vytvořena federací FEANTSA (European Federation of National Organisations Working with the Homeless). FEANTSA dělí bezdomovectví do čtyř koncepčních kategorií, a to následovně:

- a) osoby bez střechy nad hlavou
 - a. osoby přežívající venku
 - b. osoby v noclehárně
- b) osoby bez bytu
 - a. osoby v ubytovnách pro bezdomovce
 - b. osoby v pobytových zařízeních pro ženy
 - c. osoby v ubytovnách pro imigranty
 - d. osoby před opuštěním instituce
 - e. uživatelé dlouhodobější podpory
- c) osoby v nejistém bydlení
 - a. osoby žijící v nejistém bydlení
 - b. osoby ohrožené vystěhováním
 - c. osoby ohrožené domácím násilím
- d) osoby v nevyhovujícím bydlení
 - a. osoby žijící v provizorních a neobvyklých stavbách
 - b. osoby žijící v nevhodném bydlení
 - c. osoby žijící v přelidněném bytě

Cílem diplomové práce není pokrýt všechny zmíněné skupiny osob, ale poukázat na obeznamenost specifických kategorií této části obyvatel.

Předběžná struktura diplomové práce:

1. Úvod
 - 1.1. Cíle práce
2. Teoretická část
 - 2.1. Definice bezdomovectví
 - 2.2. Příčiny bezdomovectví
 - 2.3. Sociální služby na území ČR
 - 2.4. Sociální služby na území hlavního města Prahy
 - 2.5. Legislativní opatření, která naráží na tematiku bezdomovectví - např. zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb.
3. Metodologická část
 - 3.1. Polostrukturované rozhovory
 - 3.1.1. Silné a slabé stránky zvolené metody
 - 3.1.2. Etika výzkumu
4. Výsledky
5. Analýza a diskuze výsledků
6. Závěr
7. Použitá literatura

F. Seznam odborné literatury a zdrojů empirických dat

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. 2015. Výsledky sčítání bezdomovců [online]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/sldb/vysledky_scitani_bezdomovcu

GLASSER, Irene a Rae BRIDGMAN. *Braving the street: the anthropology of homelessness*. New York: Berghahn Books, 1999. ISBN 157181096x.

HEJNAL, Ondřej. Etnografie (extrémní) chudoby: Teoretické a empirické implikace výzkumu bezdomovců. *AntropoWEBZIN* [online] 3 (7): 171–175. 2011. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/cs/etnografie-extremni-chudoby-teoreticke-a-empiricke-implikace-vyzkumu-bezdomovcu>

KUCHAŘOVÁ, Věra et al. *Vyhodnocení dostupných výzkumů a dat o bezdomovectví v ČR a návrhy postupů průběžného získávání klíčových dat*. 2015. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí.

MAGISTRÁT HL. MĚSTA PRAHY. *Portál pro sociální oblast města Prahy: Sociální služby* [online]. 2011. Dostupné z: http://socialnipece.praha.eu/jnp/cz/socialni_sluzby/index.html

MAREŠ, Petr. Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. *Sociologický časopis* 36 (3): 285–297. 2000. Dostupné z:

http://sreview.soc.cas.cz/uploads/028583b8ba8110c76a6ae9d260c5c0374e096283_376_285MARES.pdf

MPSV. *Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020* [online]. 2013. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/16156>

PRUDKÝ, Libor a Michaela ŠMÍDOVÁ. *Kudy ke dnu: analýza charakteristik klientů Naděje, o.s., středisko Praha, Bolzanova*. Praha: Socioklub, 2010. Sešity pro sociální politiku. ISBN 978-80-8614-068-1.

RITCHIE, Jane et Jane LEWIS. *Qualitative research practice: a guide for social science students and researchers*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications, 2003. ISBN 0761971092.

ŠAFAŘÍKOVÁ, Marie. Lidé bez domova. *Sociologický časopis* 30 (3): 373–380. 1994. Dostupné z: https://www.soc.cas.cz/sites/default/files/publikace/vasat_petr.2012._mezi_rezistenci_a_daptaci._sociologicky_casopis_48_2_247-282.pdf

ŠTRACH, Pavel. Writing Teaching and Research Case Studies. *Acta Oeconomica Pragensia* [online]. 2007, 15(3), 22-36 [cit. 2020-08-08]. DOI: 10.18267/j.aop.62. ISSN 05723043. Dostupné z: <http://aop.vse.cz/doi/10.18267/j.aop.62.html>

TOMEŠ, Igor. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-680-3.

VESELÝ, Arnošt. Veřejněpolitický a „klasický“ sociálněvědní výzkum: podobnosti a odlišnosti. In: *Současné metodologické otázky veřejné politiky*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2011, s. 12-63. ISBN 978-80-246-1865-4.

G. Předběžná náplň práce v anglickém jazyce

This diploma thesis focuses on awareness of homeless people about available social services that could be helpful in improving their current living situation. The main goal of this work is to find out which social services were used by them, what are they experiences with them, if they would describe them as benefitable and which type of social service could improve their situation according to their personal opinion. Because of some area specifics this work will be conducted only in Prague, Czech Republic. The data will be collected through semi-structured interviews directly with homeless people.